

HOOFSTUK 7

EMPIRIESE RESULTATE

7.1 INLEIDING

In hierdie hoofstuk word die empiriese studie bespreek. Cresswell (De Vos, 2002:365) se twee fase model is as benadering gevolg. (Vergelyk paragraaf 1.5.) Die inligting wat tydens die kwalitatiewe fase ingesamel is (fase drie van die intervensienavorsingproses - ontwerp) en die resultate wat tydens die kwantitatiewe fase met die voor- en natoets asook program implementering bekom is (fase vyf – toepassing), word bespreek. (Vergelyk paragraaf 1.8.) Hierdie aspek is die vyfde fase van Rothman en Thomas (1994:9-30) se model vir intervensie navorsing, naamlik toepassing en evaluering van die program (De Vos, 1998:397).

Die hoofstuk word soos volg aangebied: 'n oorsig oor die navorsingsproses word gegee. Daarna sal die data ingesamel deur middel van fokusgroepbesprekings tydens die kwalitatiewe fase, weergegee word. Analisering deur middel van die identifisering van temas en sub-temas en die voorkoms van patrone en neigings verseker die meer akkurate ontleding en maak van gevolgtrekkings vanuit die data betroubaar. (Greef, 2002:318-319). Laastens sal die kwantitatiewe data wat gedurende die voortoets, die program implementering en die natoets ingesamel is, bespreek word. Die voortoets en natoets sal vergelyk word om sodoende die impak van die program te meet.

7.2 OORSIG VAN DIE NAVORSINGSPROSES

Die navorsingsproses wat in hierdie studie gevolg is, bestaan uit bepaalde fases en stappe, naamlik probleemformulering, doelwitformulering, formulering van 'n navorsingsvraag en 'n hipotese, asook die keuses van 'n navorsingstipe, navorsingsontwerp en -strategie. Hierdie aspekte word vervolgens kortliks bespreek.

7.2.1 NAVORSINGSPROBLEEM

Die **navorsingsprobleem** wat hierdie studie gepoog het om aan te spreek is:

Daar bestaan nie in Suid-Afrika 'n maatskaplikewerkintervensieprogram vir die adolessente leerder met 'n gemiddelde of bo-gemiddelde intelligensie met spesifieke leerhindernisse nie.

Gegewe die navorsingsprobleem en motivering vir hierdie studie, is die volgende **stelling** geformuleer wat as **doel vir hierdie studie**, gestel is:

'n Maatskaplikewerkintervensieprogram vanuit gestaltpeltherapie sal 'n positiewe invloed hê op die sosio-emosionele funksionering en akademiese prestasie van die adolessent met 'n gemiddelde/bo-gemiddelde intelligensie met spesifieke leerhindernisse

7.2.2 AARD VAN DIE STUDIE

Die oorkoepelende doel van hierdie studie is om deur middel van 'n verkennende studie vas te stel watter spesifieke probleme op veral sosio-emosionele vlak, by die adolessente leerder met 'n gemiddelde of bo-gemiddelde intelligensie met leerhindernisse, voorkom. Hulle gevoelens, belewenisse en behoeftes is dan in ag geneem tydens die ontwikkeling van 'n maatskaplikewerkintervensieprogram vir adolessente leerders met 'n gemiddelde of bogemiddelde intelligensie met spesifieke leerhindernisse. Die studie is ook beskrywend van aard. 'n Maatskaplikewerkintervensieprogram vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse, word dan ook in die studie beskryf. (Vergelyk paragraaf 1.3.)

7.2.3 DOELSTELLING

Die doelstelling van hierdie studie was:

Om 'n maatskaplikewerkintervensieprogram wat fokus op die sosio-emosionele behoeftes van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse te ontwikkel, te implementeer en die impak van die program te evalueer.

7.2.4 DOELWITTE

Ten einde hierdie doelstelling te bereik, is die volgende doelwitte nagestreef :

- Om 'n kennisbasis te bekom ten opsigte van:
 - ~ Spesifieke leerhindernisse.
 - ~ Die adolessente ontwikkelingsfase.
 - ~ Gestaltpeltherapie met die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse.Hierdie literatuurstudie is in hoofstukke twee tot vyf aangebied.
- Om die gevoelens, ervarings en behoeftes van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse te bepaal deur middel van fokusgroepbesprekings.
- Om 'n maatskaplikewerkintervensieprogram vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse te ontwikkel. Die program is ontwikkel en in hoofstuk ses bespreek.
- Om die maatskaplikewerkintervensieprogram empiries te implementeer.

- Om die impak van die maatskaplikewerkintervensieprogram op die sosio-emosionele funksionering en akademiese prestasie van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse te evalueer.
- Om aanbevelings te maak ten opsigte van die benutting van die program ten einde maatskaplike werkers se kennis en vaardighede uit te bou tot meer doeltreffende intervensie met die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse.

7.2.5 NAVORSINGSBENADERING

Navorser het gebruik gemaak van 'n kombinasie van die kwantitatiewe en kwalitatiewe benaderings. Hierdie studie het 'n twee fase model gevolg soos deur Creswell (in De Vos, 2002:367) beskryf. Die eerste fase behels die behoeftebepaling wat berus het op die kwalitatiewe benadering en data insamelingsmetode. Fokusgroepbesprekings is gehou met adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse en sodoende is vasgestel watter sosio-emosionele probleme hulle ervaar en wat hulle gevoelens, ervarings en behoeftes ten opsigte daarvan is. Twee fokusgroepe is saamgestel. Een fokusgroep met vyf seuns en een fokusgroep met vyf meisies.

Tydens die tweede fase is die kwantitatiewe benadering benut en die verandering in die sosio-emosionele funksionering van die adolessente voor en na die intervensieprogram is met behulp van 'n gestandaardiseerde metingskaal Kinderfunksioneringsinventaris - Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) bepaal. Tydens die voor- en natoets is die respondente se akademiese prestasie vergelyk om verandering op dié gebied te meet. Die metings van die voor- en natoets is vergelyk om die benuttingswaarde van die intervensieprogram te evalueer.

7.2.6 SOORT NAVORSING

Navorser het gebruik gemaak van toegepaste navorsing en in besonder intervensienavorsing. Navorser het met hierdie studie 'n maatskaplikewerk-intervensieprogram ontwikkel, geïmplementeer en geëvalueer volgens Rothman en Thomas (De Vos, 2002:396-414) se model vir intervensie navorsing ten einde die adolessent met spesifieke leerhindernisse se sosio-emosionele funksionering en akademiese prestasie te verbeter.

7.2.7 NAVORSINGSONTWERP- EN STRATEGIE

Daar is tydens hierdie navorsing gedurende die kwalitatiewe deel (fase een) gebruik gemaak van fokusgroepsprekinge om die leefwêreld van die respondente te eksploreer

soos wat dit subjektief deur hulle beleef word ten einde die gevoelens, ervarings en behoeftes van adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse vas te stel.

Tydens die kwalitatiewe fase (fase een) is 'n fenomenologiese strategie gevolg. Navorser het die gevoelens, ervarings en behoeftes van adolessente met spesifieke leerhindernisse, bepaal om dit in ag te neem tydens die ontwikkeling van die intervensieprogram. (Vergelyk hoofstuk ses.)

Tydens die kwantitatiewe fase (fase 2), is die kwasi-eksperimentele 'een-groep voortoets-natoets' ontwerp benut. Eerstens word 'n voortoets gedoen (O1). Tydens die tweede stap word die onafhanklike veranderlike (X) (intervensieprogram) toegepas en derdens word 'n verdere meting van die afhanklike veranderlike (O2) geneem. Daarna word die verskillende metings (O1 en O2) vergelyk.

7.2.8 NAVORSINGSPROSEDURE EN WERKSWYSE

In hierdie studie is van (D&D) van Rothman en Thomas (1994:9-30) se intervensie navorsingsmodel soos ook in De Vos (2002:394-418) bespreek, benut om 'n maatskaplikewerkintervensieprogram vir adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse te ontwikkel en te implementeer. Die model bestaan uit ses fases en 'n aantal stappe wat vervolgens bespreek word:

FASE EEN: PROBLEEM ANALISE EN PROJEKBEPLANNING

Navorser het in die praktyk as onderwyser/remediërende terapeut en as maatskaplike werker gewerk. Tydens gesprekke met maatskaplike werkers en onderwysers is 'n behoefte aan 'n maatskaplikewerkintervensieprogram vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse geïdentifiseer. (Vergelyk paragraaf 1.8.1.) Daarna is die volgende vyf stappe gevolg:

Identifisering en betrekking van kliënte

Die geïdentifiseerde populasie vir die kwalitatiewe deel van die studie was geselekteerde adolessente in graad 11 wat ten spyte van 'n hoë of gemiddelde intelligensie leerhindernisse en ook sosio-emosionele probleme ervaar. Vyf meisies en vyf seuns (N=10) is niefekansig deur onderwysers aan 'n geselekteerde hoërskool in Mpumalanga geïdentifiseer. (Vergelyk paragraaf 1.10.)

Die geïdentifiseerde populasie vir die kwantitatiewe deel van die studie was geselekteerde adolessente tussen die ouderdom 14 -16 jaar wat ten spyte van 'n hoë of gemiddelde

intelligensie spesifieke leerhindernisse en ook sosio-emosionele probleme ervaar en op die gevallelading van 'n geselekteerde tak van Kindersorg Suid-Afrika: Mpumalanga was. Met behulp van die maatskaplike werker in diens van 'n geselekteerde tak van Kindersorg Suid-Afrika: Mpumalanga is vyf seuns en vyf meisies (N=10) betrek by die studie. Nieuwekansige en wel doelbewuste steekproeftrekking is gebruik. (Vergelyk paragraaf 7.3; 7.4.)

Verkry toegang tot en samewerking van navorsingsopset

Die Departement van onderwys Mpumalanga en 'n geselekteerde hoërskool en tak van Kindersorg Suid-Afrika: Mpumalanga het samewerking verleen.

Identifiseer bekommernisse van die populاسie

As eerste fase van die navorsing is daar deur middel van 'n verkennende studie, fokusgroepbesprekings (fenemenologiese onderhoude) met respondente gevoer ten einde hul belewenisse ten opsigte van hul akademiese prestasie en die effek daarvan op hul totale funksionering te bepaal. Fokusgroepvrae (vergeelyk paragraaf 1.8.3) is gebruik om data in te samel ten opsigte van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse se sosio-emosionele probleme, gevoelens, ervarings en behoeftes ten opsigte van hul swak akademiese prestasie.

Analiseer geïdentifiseerde probleme

Die doelwit op hierdie stadium in fase een was om 'n volledige beeld te bekom ten opsigte van die gevoelens, ervarings en behoeftes van adolessente leerders met spesifieke leerhindernisse. Data is verkry van die adolessente self deur middel van die fokusgroepe, is kwalitatief ontleed, geanaliseer en verwerk vir gebruik tydens die ontwikkeling en implementering van die intervensieprogram in fase twee.

Vasstelling van doelstellings en doelwitte

Die doelwitte vir die navorsing is geformuleer.

FASE TWEE: INSAMELING VAN INLIGTING EN SINTESE

Hierdie fase bestaan uit die volgende drie stappe:

Benut bestaande inligtingsbronne

'n Bibliografiese soektog is voor die aanvang van die studie geloods. Bestaande literatuur op nasionale en internasionale vlak, ook dié van ander dissiplines soos opvoeding, onderwys en sielkunde is bestudeer. Kundiges is geraadpleeg soos in hoofstuk een

bespreek.

Bestudeer natuurlike voorbeelde

Voorbeelde vanuit die maatskaplikewerk praktyk, ander dissiplines en die literatuur is bestudeer. Onderhoude is met kundiges gevoer.

Identifiseer funksionele elemente van suksesvolle modelle

Bestaande navorsing en spelterapiëprogramme en modelle is bestudeer. Kennis is geneem van dit wat reeds in Suid-Afrika en internasionaal bestaan. Inligting beskikbaar gestel deur die Departement van onderwys, asook op internasionale vlak is bestudeer.

FASE DRIE: ONTWERP

Hierdie fase bestaan uit die volgende twee stappe:

Ontwerp 'n waarnemingsstelsel

Tydens fase een, is 'n kwalitatiewe studie onderneem deur middel van fokusgroepbesprekings.

Spesifiseer prosedures vir die intervensie

Die beplanning van die intervensieprogram is op die literatuurstudie gebaseer, sowel as inligting wat verkry is tydens die fokusgroepbesprekings en inligting van kundiges.

'n Duidelike uiteensetting van prosedures en tegnieke wat tydens die intervensieprogram benut is, is saamgestel, beskryf en in detail weergegee vir die hoofondersoek soos in hoofstuk ses.

Die temas van die tien groepwerksessies was: Voortoets; kenmekaar; emosies en beweging; spanwerk; 'ek'; binne en buite ; woede; my verlede, hede en toekoms; wie is ek?; Tot siens - Natoets.

Individuele sessies is na die aanvangsessie met elke respondente gehou. Tydens hierdie sessies is gefokus op verhoudingsbou met die navorser en die resultate van die Kinderfunksioneringsinventaris - Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) en die aanspreek van geïdentifiseerde probleemareas. Daarna is daar nog nege groepsessies met 'n groep van vyf seuns en 'n groep van vyf dogters gehou. (Twee seunsrespondente het kort na die aanvang van die intervensieprogram onttrek. Daar is nogtans besluit om voort te gaan as gevolg van herhaalde pogings om

seunsrespondente betrokke te kry.) Tydens die eerste sessie is die Kinderfunksioneringsinventaris - Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) dus deur elke respondent voltooi. Nege spelterapiesessies is daarna in die groepe gehou. Tydens die laaste sessie is die Kinderfunksioneringsinventaris - Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) weer deur elke respondent voltooi. Altesaam was daar dus tien groepsessies.

Dieselfde proses is gevolg met die meisies sowel as die seuns respondente.

FASE VIER: VROEË ONTWIKKELING EN VOORONDERSOEK

Hierdie fase bestaan uit die volgende drie stappe:

Ontwikkel 'n prototipe of voorlopige intervensie

Inligting verkry van die adolessente tydens fase een van die navorsing is benut in die ontwikkeling van die program. 'n Voorlopige intervensieprogram is ontwikkel op grond van inligting ingesamel en ontwikkel gedurende die vorige fases, en skriftelik uiteengesit. Die formaat van elke sessie van die program het die volgende aspekte bevat: hulpmiddels, doelstelling en doelwitte vir elke sessie, verloop van die sessies evaluasie van sessie, assessering van individuele prosesse. Verskeie spelterapie tegnieke wat by die besondere behoeftes van die adolessente aanpas is gebruik in die ontwikkeling van die intervensieprogram.

Onderneem 'n voorondersoek

Die fokusgroepvrae is vooraf getoets deur drie adolessente wat nie deel van die hoofondersoek was nie. Die program wat gedurende die voorafgaande stappe ontwerp en ontwikkel is, is uitgetoets deur drie adolessente te betrek wat nie betrokke was by die hoofondersoek nie. Die vraelys wat in fase twee benut is, is 'n gestandaardiseerde metingskaal. Die metingskaal Kinderfunksioneringsinventaris - Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) is gebruik as voor- en natoets. Respondente het dit voor die aanvang van die intervensieprogram voltooi en weer na afloop daarvan.

Pas ontwerp kriteria toe op die voorlopige intervensieprogram

Tydens die voorondersoek het die volgende aspekte aandag geniet: Daar is onder andere bepaal of die intervensie herhaalbaar, effektief, prakties uitvoerbaar en aanpasbaar is. Daar is geëvalueer of aktiwiteite en tegnieke die doel bereik waarvoor dit ingesluit is. Die geldigheid van die intervensieprogram is dus voorlopig geëvalueer. Die program is gereed

gemaak en die nodige veranderinge is aan die program aangebring vir die hoofondersoek.

FASE VYF: EVALUERING EN GEVORDERDE ONTWIKKELING

Hierdie fase bestaan uit die volgende vier stappe:

Selektering van 'n eksperimentele ontwerp

~ Selektering van respondente vir die kwalitatiewe fase een

Vir die kwalitatiewe fase moes fokusgroeplede van 'n bepaalde hoërskool in Mpumalanga geselekteer word.

Die bepaalde hoërskool is geselekteer op grond van die volgende:

- Die skool is in die diensveld van die navorser/maatskaplike werker.
- Onderwysers van hierdie skool verwys kinders dikwels na die navorser vir terapie.
- Goeie samewerking tussen personeel van hierdie skool en navorser bestaan.
- Dit is afstand- en tyd effektief.
- Toestemming is verleen om navorsing by die skool te doen.
- Onderwysers sal behulpsaam wees met selektering van respondente vir fase een.

Kriteria vir doelgerigte seleksie van respondente vir fase een

- Adolessente (16-18 jaar).
- Graad 11 leerders.
- Van die geselekteerde hoërskool in Mpumalanga.
- Besik oor 'n gemiddelde/bo-gemiddelde intelligensie.
- Ervaar sosio-emosionele leerhindernisse.
- Afrikaans/Engelssprekend.
- Seuns/meisies.
- Bereid om deel te neem aan die fokusgroepe.

Die eerste vyf seuns en die vyf meisies wat die onderwysers kon vind wat aan die kriteria voldoen het, is geselekteer.

~ Selektering van respondente vir die kwantitatiewe fase twee

Steekproeftrekking vir hierdie fase is gedoen deur doelgerigte steekproeftrekking. Navorser het in samewerking met die maatskaplike werker van 'n kantoor van Kindersorg Suid-Afrika in Mpumalanga gebruik gemaak van ervaring om doelgerig respondente te selekteer wat aan die gestelde kriteria voldoen het.

Respondente wat betrek is by die studie in fase twee het bestaan uit vyf meisies en vyf seuns (ouderdomme 14-16 jaar) met 'n gemiddelde of bo-gemiddelde intelligensie, maar wat spesifieke leerhindernisse openbaar. Respondente is geselekteer deurdat hulle intelligensie (wat gemiddeld of bo-gemiddeld is) en skoolprestasie vergelyk is, maar wat volgens onderwysers spesifieke leerhindernisse ondervind en wat dus op hul akademiese vorderingsverslag weerspieël word.

Kriteria vir doelgerigte seleksie vir fase twee

- Adollesente (14-16) jaar
- Afrikaans of Engelsprekend sprekend.
- Uit die gevallelading van die maatskaplike werker by Kindersorg Suid-Afrika in Mpumalanga.
- Gemiddelde tot bo-gemiddelde intelligensie.
- Spesifieke leerhindernisse wat weerspieël word in swak akademiese prestasie soos beskryf in vorderingsverslae.
- Aanmeld tussen 1 September 2005 en 31 Desember 2005.
- Wat bereid is om aan die navorsing deel te neem.
- Sosio-emosionele probleme teenwoordig in meer as een van die volgende kategorieë:
 - Positiewe funksioneringsareas.
 - Selfpersepsie.
 - Dinamika na trauma.
 - Verhoudings.
 - Besluitnemingsvermoë.

Die eerste vyf seuns en vyf dogters wat aan die kriteria voldoen het, is vir die navorsing geselekteer.

Insameling en analisering van data

As data insamelingsinstrument is die Kinderfunksioneringsinventaris – Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) 'n gestandaardiseerde metingskaal, gebruik as voortoets en natoets. Respondente het die vraelys tydens die eerste sessie van die intervensieprogram ingevul en weer tydens die laaste sessie. Inligting verkry is deur middel van die PASWIN 2000 rekenaarprogram verwerk. Sosio-emosionele funksionering en wel die volgende aspekte of konstrakte is deur die subskale van die Kinderfunksioneringsinventaris - Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) gemeet:

- **Positiewe funksioneringsareas**
- **Selfpersepsie**
- **Trauma Dinamika**
- **Interpersoonlike verhoudings**
- **Besluitnemingsvermoë**

Respondente se akademiese prestasie is gemeet voor implementering van die intervensieprogram en weer na afloop daarvan. Dit is gedoen deur hul vorderingsverslae/rapporte te vergelyk.

Herhaal die intervensie onder natuurlike omstandighede

Respondente geselekteer vanuit die gevallelading van die maatskaplike werker in diens van 'n geselekteerde tak van Kindersorg Suid-Afrika: Mpumalanga is betrek by die kwalitatiewe deel van studie. Vyf Adollesente meisies is in 'n groep betrek by speltherapie. Vyf Adollesente seuns is in 'n groep betrek by speltherapie. Een individuele sessie is met elke respondent gehou nadat die meetinstrument voltooi is. Altesaam is tien speltherapiesessies van 90 minute elk gehou. Sessies is twee keer per week met elke groep gehou.

'n Voor- en natoets is onderneem met die oog op meting van die waarde van die program. Dieselfde meetinstrument is weer na afloop van die intervensieprogram voltooi ten einde die graad van verandering in sosio-emosionele funksionering te evalueer. (Vergelyk paragraaf 7.4.2.)

Verfyning van die intervensie

Die nodige veranderinge aan die program is aangebring na evaluering van die program voltooi is en aanbevelings is gemaak soos in hoofstuk agt uiteengesit.

Kwalitatiewe data ingesamel gedurende die derde fase van die navorsing sal vervolgens bespreek word:

7.3 KWALITATIEWE FASE

Schurink (1998:240) definieer kwalitatiewe navorsing as 'n multi-perspektivistiese benadering wat gevolg word om die betekenis wat subjekte aan hulle sosiale interaksies heg, te beskryf. Die vraag kan gestel word: Hoe beleef en sien die subjek sy leefwêreld? Dit het dan ten doel om die betekenis en interpretasie wat die respondente aan hulle leefwêreld heg, te beskryf.

7.3.1 NAVORSINGSVRAAG

Vir die doeleindes van hierdie navorsing is 'n navorsingsvraag gestel.

Wat is die ervaringe, gevoelens en behoeftes wat ondervind word deur die adolessente leerder wat spesifieke leerhindernisse ervaar?

7.3.2 KWALITATIEWE DATA INSAMELING

- **WYSE VAN STEEKPROEFTREKKING**

Die navorser het gebruik gemaak van nie-waarskynlikheidsseleksie.

- **SELEKTERING VAN RESPONDENTE VIR DIE KWALITATIEWE FASE EEN**

Die geïdentifiseerde populasie vir die kwalitatiewe deel van die studie was geselekteerde adolessente in graad 11 wat ten spyte van 'n hoë of gemiddelde intelligensie leerhindernisse en ook sosio-emosionele probleme ervaar. Vyf meisies en vyf seuns (N=10) is nie-ewekansig deur onderwysers aan 'n geselekteerde hoërskool in Mpumalanga geïdentifiseer. Die eerste vyf seuns en die vyf meisies wat die onderwysers kon vind wat aan die kriteria voldoen het, is geselekteer. Ingeligte toestemmingsbriewe is deur die ouers en adolessente geteken voor die fokusgroepbesprekings gehou is. Etiese aspekte is in ag geneem. (Vergelyk paragraaf 1.11.) Twee fokusgroepbesprekings is op die skoolterrein gehou, een met vyf meisies en een met vyf seuns. Die bespreking het voortgegaan totdat geen nuwe inligting meer na vore gekom het nie. Groeplede was gewillig en spontaan om deel te neem aan die bespreking en om oor die onderwerp te praat. 'n Bandmasjien is tydens fokusgroepbesprekings gebruik om data op te neem.

Die volgende fokusgroeprvrae is as riglyne benut:

- Watter uitstaande emosies beleef jy as gevolg van leerhindernisse en gevolglike swak akademiese prestasie?
- Watter areas/gebiede van jou lewe word deur die leerhindernisse beïnvloed?
- Op watter wyse word hierdie areas soos bo genoem deur leerhindernisse beïnvloed?
- Hoe sou jy graag deur ouers, onderwysers, maatskaplike werkers of ander persone ondersteun wou word ten opsigte van die leerhindernisse en swak akademiese prestasie?
- Hoe beïnvloed probleme wat jy op ander gebiede in jou lewe ervaar, (bv. verhoudings, huislike omstandighede, emosionele toestand, ens.) jou akademiese

prestasie?

7.3.3 KWALITATIEWE DATA ANALISERING

Die kwalitatiewe benadering stel die navorser in staat om inligting wat gedurende fokusgroepbesprekings ingesamel is te vergelyk met bevindinge vanuit die literatuur asook met onderhoude met kenners gevoer. Kwalitatiewe inligting wat ingesamel is, is volgens Creswell (2003:191-195) se generiese prosedure vir die verwerking van kwalitatiewe data geanaliseer en geïnterpreteer.

Creswell (2003:191-195) se prosedure is as volg:

- Transkribeer elke onderhoud/sessie.
- Lees deur al die data om 'n geheelbeeld en algemene indruk te bekom.
- Kodeer die materiaal (identifiseer kernwoorde met verskillende kleure).
- Identifiseer temas tydens die koderingsproses deur byvoorbeeld verskillende kleure te gebruik.
- Omskryf die temas woordeliks en visueel met grafieke en tabelle.
- Interpretêer die data deur van bestaande literatuur gebruik te maak.

Greeff (2002:318) se prosedure ten opsigte van die analise van fokusgroepdata is stapsgewys gevolg. Die data is in kategorieë, temas en sub-temas ingedeel. Die gevaar bestaan dat daar aangeneem word dat data van fokusgroepbesprekings op dieselfde wyse as die transkripsie van 'n individuele onderhoud geanaliseer moet word (Greeff, 2002:318). Fokusgroepdata-analise kombineer verskillende elemente van kwalitatiewe navorsing asook die kompleksiteit van groepinteraksie. Die analise moet nie net op die groeplede fokus nie, aangesien bespreking in die fokusgroep nie alleen van die individue afhanklik is nie, maar ook van die groepsdinamika. Analise moet dus streef na 'n balans wat erkenning gee aan die tussenspel tussen die twee vlakke van analise. Analise sal dus die samevatting en vergelyking van soortgelyke temas wees en die ondersoek na hoe dit verband hou met die verskillende individue sowel as binne die groep.

Greeff (2002:318) is van mening dat die doel van analise van fokusgroepdata is om neigings en patrone wat herhaaldelik voorkom binne 'n enkele fokusgroep of tussen verskeie fokusgroepe, te identifiseer. Die basis vir analise is dus transkripsies, bandopnames, notas en die navorser se geheue. Greeff (2002:318) stel dit soos volg: *“Analysis must be systematic, sequential, verifiable and continuous; it requires time, is jeopardised by delay, it seeks to enlighten, should entertain alternative explanations, is improved by feedback, and is a process of comparison (Greeff, 2002:318).”*

Greef (2002:318) verwys na Morgan wie van mening is dat die navorser gedurende analise aandag moet gee aan woorde, konteks, interne geldigheid, herhaling van temas, ekstensiwiteit van aanmerkings, spesifiekheid van aanmerkings, wat nie gesê is nie sowel as die ontdekking van die 'kern'. (Vergelyk Farber, 2006:367-375.)

Oop kodering (De Vos, 2002:346) is gebruik om die data te ondersoek om die phenomena, leerhindernisse te kategoriseer in temas en subtemas.

7.3.4 BESPREKING VAN EMPIRIESE DATA

Data verkry uit die twee fokusgroepbesprekings verkry, word vervolgens onder drie hoof temas bespreek:

- Aspekte wat akademiese prestasie beïnvloed / aspekte wat deur akademiese prestasie beïnvloed word.
- Hantering van aspekte wat akademiese prestasie beïnvloed.
- Gevoelens, ervarings en behoeftes van die leerders voortspruitende uit aspekte wat akademiese prestasie beïnvloed.

TABEL 7.1 : TEMAS, SUB-TEMAS EN KATEGORIEË

TEMAS	SUB-TEMAS	KATEGORIEË	
Aspekte wat akademiese prestasie beïnvloed/aspekte wat deur akademiese prestasie beïnvloed word.	Huislike probleme.	Gedagtes dwaal/ gebrek aan konsentrasie.	
	Verhoudings.	Ouers/ Versorgers. Maats.	Verwerping. Groepsdruk. Gebrek aan begrip.
		Skool/ Onderwysers.	Verwerping.
	Toekoms.	Beroep.	
Hantering van aspekte wat akademiese prestasie beïnvloed.	Positief.	Praat daarvoor en neem verantwoordelikheid.	

	Negatief.	Kan nie daarvoor praat nie/kan nie oor sekere goed praat nie. Ignoreer en gaan aan (apaties – dissosiasie).
Gevoelens/ervarings/behoefte voortspuitend uit aspekte wat akademiese prestasie beïnvloed.	Emosionele aspekte.	Swak selfbeeld. Minderwaardigheidsgevoel. Voel dom. Gebrek aan selfwaarde. Gebrek aan motivering. Moedeloosheid. Teleurstelling. Gebrek aan deursettingsvermoë. Gebrek aan vertroue. Depressie. Angstigheit.

Tydens die bespreking van die temas, sub-temas en kategorieë, moet daar voortdurend terugverwys word na paragraaf 3.7, waar die sosio-emosionele aspekte wat tydens hierdie studie gemeet word, bespreek word, naamlik positiewe funksioneringsareas, selfpersepsie, trauma dinamika, interpersoonlike verhoudings en besluitnemingsvermoë. Dit is belangrik om daarop te let dat die aspekte wat vervolgens onder die temas bespreek word, noodwendig 'n invloed uitoefen op die aspekte onder die sosio-emosionele aspekte wat onder paragraaf 3.7 bespreek is. Terselfdertyd moet ook die implikasies van spesifieke leerhindernisse op die holistiese ontwikkeling van die adolessente leerder in aggeneem word, soos beskryf onder paragrawe 4.3: die fisiese-, kognitiewe-, konatiewe-, morele-, religieuse, emosionele-, en persoonlikheidsontwikkeling. Daar sal dus nie voortdurend terug verwys word na hierdie paragrawe nie, maar slegs waar dit spesifiek toepaslik is.

7.3.4.1 TEMA EEN: ASPEKTE WAT DEUR AKADEMIESE PRESTASIE BEÏNVLOED WORD/ ASPEKTE WAT AKADEMIESE PRESTASIE BEÏNVLOED

Gevolge van spesifieke leerhindernisse op sosio-emosionele funksioneringsareas – Kinderfunksioneringsinventaris – Hoërskool (CFI - Hoër), (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3).

Aspekte wat akademiese prestasie beïnvloed is die eerste hooftema wat geïdentifiseer kan word vanuit die kwalitatiewe data ingesamel vanuit die fokusgroepbesprekings.

7.3.4.1.1 SUB-TEMA EEN: HUISLIKE PROBLEME

Die volgende aspekte is onder huislike probleme geïdentifiseer:

Gebrek aan konsentrasie

Al die respondente het saamgestem dat hulle sukkel om te konsentreer wanneer iets onaangenaams by die huis gebeur het, of wanneer hulle bekommerd is oor die situasie tuis. Dit bevestig Van Wyk (1991:142) se stelling: "*Problems, disagreements and difficult circumstances in the family cause children to worry and not to give their full attention to their schoolwork.*" (Vergelyk Van Wyk, 1991:142.)

- ".ek kan baie hard leer... op die ou einde is dit nog steeds swak... dit gaan nie oor leer nie... dit gaan oor...en hoe jou huis probleme ... dit gaan daarom."
- "Dit laat jou brein net op een ding heelyd."
- "...maar sê nou jy skryf toets...dan draai jou kop oor huislike probleme, dan skryf jy net enige..."
- "...dan dwaal jy so ver, dan dink jy aan allerhande goed..."

Een respondente is tot ongeveer 'n jaar gelede seksueel deur haar pa gemolesteer en dit het veroorsaak dat sy nie op haar skoolwerk kon konsentreer nie, wat noodwendig swak prestasie tot gevolg gehad het. Navorser is van mening dat gebrek aan konsentrasie verband hou met onvoltooidhede (*'unfinished business'*). (Vergelyk paragraaf 2.5.8.) Seksuele molestering bring noodwendig onvoltooidhede mee indien dit nie deur middel van terapie aangespreek en afgehandel word nie. Onvoltooidhede is onuitgesproke gevoelens of onbevredigende behoeftes. Volgens Schoeman (1996:37) benadeel dit verhoudings (vergeelyk paragraaf 3.7.4) en is dit een van die grootste probleme wat 'n kind kan beleef. Hierdie aspekte kan suksesvol in spel terapie aangespreek word. Kaduson *et al.* (1997:173) stel dit so: "*... through the healing power of play these traumatized children can be given an opportunity to express and work through the various conflicts and fears they developed as a result of the abuse.*"

Wanneer rusies tussen ouers voorkom kan dit die kind of adolessent baie ontstel. Dit het noodwendig 'n invloed op die konsentrasie op skoolwerk. Al die respondente het beweer dat dit 'n negatiewe invloed het op hul konsentrasie in die klas wanneer daar probleme tussen hulle ouers is. (Vergelyk paragrawe 3.5.2; 3.6.5.) Hulle stel dit so:

- "Jy sit jy wil leer, maar jy dink heelyd aan wat hulle gesê het. Wat gaan nou gebeur?"

Gaan jou ouers nou skei of wat gaan aan...”

- “...en dan stres jy maar aan die eenkant ‘n bietjie meer...”
- “...en almal is kwaad en praat nie met mekaar nie, en daar is ‘n atmosfeer in die huis, dan gaan dit ‘n rol speel.”
- “... dan kan jy nie konsentreer om te leer nie.”

Die feit dat probleme tussen ouers oor ‘n lang tydperk ‘n invloed op die akademiese prestasie van kinders het word deur een respondente soos volg gestel:

- “Dit het definitief ‘n invloed op jou akademiese as daar probleme is by die huis...ek dink dit vang op na so ‘n paar jaar eers.”
- “...so as jou ouers jou ongelukkig maak dan gaan dit nie dadelik wys nie, dit gaan eers na ‘n rukkie bykom.”

Hierdie aspek hou dus verband met trauma dinamika en interpersoonlike verhoudings (vergelyk paragrawe 3.7.3; 3.7.4) wat hanteer moet word tydens die intervensieprogram en dus in aggeneem moet word tydens die ontwerp van die intervensieprogram.

7.3.4.1.2 SUB-TEMA TWEE: VERHOUDINGS

Ouers of versorgers

Soos in hoofstuk drie bespreek, blyk dit uit verskeie bronne dat dit dikwels nie duidelik is of sekere aspekte die oorsaak of gevolg van leerhindernisse is nie. (Vergelyk paragraaf 3.5.) Hierdie feit blyk veral uit verhoudings van die adolessente met hulle ouers. Uit die fokusgroepbesprekings het dit geblyk dat hulle swak akademiese prestasie verhoudings negatief beïnvloed. Die teenoorgestelde kan ook waar wees, soos Kapp (1991:115) dit stel: “...*disturbed family relationships can transform the child’s educational situation into a problematical one...the child feels insecure and the accompanying anxiety creates a multitude of possibilities for emotional and behaviour disturbances.*” (Vergelyk Van Wyk, 1991:151.)

Alhoewel nie een van die respondente hul ouers of hul verhouding met hul ouers as oorsaak vir hul swak akademiese prestasie uitgewys het nie, was almal van mening dat hulle **ouers of versorgers nie begrip** het vir hulle leerhindernisse en gevolglike swak akademiese prestasie nie. Twee respondente was van mening dat daar soms begrip bestaan vir die feit dat hulle hard leer, maar nogtans nie goed presteer nie:

- “...as die ouers dit nie sien nie, dan voel jy hulle sien nie jou probleme nie.”

- "...maar hy sien nie my punt nie."
- "...vra hoekom het ek nie geleer nie."
- "...my ouers... verstaan dit net nie."
- "As jy wil sport doen, dan sê hulle vir jou nee jy moet leer, sport gaan jou niks help nie, slap siel."

Dit het ook geblyk dat in die geval van twee respondente hulle ma's meer begrip toon en hulle aanmoedig, terwyl die pa's nie simpatie het nie en aandring op beter prestasie ten spyte van hulle verduideliking dat hulle probleme ervaar.

- "Hy verstaan nie, hy verstaan nie hoe dit is op skool nie." maar "... sy sal vir my sê ek moet volgende keer beter doen."
- "...my ma moedig my altyd aan, en sy is ook altyd aan my kant, maar sy sal nooit vir my sê ek is dom of iets nie. My pa sal my een groot uitskel gee en dan sal hy dit soos 'n grutch teen my hou... dan sal hy sê, ja tipies van jou, jy is soos wat jy doen, dieselfde as jou punte, jy is dit en dit en dit..."

Al die respondente was van mening dat hulle soms ervaar dat hulle aanvaarding deur hul ouers deur hul akademiese prestasie beïnvloed word. (Vergelyk paragrawe 3.74; 4.3.3.) Hulle het dus soms verwerping beleef wat deur die volgende aanhalings aangedui word:

- "...dan sal hy vir die hele week nie met my praat nie."
- "My pa kyk anders na my as ek swak doen, want hy was een van daai goeie...."

Al die respondente was **bang** vir hulle ouers en hul gedrag wanneer hulle swak sou presteer en rapporte huis toe bring:

- "En wanneer my pa vir my punte vra sal ek dit so 'n bietjie uitstel en 'n bietjie uitstel en net hoop hy vergeet daarvan."
- "Ek bring nie eers my rapport huis toe nie."

Respondente het ook deurgaans aangedui dat hulle ouers **teleurgesteld** in hulle is as gevolg van hoër verwagtinge waaraan hulle nie kan voldoen nie. (Vergelyk Van Wyk, 1991:142.)

- "...en die oomblik as ek dit nie kan doen nie, is hulle teleurgesteld in my..."

- “So dan raak die ouers ‘n bietjie bangerig om vir jou iets te gee..”
- “... en jy kan ook maar agterkom na ‘n ruk hoe hulle met jou praat as dit kom by skoolwerk...”

Twee respondente het gevoelens van **verwyf** by hulle ouers waargeneem omdat hulle ouers hoë verwagtinge het en hulle dan nie daaraan kan voldoen nie. (vergeelyk paragrawe 3.7.3; 3.7.4.)

- “As jy bietjie snaaks in die huis optree en dan sal hulle sê, maar kyk dit is hoekom jy so is, want jou punte...”
- “Dan sal hulle sê jy het nie goed gedoen nie, jy het dit gedoen en jy het dat gedoen, jy het nie geleer nie.”

Gevoelens van **isolasië, eensaamheid, moedeloosheid, vrees en verwerping** word as gevolg van hierdie optrede van die ouers of versorgers, deur die adolessente ervaar. Derbyshire (1991:396) bevestig hierdie stelling soos volg: “...*learning disabled children's inability to meet die expectations of their parents is also an important cause of a poor self-concept.*” (Vergeelyk Thompson & Rudolph, 2000:534.)

Leerhindernisse kan die adolessent se verhouding met een of beide ouers negatief beïnvloed. Dit is dus nodig om aspekte in die intervensieprogram in te werk waar aandag gegee word aan die belewenis van isolasië, eensaamheid, moedeloosheid, vrees en verwerping, asook ‘n gevoel van minderwaardigheid. (Vergeelyk paragrawe 3.7; 4.3.3.) Tydens die intervensieprogram is aandag gegee aan hoe die adolessente hulself sien en hoe hulle dink ander mense hulle sien. Hierdie gevoelens is dus deur middel van speltherapie tegnieke geprojekteer en aangespreek. Groepinteraksië en dinamika is ook gedurende die program gebruik om die werklikheid aan die respondente oor te dra sodat hulle realisties kan kyk na hoe ander hulle sien en hoe dit verskil van hoe hulle hulself sien.

Maats

Die feit dat leerhindernisse en gevolglike swak akademiese prestasie ‘n invloed uitoefen op die adolessent se verhouding met maats, kon duidelik uit die ingesamelde data waargeneem word. (Vergeelyk ook paragraaf 3.7.4.) Al die respondente het saamgestem, dat alhoewel die invloed op verskillende maniere uitgeoefen word, dit ‘n belangrike rol in hulle lewe speel. Nel (in Derbyshire, 1991:390) stel dit soos volg: “*The specifically learning disabled child becomes increasingly aware that he fits in nowhere and is different from his normal peer group.*” Een respondent het rapporteer dat sy deel is van ‘n groep van

adolescente wat almal swak presteer en daarom nie deur die groep verwerp word nie, maar dat die groep as geheel deur die res van die leerlinge geëtiketteer word:

- "...ons is swak in 'n groep."

Alhoewel die wyse waarop maats prestasie beïnvloed by respondente verskil, het almal rapporteer dat maats wel 'n negatiewe invloed uitoefen op hul akademiese prestasie. (Vergelyk parafrase 4.3.4.) Aanhalings wat die rol van maats weerspieël het, is die volgende:

- "Hulle sal vir jou sê jy is in of jy is uit. As jou akademie sleg is, is jy uit."
- "Jy is populêr as jy slim is."
- "Hulle sal van jou hou as jy slim is, maar nie as jy dom is nie."
- "...dan sal hulle as hulle nou goed doen, by jou kom 'brag' en bly 'brag' en bly 'brag'."
- "...en hulle sal jou die hele dag ignoreer."
- "Dan konsentreer jy in elke geval ook nie...gewoonlik beïnvloed my klasmaats my. Hulle beïnvloed my werk."

Dit is dus duidelik dat die respondente beleef het dat hulle as 'dom' gesien word deur ander en dat hulle daarom verwerping en andersheid beleef deur die ouderdomsgroep. (Vergelyk Holley, 1994:11; Thompson & Rudolph, 2000:534.) Kaduson *et al.* (1997:202) bevestig die gevoel van verwerping wat deur hierdie adolessente ervaar word soos volg: "...leading to rejection and social skill deficits leading to low acceptance."

Al die respondente het rapporteer dat maats dikwels 'n negatiewe invloed het op hulle prestasie wanneer maats wat nie leerhindernisse ervaar nie, nie begrip toon nie en daarop aandring dat respondente saam uitgaan wanneer hulle moet leer.

- "Vriendekring...dan wil jy saam met hulle uitgaan."

Onderwysers

Respondente het deurgaans beleef dat onderwysers by die skool hulle waarde koppel aan hulle akademiese prestasie. Navorser verbind dit ook met stigmatisering deur onderwysers, van kinders wat akademies swak presteer. (Vergelyk Van den Berg & Naicker, 1996:30.)

- "Ek dink hulle sien ons soos ons akademie is en nie vir onself nie."
- "...hulle sien net die akademie."

- "...jy is wat jy is op skool.
- Hulle wil jou nie op 'n ander punt sien nie."

Enigiets anders wat hulle doen by die skool word dan oor die loep van akademiese onvermoë gegooi.

- "Hulle wil nooit jou glo nie."
- "Hy sê ek jok en ek lieg..."

Hulle het dan ook ervaar dat hulle nie onderwysers oor die algemeen kon vertrou en na hulle gaan om probleme te bespreek nie:

- "As jy swak akademies is en jy het 'n probleem en jy vertel hulle dan maak hulle 'n groot 'issue' daaruit."

Al die respondente het beleef dat meeste onderwysers die adolessente in die klas wat akademies beter presteer, bevoordeel en voortrek, terwyl die swak presteerders minder positiewe aandag kry en dikwels negatiewe aandag trek.

- "...maar hulle skuif my nog steeds uit."
- "... sal hulle eerste na haar toe gaan want sy presteer meer."
- "Hulle sal jou altyd sien..., die ou wat sleg doen in die akademie."
- "Dit is soos afpersing. Dit gaan alles oor die akademie."

Al die respondente beleef dat meeste onderwysers nie hulle probleem verstaan nie, en die feit dat hulle sukkel om te leer, nie in ag neem nie. Een respondent stel dit so:

- "Onderwysers beïnvloed prestasie want hulle sal so twee dae voor die tyd sê waaroor jy toets of eksamen skryf..."

Holley (1994:6) is van mening dat adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse gesien moet word as diegene wat probleme ondervind om op die konvensionele wyse in klaskamers te leer en stel dit so: *"It would be more useful to designate them as people who learn 'differently.'"* Van Wyk (1991:142) haal Dreyer aan: *"A child who does not like a teacher, or who is rejected by the teacher, psychologically 'closes' himself in the teaching-learning situation, with the result that a lot of information and facts will go by unnoticed for that child"*. Navorsers ondersteun hierdie mening en ook die feit dat sommige onderwysers

meestal nie begrip toon vir veral die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse nie, en dan nie genoeg tyd gee om leerinhoud onder die knie te kry nie. Die verskillende wyses waarop adolessente leer, word ook nie genoegsaam geakkommodeer in klaskamers nie. (Vergelyk paragraaf 3.8.)

Al die respondente is van mening dat onderwysers dikwels dink dat hulle te lui is om te leer, en verstaan nie hulle situasie nie. (Vergelyk Holley, 1994:11.) Een respondent stel dit so:

- “...en jy is te lui om te leer, maar eintlik het jy so hard gelear, dat dit net nie gehelp het nie...”

Skool

As gevolg van die negatiewe ervarings ten opsigte van leerhindernisse en die gevolge daarvan het al die respondente skoolgaan oor die algemeen as negatief en soms traumaties beleef. (Vergelyk paragraaf 3.7.3.1.) Twee respondente reageer so:

- “Ek wil uit die skool uitgaan...”
- “Ek wou nie teruggaan nie.”

Kapp (1991:117) bevestig hierdie feite wanneer hy dit so stel: *“The school may in various other ways specifically contribute to a child’s emotional and behaviour problems.”* Dit gebeur veral wanneer te streng of onredelike eise aan die kind gestel word wat dan weerstand of rebellie mag ontketen. Indien ‘n kind nie aan hierdie eise kan voldoen nie, vrees hy verwerping, veral indien die onderwyser onsimpatiek staan teenoor sy onvermoë om akademies te presteer. *“Such a child often feels disappointed, dissatisfied and even inferior, and he becomes tense and frustrated. He often seeks acceptance and recognition in unacceptable ways.”* (Vergelyk Kapp, 1991:117.)

Toekomstige beroep

Leerhindernisse beïnvloed die adolessent se beroepskeuse en beperk dit aansienlik as gevolg van die swak akademiese prestasie. Drome oor die toekoms moet dus verander en verlaag word. As ‘n volwassene sal so ‘n kind dit steeds moeilik vind om nuwe kennis, insigte en vaardighede te bemeester en dit sal ‘n negatiewe effek hê op sy vordering op beroepsgebied (Derbyshire, 1998:35). Dit is duidelik dat respondente dit reeds besef en realisties is ten opsigte van hulle toekomsbeplanning, maar dat dit ‘n negatiewe invloed het ten opsigte van hulle motivering vir die toekoms. Dit was veral opvallend teenwoordig by die seuns respondente. Een respondent stel dit so:

- “Dan het jy nie die keuse van jy kan word wat jy wil word nie.”

Die volgende hoofteema wat geïdentifiseer is, is die wyse waarop die respondente die aspekte wat hulle akademiese prestasie beïnvloed, hanteer.

7.3.4.2 TEMA TWEE: HANTERING VAN ASPEKTE WAT AKADEMIESE PRESTASIE BEÏNVLOED

Ten opsigte van die hantering van die aspekte wat akademiese prestasie beïnvloed, het respondente verskil. Uiteenlopende menings is onder hierdie tema verkry:

- Kan nie daarvoor praat nie.
- Praat daarvoor en neem verantwoordelikheid.
- Ignoreer en gaan aan (apaties – dissosiasie).

Een respondent het gerapporteer dat sy nie haar probleme en gepaardgaande gevoelens met iemand kan bespreek nie, maar dit agter 'n glimlag sal wegsteek.

- “Kan nie daarvoor praat nie. Ek hanteer dit weer die teenoorgestelde. Ek sal sit en lag. Ek sal net lag oor niks.”

Hierdie onvermoë wat adolessente dikwels ervaar om hulle gevoelens met iemand te bespreek word deur Oaklander (1988:293) bevestig wanneer sy die woorde van 'n 16-jarige dogter aanhaal: *“I can talk to anybody, like I can tell them about myself, what I do, about a lot of things. But when it comes to talking about some things, it's not so easy. Like, if I'm feeling insecure, like if I feel as if I don't really have any friends... I can't tell what I'm feeling, what really is me, what's really inside of me. I especially can't tell my parents. I can't even tell them things I can tell my friend.”* Navorser sien haar gedrag deur te glimlag as **defleksie van ware gevoelens** om aandag van haar probleem af weg te lei. (Vergelyk Oaklander, 1988:206.) Die doel van speltherapie is om die kind te help om sy storie te vertel. (Vergelyk paragraaf 5.6.4.)

Die res van die respondente was van mening dat hulle daarvoor kan gaan praat met iemand, maar dat dit belangrik is dat dit iemand is wie hulle vertrou: Twee respondente stel dit so:

- “Hou op jouself jammer kry en praat daarvoor. Dit help nie as jy jouself jammer kry nie.”

- “Deur met iemand te praat. Jy moet ophou om jouself jammer te kry. Ja, ‘n mens kan nie net altyd sit en *sulk* nie.”

Al die respondente was dit eens dat daar wel aspekte is wat hulle bang sal wees om oor te praat aangesien dit hulself of hulle vriende kan blootstel. Drie respondente se menings word vervolgens aangehaal:

- “...daar is dinge waarvoor ‘n mens bang is. Jy is te bang iemand gaan iets aan jou doen.”
- “Daar is goed wat jy nie mag van praat nie.”
- “...jy mag dit nie sê nie.”

Respondente het bevestig dat hulle onaanvaarbare gedrag openbaar as gevolg van hulle ontevredenheid oor hulle swak akademiese prestasie en die gepaardgaande negatiewe gevoelens en ervarings. Al die respondente, behalwe een het erken dat hulle bewus is van die onaanvaarbaarheid van gedrag, maar dat hulle nie beheer daarvoor kon uitoefen nie: “Slegte goed doen... jy weet jy moet nie, maar jy doen dit, maar jy kan nie help nie.” Die een respondent het ‘n definitiewe standpunt ingeneem deur self verantwoordelikheid te neem: “Deur net jou voet neer te sit en te sê: “Ek sal dit doen! Ek moet nie daarmee aangaan nie! Probeer konsentreer! Bring net jou kant!”

Een respondent was van mening dat hulp deur ander nie die deurslaggewende faktor is om probleme op te los nie en dat die individu net homself kan help met ondersteuning van andere “... hulle kan nie, net jy kan jouself help.”; “...net jy kan jouself help...”; “Jy kan ondersteuning kry.” ‘n Ander het dit so gestel: “Ek sal dit op my eie doen, maar ek het ondersteuning nodig.”

Een respondent het haar apatiese houding teenoor haar leerhindernisse en dit wat met haar gebeur het soos volg uitgespreek: “Ek het nie geworry nie. Ek het aangegaan en my lewe geniet.”

Een respondent het op die positiewe gefokus en die feit beklemtoon dat die enigste wyse om dit op ‘n positiewe wyse te hanteer, is: “Jy moet in jouself glo.”

Daar was onsekerheid by een respondent oor hoe dit hanteer moet word:

- “Ons moet seker onself help.”

Respondente het besef dat hulle self iets aan hulle situasie moet doen, in teenstelling met Derbyshire (1998:35) se mening dat kinders hulle ouers kan blameer vir die situasie waarin hulle is. Alle respondente was van mening dat hulle wel ondersteuning kan kry van iemand, maar dat die uiteindelige resultate van hulself afhang.

- “As iemand jou wil help en jy wil nie hê nie, dan gaan dit jou nie help nie.”
- “Jy moet daai ‘kommitment’ maak om te sê maar ek wil, ek wil beter doen.”
- “Iemand gaan jou dalk kan aanmoedig, maar...”

Vervolgens word die gevoelens, ervarings en behoeftes van die adolessente bespreek.

7.3.4.3 TEMA DRIE: GEVOELENS, ERVARINGS EN BEHOEFTE VAN ADOLESSENTE TEN OPSIGTE VAN LEERHINDERNISSE EN DIE INVLOED DAARVAN OP HULLE LEWE

'n Wye verskeidenheid van gevoelens kom voor by adolessente wat leerhindernisse ervaar.

Swak selfbeeld, gebrek aan selfwaarde, selfbeeld word gekoppel aan hulle akademie en gevoelens van minderwaardigheid

Nel (in Derbyshire, 1991:390) omskryf die invloed van leerhindernisse op die adolessent soos volg:

“...tasks include being aware of the world as a whole with its differing laws, roles and functions; ultimately solving his egocentricity by substituted moral solidarity; crystallizing his independent personality by having his own ideas, judgments and life expectancies, and developing an equality with instead of subjection to his parents. The specifically learning disabled adolescent apparently experiences twice as much confusion as the normal individual in this period. His physical development and needs are normal and adult demands are made of him... he is now expected to act independently of his parents. However, specifically learning disabled adolescents are often emotionally very immature and relatively egocentric and often still experience problems with basic school skills.”

Die respondente het soos volg reageer:

- “Jy word afgebreek.”
- “Ek dink dit kraak jou af.”

- “...en dit is ‘n afkraakpunt as jy hard leer en...”
- “...hoe jy akademies is, dit is hoe jy gaan wees. “

Respondente sien hulself ook as **dom**. Een respondent reageer so:

- “...want hy is net so dom soos ek.”

Die adolessente voel dikwels eensaam en geïsoleerd, dit is deur al die respondente beaam, maar deur een respondent soos volg gestel: “En dan voel jy ook eensaam. Alleen, uitgesluit en geïsoleerd. Hulle verstaan nie.” Hierdie feite word deur Kapp (1991:117) bevestig: “*He is not easily accepted into the class community and often feels unwanted, belittled and alone.*” Kaduson *et al.* stel dit so: “*All of these deficits and problems lead to lower self-esteem, feelings of incompetences, feelings of failure, and depression.*” Dit is belangrik dat aktiwiteite wat fokus op hierdie gevoelens in ‘n maatskaplikewerkintervensieprogram vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse ingesluit word. Dit word soos volg deur Thompson en Rudolph (2000: 490) gestel: “*Activities for building body image and self-perception, sensitiviry to other people, social maturity and skills, self-esteem, and emotional well-being may enhance these areas.*”

Gebrek aan motivering/moedeloosheid

Afgestompdheid, traak-my-nie-agtigheid, ongemotiveerdheid, moedeloosheid, behoefte aan erkenning.

‘n Onderliggende gevoel van moedeloosheid en hulpeloosheid word deur navorsers waargeneem in die volgende stellings van drie respondente:

- “...jy doen jou bes in die klas en jy luister en alles...”
- “...toe swaai alles om en toe is ek nie meer gemotiveerd om te leer nie...”
- “Ek wil ook graag beter doen ...”

Die feit dat kinders met leerhindernisse meer afhanklik is van ekstrinsieke as intrinsieke versterking en motivering as gevolg van vroeëre mislukking is deur verskeie navorsers bevind (Guerney, 1983:419). Een respondent stel dit so: “...as iemand vir my laat besef maar jy kan dit doen, maar jy kán dit doen... so as iemand vir my oortuig dat ek dit kan doen, dan sal ek dit seker kan doen...”

Dit word gevolglik deur navorsers aanbeveel dat kinders met leerhindernisse geleer moet

word om sukses te verwag deur aan hulle take te gee wat sukses sal oplewer, eerder as om hulle net te beloon vir klaar voltooide komplekse take. (Vergelyk Guerney, 1983:419.) Navorsers het hierdie beginsel in die intervensieprogram ingebou en speltegnieke en media gebruik waarmee die adolessent 'n gevoel van sukses kon smaak om sodoende sy selfbeeld op te bou en weer in homself te laat glo.

- "... ek leer so hard en daar gebeur niks... hoekom moet ek dan leer."
- "As jy nou beter begin doen, sal dit vir jou 'n aanmoediging wees om weer die volgende kwartaal nog beter te doen..."
- "Ek weet nie, ek het basies net moed verloor."

Aangeleerde hulpeloosheid is 'n aangeleerde eienskap by meeste kinders met hindernisse tot leer. Guerney (1983:420) is van mening dat: "... *they assume that they are inferior and that they, unlike others, have little power to bring about desirable outcomes. Thus they manifest poor self-concepts... become victims of 'learned helplessness'.*" Thompson en Rudolph (2000:490) stel dit so: "*Because their characteristics tend to create an unstable world, these children have often experienced failure, rejection, isolation, and confusion.*"

Twee respondente se reaksie bevestig hierdie feit:

- "... ek doen swak in my akademie, dit is klaar, dit is verby.
- "Jy gee oor niks om nie, jy gee fisies oor niks om nie. Jy gaan net aan, go with the flow."

In die intervensieprogram is aandag gegee aan hierdie feit en gefokus op bewustheid, kontak en die gevolglike opbou van die selfbeeld. Adolessente is ook geleentheid gegee tot keuses om sodoende 'n gevoel van beheer te versterk.

- "Dis hoekom ek sluit my af van alles af."
- "...die mense sê... kyk hoe 'act' sy, daar is iets fout met haar."

Gedurende die bespreking het navorsers die onderliggende toon waargeneem dat die adolessente deurgaans 'n behoefte aan erkenning en selfwaarde deurgegee het. Kaduson *et al.* (1997:204) stel dit so: "... *symptoms of anxiety, depression, and low self-esteem.*" Dit bevestig weer eens die noodsaaklikheid om aktiwiteite en tegnieke in die intervensieprogram in te sluit wat fokus op die opbou van selfwaarde en gevolglike bewuswording en hantering van onvoltooidhede wat aanleiding gee tot 'n swak selfbeeld. Oaklander (1988:225) is van mening : "*With increased awareness of self comes new*

awareness of feelings, thoughts, and ideas.”

Gevoelens van teleurstelling

Al die respondente het 'n gevoel van teleurstelling geverbaliseer wanneer hulle baie moeite doen of leer en dan nogtans swak doen. Guerney (1983:420) stel dit soos volg: *“Because Learning disabled children see themselves as unable to achieve in spite of what might be heroic but nonetheless unsuccessful effort...”* Kaduson *et al.* (1997:204) bevestig hierdie menings: *“These children may spend a great deal of time studying for an examination, only to forget the information by the next day. They may complete the homework under duress, only to lose it on the way to school or forget to turn it in.”*

- “Ek was teleurgesteld. Dit is iets wat jy nie verwag nie. Jy leer hard en dan kom jou vraestel terug en dan is dit nie wat jy verwag het nie.”
- “Jy het so baie moeite ingesit en dit breek jou af.”
- “...ek sit maar en leer en dan kom ek my vraestel hopelik goed deur of dalk is ek nie deur nie.”
- “dan sak my hart so bietjie dan voel ek nie goed daaroor nie.”
- “...as jy swak doen, dan is jy maar ‘down’ en jy is ‘grumpy’ en alles.”
- “Jy leer hard maar dan is dit weer swak.”

Gebrek aan deursettingsvermoë

Een respondent het 'n gebrek aan deursettingsvermoë geverbaliseer:

- “Ek is seker ek kan as ek die deursettingsvermoë het om te sit en leer.”

Holley (1994:11) beweer dat: *“If important adults in their lives, their teachers and parents, tell them that they are stupid or lazy, they lose confidence in themselves.”* Sodoende sal die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse dus voel dat niks die moeite werd is nie en nie deursettingsvermoë openbaar om 'n taak te voltooi nie.

Respondente het 'n **gebrek aan vertroue** geverbaliseer as gevolg van die feit dat vriende, onderwysers of ander belangrike persone, nie inligting in verband met hulle leerhindernisse versigtig hanteer nie, maar dit aan ander vertel, of dit dikwels na verloop van tyd in 'n negatiewe konteks ophaal. Die volgende is aangemeld:

- “Ek vertrou nie iemand weer nie.”
- “...dan sal hy of sy sowaar vir almal gaan vertel.”

- “En mense moet dit nie teen jou hou nie.”
- “...jou verlede is jou verlede hulle moet nie teruggaan op jou verlede nie. Dis die toekoms wat tel.”

(Vergelyk Van Wyk, 1991: 141-1 42.)

Depressie

Een respondent beskryf sy gevoel van depressie so:

- “Dan gaan jy deur daai dip van depressie en dan sak jou skoolpunte.”

Kaduson *et al.* konstateer dat “... *depression might likely occur over time when a child has ongoing frustrating experiences with parents, teachers, and peers...may be manifested by high risk-taking, changes in eating habits, relatively high rates of overactivity, frequent loss of temper, and lack of pleasure.*” Hierdie simptome en ervarings vorm deel van die positiewe funksioneringsareas, trauma dinamika en interpersoonlike verhouding aspekte wat deel vorm van die sosio-emosionele funksionering van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse wat in hierdie studie gemeet word. (Vergelyk paragrawe 3.7.1-3.7.5.)

Navorsers het in die ontwerp, ontwikkeling en implementering van hierdie maatskaplikewerk-intervensieprogram, geleentheid geskep vir die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse om hierdie gevoelens te verbaliseer. Dit is volgens Oaklander (1988:291) nodig dat die adolessent geleentheid moet kry om homself te help. Hy het net soos die volwassene (wat hy bykans is) **introjekte** opgebou wat verkeerde boodskappe aan homself oordra en sy gevoelens ten opsigte van homself beïnvloed. Oaklander (1988:291) stel dit so: “*He has many feelings, memories and fantasies from his past... he has a depth of feeling that he finds difficult to share with his family. He needs assistance in expressing his feelings of anxiety, loneliness, frustration, self-disparagement, sexual confusion and fear. He needs to see how he can take responsibility for his own life as much as possible.*”

Angstigheid

Een respondent het ‘n neiging om besonder gespanne te wees as gevolg van ‘n geskiedenis van swak akademiese prestasie. (Vergelyk paragraaf 3.7.3.) Dit veroorsaak dat sy besonder gespanne tydens toetse is, wat haar prestasie verder nadelig beïnvloed. (Vergelyk Toerien, 2004:62.) Sy leer hard maar het nie beheer oor spanning wat haar oorkom tydens toetse nie:

- "...dan het ek baie hard geleer en dan stres ek hoe ek gaan vorder as ek klaar geskryf het."

Volgens Thompson en Rudolph (2000:543-544) is 'n mindere mate van spanning en angstigtheid noodsaaklik om 'n kind te motiveer, maar uitermatige spanning en angstigtheid kan leer en akademiese prestasie negatief beïnvloed. Botha (1996:233) is ook van mening dat intense angstigtheid en gespannenheid leer en prestasie benadeel: *"Measurements of debilitating anxiety (as well as general anxiety) constantly correlate negatively with learning and academic achievement."* Dit is dus nodig om ontspanningstegnieke in die intervensieprogram in te sluit ten einde die respondente te leer om te ontspan en hulle sodoende 'n gevoel van beheer te laat ervaar en dit ook op situasies buite terapisessies toe te pas. Frankel (1984:52) is van mening dat dit uiters belangrik is om aandag aan angstigtheid tydens intervensie te gee, aangesien angstigtheid energie blokkeer: *"Anxiety is, after all, basically muscle tension... by learning to relax those muscles, the blocked energy will be freed. Not only will it become clearer what we need to do but there will now be energy to do it!"* Indien die kind ontspanne is in die terapisessie kan dit ook bydra tot die versterking van die terapeutiese verhouding. (Vergelyk Schoeman, 1996:77; Oaklander, 1988:124.)

7.3.5 VERTROUENSWAARDIGHEID VAN KWALITATIEWE NAVORSING

Die navorser het gebruik gemaak van Guba (vergeelyk De Vos, 2002:351; Fouché & Delport, 2000:67; Krefting, 1991:215) se strategieë om vertrouenswaardigheid van die kwalitatiewe navorsing te verseker. Lincoln en Guba (in De Vos, 2002:350-352) stel vier konstrukke voor waarvolgens kwalitatiewe navorsing getoets kan word vir vertrouenswaardigheid, naamlik: *"Credibility, transferability, dependability en conformability"*. Hierdie strategieë is gebruik om vooroordele ten opsigte van die kwalitatiewe bevindinge te voorkom asook om die waarde van die bevindinge van die studie te assesseer.

- **Geloofwaardigheid**

Dit is interne geldigheid, waar die doel is om te bewys dat die studie op so 'n wyse uitgevoer is dat die bron van inligting of onderwerp akkuraat geïdentifiseer en beskryf is. (Vergelyk Guba in De Vos, 2002:352; Krefting, 1991: 216.) Vir hierdie studie is vyf seuns en vyf meisies in graad elf en tussen die ouderdomme 16-18 jaar wat 'n plaaslike hoërskool bywoon, betrek. Seleksie is deur 'n onderwyseres en die navorser gedoen op grond van hulle swak akademiese rekords en sosio-emosionele probleme wat manifesteer. Seuns en meisies is betrek om te verseker dat standpunte van beide geslagte in aanmerking geneem

word. Daar kan dus met vrymoedigheid gesê word dat die navorser in hierdie kwalitatiewe studie gepaste respondente betrek het en dat inligting wat ingesamel is, dit is wat die oogmerk was. Respondente het dus genoegsame kennis gehad van die onderwerp, om toepaslike inligting te verskaf.

- **Oordraagbaarheid (Veralgemening)**

Dit is eksterne geldigheid of veralgemening en vergelyk die mate waartoe bevindinge verkry binne een konteks oorgedra kan word na 'n ander konteks of ander groepe. (Vergelyk De Vos, 2002:352; Fouche & Delpont, 2000:67.) Volgens Lincoln en Guba (in De Vos, 2002:352) kan triangulasie gebruik word as 'n strategie om die moontlikheid oordraagbaarheid te vergroot. In hierdie studie is gebruikgemaak van bandopnames waarna inligting getranskribeer is en veldnotas is gemaak na die fokusgroepbesprekings om die inligting te verifieer. Literatuurstudie is ook gedoen om inligting bekom, te bevestig. Tydens die voortoets van die fokusgroepvrae het navorser seker gemaak dat die vrae reg geformuleer was om nie twyfel oor die antwoord wat verwag word by die fokusgroep te laat nie. Dieselfde vrae is met twee fokusgroepe tydens die hoofondersoek gedoen en die resultate was dieselfde.

- **Betroubaarheid (Konsekwentheid)**

Betroubaarheid in terme van navorsing impliseer dat dieselfde resultate verkry word elke keer wat die navorsing gedupliseer word met dieselfde respondente of in 'n soortgelyke konteks. (Vergelyk Fouche & Delpont, 2000:67.) Volgens Lincoln en Guba (in De Vos, 2002: 352) is dit op sigself problematies in geval van kwalitatiewe navorsing, omdat dit impliseer dat die sosiale omgewing onveranderd bly, wat nie moontlik is nie. In hierdie studie is die presiese prosedure beskryf in 'n poging om die herhaalbaarheid daarvan te verseker. Triangulasie deur die bevestiging van data deur inligting uit verskeie bronne te bekom, is toegepas deur fokusgroepbesprekings, veldnotas en literatuurstudie.

- **Bevestiging (Objektiwiteit)**

Ten einde die vertrouenswaardigheid van kwalitatiewe navorsing te verseker is dit laastens nodig om objektiwiteit tydens die analisering van data te verseker. Volgens Lincoln en Guba (in De Vos, 2002:352) is dit nodig om te vra of die bevindinge van 'n studie deur die bevindinge van 'n ander studie bevestig kan word. Fouche en Delpont (2000:68) Vergelyk die noodsaaklikheid van die navorser om te verseker dat die bevindinge nie beïnvloed is deur vooroordele, perspektiewe of motiverings van buite nie. (Vergelyk Krefting, 1991:215-216.) In hierdie studie is dit verseker deur triangulasie deur middel van die gebruik van fokusgroepbesprekings, veldnotas en literatuurstudie.

Vervolgens word die kwantitatiewe deel van die twee fase navorsing bespreek.

7.4 KWANTITATIEWE FASE – PROGRAM IMPLEMENTERING

Hierdie afdeling is die vyfde fase van Rothman en Thomas (1994:5-6) se model vir intervensie navorsing, naamlik toepassing en evaluering van die program. (Vergelyk Rothman & Thomas, 1994:12; De Vos, 2002:397.) (Vergelyk paragraaf 1.6.) Dit vorm ook die tweede fase (kwantitatiewe fase) van Cresswell se twee fase model (De Vos, 2002: 368). (Vergelyk paragraaf 1.5.)

7.4.1 HIPOTSES VIR DIE KWANTITATIEWE FASE VAN DIE NAVORSING

Vir hierdie deel van die studie is twee hipoteses gestel:

- **Indien die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse aan 'n maatskaplikewerkintervensieprogram onderwerp word, behoort sy/haar sosio-emosionele funksionering te verbeter.**
- **Indien die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse aan 'n maatskaplikewerkintervensieprogram onderwerp word, behoort sy/haar akademiese prestasie te verbeter.**

Ten einde hierdie hipoteses te bevestig is 'n voortoets gedoen, die intervensieprogram geïmplementeer en 'n natoets gedoen. Die kwasi-eksperimentele 'eengroep voortoets-natoets' ontwerp is gebruik. (Vergelyk paragraaf 1.7.)

Die navorsingsprosedure en die toepassing van die intervensieprogram word eerstens bespreek waarna die resultate van die voortoets en natoets, van sowel die sosio-emosionele funksionering as die akademiese prestasie van die respondente vergelyk sal word.

Tydens die voorondersoek is drie adolessente betrek wat nie deel van die hoofondersoek was nie. Dit was nie nodig om enige veranderinge aan die program aan te bring nie.

7.4.2 KWANTITATIEWE DATA INSAMELING

Tydens fase twee is die intervensieprogram toegepas en die invloed van die onafhanklike veranderlike (die intervensieprogram) op die veranderlike afhanklikes (sosio-emosionele funksionering en akademiese prestasie) toegepas en gemeet.

Die geïdentifiseerde populasie vir die kwantitatiewe deel van die studie was geselekteerde adolessente tussen die ouderdom 14 -16 jaar wat ten spyte van 'n hoë of gemiddelde intelligensie spesifieke leerhindernisse en ook sosio-emosionele probleme ervaar en op die gevallelading van 'n geselekteerde tak van Kindersorg Suid-Afrika:Mpumalanga was. Met behulp van die maatskaplike werker in diens van 'n geselekteerde tak van Kindersorg Suid-Afrika: Mpumalanga is vyf seuns en vyf meisies (N=10) betrek by die studie. Nieuwekansige en wel doelbewuste steekproeftrekking is gebruik. Die maatskaplike werker het die respondente geïdentifiseer en daarna met hulle en hulle versorgers onderhoude gevoer om die navorsing en die doel daarvan te bespreek. Daarna is die lys aan die navorser gegee wat die kriteria moes korreleer en met die respondente en ouers moes reël oor gewilligheid om deel te neem en ondertekening van die ingeligte toestemming en die verdere logistieke vir die navorsing. Die populasie het voldoen aan die gestelde kriteria. Onderhoude met respondente en versorgers/ouers is gebruik om die betrokkenes in te lig in verband met die studie. Ingeligte toestemmingsbriewe is geteken. (Bylae 1 en 2.)

Alhoewel toestemming daarvoor verkry is, is daar besluit om nie die groepwerksessies gedurende skoolure of op die skoolterrein te hou nie aangesien die respondente van verskillende skole is en ook om nie 'n skoolatmosfeer te skep nie. Dit sou ook veroorsaak dat respondente onnodig blootgestel voel wanneer ander leerders sien dat hulle terapeutiese groepe bywoon. Presies dieselfde prosedure en tegnieke is gebruik tydens die seuns- as meisiegroepe.

Tydens die voorondersoek van die program en metingskaal is drie adolessente gebruik. Die voortoets is by 'n geselekteerde kantoor van Kindersorg Suid-Afrika: Mpumalanga afgeneem aangesien al die respondente bekend was met die opset. Sommige respondente is deur hul ouers gebring, ander is deur navorser of die maatskaplike werker vervoer. Die daaropvolgende sessies is by navorser se huis gehou aangesien die opset meer geskik was vir groepsaktiwiteite. Presies dieselfde intervensieprogram is met die meisiesgroep en seunsgroep gevolg. Geen probleme is met die meisiesgroep ondervind nie, maar die voortoets met die seuns moes by twee geleenthede uitgestel word aangesien respondente nie opgedaag het nie, daarna is die voortoets afgeneem met die drie respondente wat teenwoordig was en daarna met twee respondente wat teenwoordig was tydens 'n volgende byeenkoms. Redes waarom respondente nie bygewoon het nie, is aangegee as probleme met busvervoer. Alhoewel vyf seuns die voortoets voltooi het, het twee nie die volle program ontvang nie en het vroeg in die program onttrek. Redes vir hulle onttrekking is aangegee as te veel naskoolse aktiwiteite. Navorser het nogtans besluit om voort te gaan met die

oorblywende drie seunsrespondente en het dus die intervensieprogram met vyf meisies en drie seuns respondente voltooi.

In hierdie studie is die afhanklike veranderlikes die volgende wat deur die sub-skale van die metingskaal Kinderfunksioneringsinventaris - Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) gemeet word:

- **Positiewe funksioneringsareas** – deursettingsvermoë, tevredenheid, toekomstperspektief.
- **Selfpersepsie** – angstigheids, skuldgevoelens, gebrek aan selfwaarde, isolasie, verantwoordelik vir gevolge teenoor ander, gebrek aan selfgelding.
- **Trauma dinamika** – geheueverlies, frustrasie, hulpeloosheid, houding teenoor volwassenes, wantroue, stigma, liggaamsbeeld, persoonlike grense, skool- en akademiese probleme, alkoholgebruik, dwelmgebruik.
- **Interpersoonlike verhoudings** – met vriende, ma, pa, stiefma, stiefpa, gesinsverhoudinge, onderwysers.
- **Besluitnemingsvermoë** – onafhanklikheid, verantwoordelikheid.

Die akademiese prestasie van die respondente is gemeet voor en na die toepassing van die intervensieprogram en is dus ook 'n afhanklike veranderlike.

Tydens fase twee is 'n 'eengroep voortoets-natoets' ontwerp gebruik om die impak van die intervensieprogram te evalueer. 'n Gestandaardiseerde metingskaal Kinderfunksioneringsinventaris - Hoërskool (CFI - Hoër) (bylae 3) is gebruik as voortoets en natoets.

Die Kinderfunksioneringsinventaris - Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) is deur elke respondent voltooi tydens die eerste sessie en weer tydens die laaste sessie. Individuele sessies is met elke respondent gehou na die voltooiing van die meetinstrument. Die sessie het ongeveer 60 minute geduur. Altesaam tien groepsessies van 90 minute elk is met vyf respondente in die groep gehou. Dieselfde proses is herhaal met die vyf meisies sowel as die vyf seuns respondente.

Etiese aspekte soos ingeligte toestemming en gewilligheid om deel te neem is vooraf in ag geneem. Ingeligte toestemmingsbriewe is van ouers en respondente verkry. (Bylae 1-2.) Tydens die intervensie is respondente nie aan onnodige ongemak blootgestel nie deurdat hulle nie gedwing is om aan besprekings deel te neem nie. Genesing van respondente is toegepas deurdat respondente waar nodig, by verdere terapie ingeskakel is na afhandeling

van die studie.

7.4.3 AGTERGRONDINLICHTING VAN RESPONDENTE

Ter toeligting word 'n kort agtergrond ten opsigte van elke respondent betrokke by die groepwerksessies gegee.

MEISIES RESPONDENTE – AFRIKAANSE GROEP

RESPONDENT 1A

Sy is vyftien jaar oud en in graad nege. Hierdie respondent vaar akademies baie swak en kom elke jaar net-net deur. Ouers geskei toe respondent ongeveer elf jaar was. Woon tans by pa. Pa het verskeie kortstondige verhoudings waar sy vriendinne by die gesin kom inwoon en dan weer uittrek. Gesinsgeweld tussen ouer boetie en pa. Boetie loop gereeld weg en gaan woon by ma. Respondent openbaar dikwels fisiese geweld en aggressiwiteit teenoor mede-leerders.

RESPONDENT 2C

Sy is vyftien jaar oud en in graad agt. Vaar akademies baie swak. Het graad agt gedruip. Sy en 'n tweeling boetie is sedert babajare in kruis-kulturele pleegsorg. Moeder maak geen kontak nie, woon op 'n naburige dorp en misbruik alkohol. Pleegmoeder in vroeë stadium van Alzheimers.

RESPONDENT 3R

Sy is vyftien jaar oud en in graad nege. Vaar akademies swak. Vader onlangs oorlede. Sosio-emosionele aspekte ten opsigte van vader se dood wat nog aandag moet geniet. Dit beïnvloed gedrag en akademiese prestasie.

RESPONDENT 4C

Sy is vyftien jaar oud en in graad agt. Sy verkeer tans in plek van veiligheid nadat sy seksueel deur pa gemolesteer is en wangedrag by die skool openbaar het. Dikwels aggressief teenoor ander meisies en buitengewoon intieme verhoudings met seuns. Sy is uit een hoërskool geskors en begin kort voor aanvang van navorsing 'n privaatskool by te woon. Geen skoolrapport kon verkry word vir die voortoets nie aangesien sy nie graad agt die vorige jaar voltooi het nie deur uit die eksamenlokaal uit te loop en nie eksamen geskryf het nie. Sy het gevolglik graad agt gedruip. Gedurende die verloop van die navorsing het die plek van veiligheidplasing misluk en is dit gewysig en die respondent by ander veiligheidsouers geplaas.

RESPONDENT 5C

Sy is vyftien jaar oud en in graad agt. Sy is seksueel deur stiefpa gemolesteer. Sy het graad sewe gedruip en was vir ongeveer ses maande nie in 'n skool nie. Sy is in plek van veiligheid geplaas wat gewysig is tydens die verloop van die navorsing. Sy openbaar 'n onnatuurlike verhouding met seuns en tree aggressief teenoor meisies op. Sy is gedurende die verloop van die navorsing deur die plek van veiligheidouers in 'n privaatskool geplaas, maar geen rapport kon verkry word om te benut vir die voor- en natoets nie.

SEUNS – ENGELSE GROEP

RESPONDENT 6C

Hy is vyftien jaar oud en in graad nege. Hy is as baba deur sy huidige ouers aangeneem. Hy het op laerskool leerhindernisse openbaar en is by verskeie terapeute ingeskakel. Hy vaar akademies swak en toon 'n buitengewone behoefte aan aanvaarding deur volwassenes. Hy het ongeveer 'n jaar gelede twee van sy vingers in 'n skietongeluk verloor. Alhoewel hy voorgee dat dit hom nie pla nie, is dit duidelik dat hy dit probeer verberg.

RESPONDENT 7B

Hy is vyftien jaar en in graad agt. Hy woon 'n privaatskool vir leerders met leerhindernisse by. Sy ouers is geskei en hy woon by sy moeder en grootmoeder in. Hy het geen kontak met sy vader nie. Hy openbaar gedragsprobleme soos aggressiwiteit en ongehoorsaamheid teenoor sy moeder. Ook seksueel uitreagerende gedrag.

RESPONDENT 8J

Hy is vyftien jaar en in graad agt. Hy is as gevolg van onbeheerbare gedrag van sy moeder verwyder gedurende 2005 en in plek van veiligheid geplaas. Sy moeder is kort voor die aanvang van die navorsing oorlede. Sy ouers is geskei en hy het baie min kontak met sy pa. Hy het geweier om skool by te woon en is net voor die aanvang van die navorsing in 'n privaatskool geplaas. Plek van veiligheid is gedurende die verloop van die navorsing gewysig aangesien die plek van veiligheidsmoeder dit moeilik gevind het om sy gedrag te hanteer. Hy is kort na die afhandeling van die navorsing oorgeplaas na 'n kinderskool.

RESPONDENT 9S

Hy is vyftien jaar oud en in graad nege.

Hy is as gevolg van onstabiele omstandighede gedurende 2005 uit sy moeder se sorg verwyder en in plek van veiligheid by sy suster en swaer geplaas. Sy moeder voer 'n nomadiese bestaan en kontak hom selde. Hy het reeds verskeie skole bygewoon en vaar akademies swak. Hy ervaar emosionele probleme as gevolg van sy onstabiele agtergrond.

RESPONDENT 10A

Hy is vyftien jaar en in graad nege. Sy vader is oorlede en hy woon by sy moeder. Hy openbaar ongehoorsaamheid teenoor sy moeder en onbeheerbare gedrag. Sy moeder se ouerskapstyl veroorsaak dat hy saam met haar sit en rook en drink aangesien sy vir hom 'n maat wil wees.

Responente 9S en 10A het na die eerste sessie onttrek.

7.4.4 GROEPWERKSESSIES

(Vergelyk paragrawe 6.3 en 6.4.)

Vervolgens word die groepwerksessies van die intervensieprogram uiteengesit in terme van die doelstelling, doelwitte en die verloop van elke groepwerksessie. (Vergelyk paragraaf 1.8 en paragraaf 6.3.) Daarna volg 'n assessering van elke groeplid se individuele proses in terme van die gestaltproses, vordering deur die lae van Perls (vergelijk paragraaf 2.5.11), moontlike gebruikmaking van kontakgrensversteurings (vergelijk paragraaf 2.5.7) en sosio-emosionele aspekte wat by elke respondent van toepassing mag wees. (Vergelyk paragrawe 4.3.3 en 4.3.4.)

Na die eerste groepsessie waartydens die voortoets afgeneem is, is 'n individuele sessie met elke groeplid gehou waarin die resultate van die Kinderfunksioneringsinventaris-Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) (voortoets) bespreek is. Inligting word nie hier weergegee nie aangesien die resultate later in die hoofstuk in detail bespreek word. Daarna is nog nege (insluitende laaste sessie) sessies gehou. (Vergelyk paragrawe 6.6 en 6.4.) Tydens die laaste sessie is die Kinderfunksioneringinventaris - Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) weer voltooi as natoets.

Etiese aspekte is deurgaans in ag geneem in die intervensieprogram. (Vergelyk paragraaf 1.11.) Ingeligte toestemming is vooraf van die betrokke partye verkry. Die maatskaplike werker van die geselekteerde kantoor van Kindersorg Suid-Afrika: Mpumalanga was betrokke by die oordra van inligting aan die ouers en responente waarna navorser dit

opgevolg het met individuele respondente en hulle ouers, sowel as onderwysers. Respondente het vrywillig deelgeneem en is geensins aan fisiese of psigiese ongemak blootgestel nie. Toestemmingsbriewe is voor die aanvang van die intervensieprogram van die betrokke partye verkry (bylae 1-2). Na afhandeling van die navorsing is respondente verwys vir voortgesette individuele terapie. (Vergelyk paragraaf 1.11.)

Die doelstellings en doelwitte van beide geslagte groepe was dieselfde. Die verloop van die meisies- en seunsgroepe word nou bespreek.

7.4.4.1 GROEPWERKSESSIE EEN: VOORTOETS

DOELSTELLING GROEPWERKSESSIE EEN

Kenmekaar, strukturering van groep en voltooiing van Kinderfunksioneringsinventaris – Hoërskool (CFI – Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) as voortoets. (Vergelyk paragraaf 1.5.8.)

DOELWITTE GROEPWERKSESSIE EEN

- Om insigontwikkeling by respondente te bewerkstellig deur die doel van die intervensieprogram te verduidelik. (Vergelyk paragraaf 6.2.2.1.)
- Om 'n gevoel van veiligheid by die respondente te skep deur die reël van logistieke ten opsigte van die res van die intervensieprogram. (Vergelyk paragraaf 5.4.1.6.)
- Om 'n gevoel van veiligheid by respondente te skep deur die strukturering van die groep en die daarstelling van grense en reëls. (Vergelyk paragraaf 5.5.2.3; 5.4.1.6.)
- Om die sosio-emosionele aspekte van die respondente te meet deur die voltooiing van die Kinderfunksioneringsinventaris – Hoërskool (CFI – Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) as voortoets. (Vergelyk paragraaf 1.5.8.)

VERLOOP VAN GROEPWERKSESSIE EEN: MEISIES

- Verversings word bedien waarna die respondente geleentheid kry om hulself voor te stel en te sê in watter skool hulle is. Meeste van die respondente ken mekaar reeds. Terapeut stel haarself voor en verduidelik die werk wat sy doen. (Vergelyk paragraaf 6.1.)
- Die doel van die groepsessies en die navorsingsproses word verduidelik en

respondente bedank vir hulle bereidwilligheid om deel te neem. Basiese reëls vir die groep word opgestel. (Vergelyk paragraaf 5.5.2.3.) Die belangrikheid van konfidensialiteit sowel as respek vir mekaar word beklemtoon. Almal is gretig en opgewonde oor die vooruitsig van die intervensieprogram.

- Doel van die Kinderfunksioneringsinventaris – Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) word verduidelik waarna navorser die vrae voorlees terwyl die respondente die inventaris voltooi wat geruime tyd in beslag neem. (Vergelyk tabel 1.6.)
- Samevatting van sessie en beplanning vir die volgende groepwerksessie word gedoen en 'n vrywilliger word gevra om sy gunsteling CD saam te bring om dit met die groep te deel. Dit word gedoen om groepskohesie te bevorder tydens die inisieële fase van die gestaltgroepsproses. (Vergelyk paragraaf 6.2.2.1.)
- Geen individuele assessering is gedurende hierdie sessie gedoen nie aangesien meeste van die tyd in beslag geneem is deur die voltooiing van die inventaris en oordra van inligting in verband met die logistieke van die res van die groeppreke. (Vergelyk paragraaf 5.6.2.3.)
- Die doelstelling van die groepsessie is bereik en dit blyk dat al die respondente uitsien na die res van die intervensieprogram. Die voltooiing van die Kinderfunksioneringsinventaris – Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylaag 3) om te dien as voortoets in hierdie studie, is suksesvol voltooi.

VERLOOP VAN DIE GROEPWERKSESSIE EEN: SEUNS

- Respondente word verwelkom en ontvang verversings.
- Navorser gee elke respondent die geleentheid om hom voor te stel aan die groep en te sê in watter skool en standerd hy is. Terapeut stel haarself voor en verduidelik die werk wat sy doen.
- Die doel van die program sowel as die groepwerksessie word verduidelik. Die informaliteit en noodsaaklikheid van pret word beklemtoon. Basiese reëls vir die groep word opgestel en konfidensialiteit en respek vir mekaar word beklemtoon. (Vergelyk paragraaf 5.5.2.3.)
- Respondente word gevra om hulle besonderhede op 'n vorm te voltooi. Die doel van die Kinderfunksioneringsinventaris – Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) word verduidelik waarna navorser die vrae voorlees terwyl die respondente die inventaris voltooi wat geruime tyd in beslag neem. (Vergelyk tabel 1.6.)
- Die invloed van verskeie faktore op die akademiese vordering word uitgelig.
- Beplanning vir die volgende groepwerksessie word gedoen en 'n vrywilliger word gevra om sy gunsteling CD saam te bring om dit met die groep te deel. Daar sal voortaan

beurte gemaak word en elke respondent die geleentheid gegee word om 'n CD saam te bring en sy gunsteling musiek met die groep te deel.

EVALUASIE

- Geen individuele assessering is gedurende hierdie sessie gedoen nie aangesien meeste van die tyd in beslag geneem is deur die voltooiing van die inventaris en oordra van inligting in verband met die logistieke van die res van die groeppreks.

7.4.4.2 GROEPWERKSESSIE TWEE: KEN MEKAAR

DOELSTELLING VAN GROEPWERKSESSIE TWEE

Verhoging van respondente se bewustheid en kontak met hulself en hul omgewing deur middel van toepaslike aktiwiteite. (Vergelyk paragraaf 5.6.2.)

DOELWITTE VIR GROEPWERKSESSIE TWEE

- Om mekaar te leer ken deur aan elke respondent die geleentheid te bied om homself voor te stel en te sê in watter skool hy is. (Vergelyk paragraaf 6.2.2.1.)
- Om 'n ek-jy-verhouding te bou en 'n ontspanne atmosfeer te skep. (Vergelyk paragraaf 2.5.1.)
- Om bewustheid by respondente te ontwikkel ten opsigte van hulself en hul omgewing in die hier-en-nou deur op emosionele bewusmaking te fokus. (Vergelyk paragrawe 2.5.4 en 2.5.5.)
- Om die respondente se sensoriese kontakfunksie te bevorder deur blootstelling aan reuke, smake, beelde, klanke en teksture. (Vergelyk paragraaf 5.6.2.1.)
- Om polariteite te bepaal deur middel van voor- en afkeure. (Verwys paragraaf 5.6.)

VERLOOP VAN GROEPWERKSESSIE TWEE: MEISIES

- Verversings word beskikbaar gestel.
- Doel van die groepwerkprogram is aan die respondente verduidelik as om elkeen haarself te leer ken, wat sy is en wat sy wil wees en wat sy wil bereik en hoe om dit te bereik. 'n Prent van 'n kameel met 'n groot homp en een met 'n klein homp word gewys en verduidelik dat respondente hulle las wil kleiner maak en soos die kameel met die klein homp wil wees. (Vergelyk paragraaf 6.2.2.1.) Die doel gedurende hierdie fase van die gestaltgroepwerkproses sal hoofsaaklik wees om die adolessente leerders met spesifieke leerhindernisse te oriënteer ten opsigte van die doel van die groepwerkprogram ten einde 'n gevoel van veiligheid by hulle te bewerkstellig. Volgens Corey & Corey (1997:109) sal die respondente vrese openbaar en vrae vra. Die wyse

waarop die terapeut hierdie reaksies hanteer, bepaal die vertroue wat binne die groep daargestel word. Navorser het gepoog om deur middel van 'n informele atmosfeer te begin om 'n ek-jy-verhouding tot stand te bring. (Vergelyk paragraaf 5.6.1.)

- Op 'n lyntekening word meisies gevra om hulle voorkeure en afkeure neer te skryf ten opsigte van beelde, klanke, smake, reuke en teksture sodat almal mekaar beter kan leer ken. Daarna is dit met elkeen bespreek. Aandag is hier gegee aan drie prosesse wat gelyktydig plaasvind, naamlik: die bewustheid van die individuele respondent ten opsigte van homself en sy voorkeure (vergeelyk paragraaf 5.7) - die terapeut neem ook die individuele proses waar terwyl gelykertyd geassesseer word in watter laag van Perls (vergeelyk paragraaf 2.5.10) die respondent beweeg, sowel as van watter kontakgrensversteurings (vergeelyk paragraaf 2.5.7) gebruik gemaak word; die gestaltproses waar daar gefokus word op die versterking van die sin vir self deur middel van bewustheid en polariteite (vergeelyk paragrawe 2.5.4; 5.6.2) en die groepwerkproses waar daar binne die groepsdinamika model met individuele lede bespreking gevoer word, maar waar die ander lede geleentheid kry om bydraes te lewer (vergeelyk paragraaf 6.2.6.2).
- Vyf basiese emosies, naamlik kwaad, hartseer, bly, bang en eensaam word bespreek waarna 'n kaart met verskeie gesiggies met emosies op aan elke respondent gegee word om te benoem. Al die respondente neem gretig deel. (Vergelyk die vorige punt ten opsigte van die drie prosesse wat in hierdie aktiwiteit ook van toepassing is. In hierdie geval word daar gefokus op emosionele bewustheid asook polariteite ten opsigte van emosies.)
- 'n Sakkie met kaartjies met gesiggies met verskeie emosies op word in die rondte gestuur. Elke respondent trek 'n kaartjie en kry 'n beurt om die emosie op die kaartjie te benoem en te sê wanneer hulle so voel. (Vergelyk paragraaf 6.2.6.1.) Navorser neem deel en beskryf 'n hartseer gesiggie. Sy het vertel dat sy so gevoel het toe haar vriendin 'n paar weke gelede oorlede is. Twee respondente trek woede gesiggies en vertel dat hulle maklik kwaad word. Hulle word gevra wat gebeur wat hulle so kwaad maak, en wat hulle doen as hulle kwaad word. 'n Bespreking volg waaraan alle respondente deelneem oor hoe 'n mens moet optree as jy kwaad word en hoe dit hanteer moet word. Nadat verduidelik is dat almal soms kwaad word, maar dat elkeen verantwoordelikheid moet neem vir sy optrede wanneer hy kwaad is, word verskeie aanvaarbare maniere om woede te hanteer bespreek. (Vergelyk bogenoemde punt ten opsigte van die drie prosesse, hier is ook gebruik gemaak van die een-tot-een groepsmodel.) Die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse moet gelei word tot bewustheid van hulle emosies sodat hulle dit kan besit en verantwoordelikheid kan aanvaar vir hulle

optrede en nuwe aangepaste gedragswyses kan aanleer en toepas. (Vergelyk paragraaf 5.6.)

- Een respondente bespreek haar kaartjie wat 'seer' voorstel. Dit is hoe sy gevoel het vir 'n aantal jare terwyl haar pa haar gemolesteer het. Sy het haar ma vertel wat haar nie geglo het nie. Iemand in die skool het dit agtergekom en sy is deur die maatskaplike werker verwyder en is tans in plek van veiligheid, hangende die hofsaak. Sy beskryf haar vrees om haar pa nou weer te sien en ook dat sy die volgende vakansie na haar ma toe gaan en nie op hierdie stadium weet hoe om die situasie te hanteer nie. Sy word aangemoedig tot gevoelsontlading en word gelei tot bewustheid van haar emosies in die hier-en-nou deur dit uit te spreek. Sy beweeg reeds tydens die inisiële fase (vergeelyk paragraaf 5.3.2.1) in die implosiewe laag van Perls (vergeelyk paragraaf 2.5.10.4).
- Respondente ontvang 'n werkskaart waarop hulle inskryf wie die belangrike persone in hulle lewe is en die rede daarvoor. Dit word in die groep bespreek volgens die gemengde model (vergeelyk paragraaf 6.2.6.3). Hier is gepoog om die respondente tot bewustheid te lei ten opsigte van hulleself in verhouding tot die sisteem waarbinne hulle lewe (vergeelyk paragrawe 2.4.2) om sodoende die sin vir self te versterk, (vergeelyk paragraaf 6.3.3.4.2) sowel as om bewus te begin raak van steunstelsels om verandering te ondersteun sodra die respondente nuwe gedragswyses aangeleer het (vergeelyk paragrawe 5.6.6; 5.6.7).
- Respondente word gevra om die groepwerksessie te evalueer en te vertel wat vir hulle lekker was en wat minder lekker was. Respondent 2C het dit moeilik gevind om die groepwerksessie te evalueer. (Valslaag van Perls, vergeelyk paragraaf 2.5.10.) Respondent 3R is van mening dat alles vir haar lekker was. Respondent 4C was baie huiwerig en onseker of sy die regte ding gedoen het om te praat oor wat met haar gebeur het. Sy word verseker dat dit konfidensieel behandel sal word en dat dit nodig is dat sy daaroor moet praat en nie moet skuldig voel of haarself daarvoor moet blameer vir wat met haar gebeur het nie. (Vergelyk paragraaf 1.11.)
- Afsluiting geskied deur samevatting van die sessie en beplanning vir die volgende sessie en elke groeplid ontvang 'n kaartjie met die datum en tyd van die volgende groepwerksessie op. (Vergelyk paragraaf 3.6.6.)

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE TWEE: MEISIES

Respondente het gou 'n gevoel van gebondenheid in die groep ervaar aangesien dit blyk dat hulle mekaar by die skool ken of voorheen saam op skool was. Die doelstelling en doelwitte vir die sessie is bereik. Grense vir sessies is daargestel en die doel van speltherapie en gevolglik die program is aan die lede verduidelik en die afbakening van sessies en logistieke aspekte is bespreek. 'n Ek-jy-verhouding het tussen navorser en

die respondente ontwikkel en hulle het ook as groep gebind. Daar kon 'n aanvang gemaak word met die assessering van die individuele lede se bewustheid en kontakfunksies. Aandag is ook gegee aan polariteite in die vorm van voor- en afkeure ten opsigte van sensoriese aspekte ten einde bewustheid van die self te bevorder. (Vergelyk paragrawe 2.5.4; 2.5.9.)

TABEL 7.2: ASSESSERING VAN INDIVIDUELE PROSESSE GROEPWERKSESSIE TWEE : MEISIES

MEISIES RESPONDENT	PROJEKSIE EN INDIVIDUELE PROSESSE	LAE VAN PERLS	KONTAKGRENNS VERSTEURING	SOSIO- EMOSIONELE ASPEKTE
1A	Afwesig.			
2C	Vind dit moeilik om emosies te bespreek en dit is duidelik dat sy nie in kontak met haar emosies is nie. Sy kyk dan ook by respondent 3R wat haar vriendin is, af wanneer sy haar voor en afkeure moet beskryf.	Vals laag.	Defleksie deur te giggel. Samevloeiing met respondent 3R.	Nie in staat om haar eie voorkeure en afkeure uit te spreek nie – samevloeiing. Baie onseker. Gebrek aan selfwaarde.

3R	Is redelik in kontak met haar emosies, maar is nog baie gebonde aan respondent 2C wanneer sekere sake bespreek word, en is huiwerig om te betrokke te raak by die groep.	Vals laag maar in proses om oor te gaan na fobiese laag. (Wissel tussen twee lae)	Deflekteer deur met repondent 2C te gesels en te giggel. Samevloeiing.	Baie onseker van haarself. Moontlike gebrek aan selfwaarde.
4C	Sy voel reeds vinnig geborge in die groep en raak ontslae van dit wat op haar voorgrond is, naamlik die molestering en haar vrees om haar pa en ma weer te ontmoet. Sy neem graag deel, maar dit is duidelik dat sy nog baie opgekropte woede (<i>unfinished business</i>) het, maar reeds vordering gemaak het en beseft dat haar vordering haar eie verantwoordelikheid is.	Implosiewe laag (kontakmaking met die ware self) ten opsigte van erkenning van seksuele molestering. Weerstandslaag ten opsigte van haar verhouding met haar ouers.	Samevloeiing – soek aanvaarding deur oorkonformering.	Opgekropte woede teenoor ouers. Verhouding met ouers ernstig versteur. Emosionele trauma as gevolg van molestering.
5C	Afwesig.			

VERLOOP VAN DIE GROEPWERKSESSIE TWEE: SEUNS (Vergelyk meisies groep vir verwysings na paragrawe en literatuurbronne)

- Koue reënigerige dag. Respondente kry koffie.
- Doel van die groepwerksessie is aan die respondente verduidelik as om elkeen homself te leer ken, wat hy is en wat hy wil wees en wat hy wil bereik en hoe om dit te bereik. Navorsers bespreek die noodsaaklikheid van kontak met die self en die sintuie en emosies en wat dit kan voorkom. 'n Prent met 'n kameel met 'n groot homp en 'n klein homp word aan die respondente gewys en verduidelik dat hulle probleme verklein moet word deur die groepwerksessies.
- Deur 'n werkskaart met lyntekening word die respondente die geleentheid gegee om te sê waarvan hulle hou om te hoor, sien, ruik, proe en te doen. En ook waarvan hulle nie hou nie. Respondente word gevra om dit met die groep te deel. Hierna het die respondente meer vrymoedigheid om hulle voorkeure en afkeure te bespreek met die groep.
- Werkskaart met vyf basiese emosies word bespreek. Respondente kry beurt om die emosies te benoem en te sê wanneer hulle so voel. 'n Groot kaart met verskeie emosiegesiggies word beskikbaar gestel en respondente mag 'n paar kies en die

emosies identifiseer. Daarna kan hulle die gesiggie kies waarvan hulle die meeste hou en die rede daarvoor gee.

- 'n Sakkie met kaartjies met gesiggies met verskeie emosies op word in die rondte gestuur. Elke respondent trek 'n kaartjie en kry 'n beurt om die emosie op die kaartjie te benoem en te sê wanneer hulle so voel. Navorser neem deel en beskryf 'n hartseer gesiggie. Sy het vertel dat sy so gevoel het toe haar vriendin 'n paar weke gelede oorlede is. Twee respondente trek woede gesiggies en vertel dat hulle maklik kwaad word. Hulle word gevra wat gebeur wat hulle so kwaad maak, en wat hulle doen as hulle kwaad word. 'n Bespreking volg waaraan alle respondente deelneem oor hoe 'n mens moet optree as jy kwaad word en hoe dit hanteer moet word. Nadat verduidelik is dat almal soms kwaad word, maar dat elkeen verantwoordelikheid moet neem vir sy optrede wanneer hy kwaad is, word verskeie aanvaarbare maniere om woede te hanteer, bespreek.
- Respondente ontvang 'n werkskaart waarop hulle inskryf wie die belangrike persone in hulle lewe is en die rede daarvoor. Dit word in die groep bespreek en in verband gebring met emosies.
- Die sessie word afgesluit deur evaluering en beplanning vir die volgende sessie en elke groeplid ontvang 'n kaartjie met die datum en tyd van die volgende groepwerksessie op.

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE TWEE: SEUNS

Respondente neem versigtig aan die groepbespreking deel en dit blyk dat dit vir hulle vreemd is om oor hulle self en veral oor emosies te praat en dit ook van toepassing te maak op hulle eie lewens. Dit kan moontlik wees as gevolg van introjekte dat seuns nie emosioneel mag wees nie sowel as blokkasies as gevolg van trauma. (Vergelyk paragraaf 2.5.7.2.) Dit blyk dat die individuele lede in dieselfde laag van Perls is, (valslaag) as wat die groep as geheel is. Vergelyk paragrawe 2.5.10; 6.2.4.) Navorser is van mening dat alhoewel daar wel bespreking plaasgevind het van wanneer lede kwaad word en maniere om dit te hanteer, was daar nie noodwending kontak nie, maar meer egotisme omdat dit 'n intellektuele bespreking van woede was. Oppervlakkige bewuswording mag wel moontlik wees.

TABEL 7.3: ASSESSERING VAN INDIVIDUELE PROSESSE GROEPWERKSESSIE TWEE: SEUNS

SEUNS RESPONDENT	PROJEKSIE EN INDIVIDUELE PROSESSE	LAE VAN PERLS	KONTAKGRENSE VERSTEURING	SOSIO- EMOSIONELE ASPEKTE
6C	Kom voor as 'n baie selfversekerde seun wat probleme gou hanteer.	Valslaag.	Defleksie. Samevloeiing. Egotisme.	Moontlike swak selfbewustheid.
7B	Is nie bereid om veel met die groep te deel nie. Sy aandagspan en konsentrasievermoë is baie kort en word kort kort verbreek deur om te draai en na voorwerpe in die kamer te kyk. By geleentheid selfs sy rug op die groep te draai en totale kontak te verbreek. Hy is egter minder antagonisties as tydens die eerste ontmoeting en sy liggaams houding is meer ontspanne en deelnemend.	Valslaag.	Introjeksie – moontlik reeds ervaar dat ander hom as dom beleef Retrofleksie – krop emosies op.	Swak selfbeeld, aangeleerde hulpeloosheid. Hiperaktief. Swak verhouding met moeder. Angstig.
8J	Hy het begin ontdooi en klein glimlaggies om sy mond gevorm. Waar hy voorheen sy kop afgebuig het en geen oogkontak gemaak het nie, begin hy nou opkyk, oogkontak maak en op sy eie deelneem.	Valslaag.	Introjeksie. Retrofleksie.	Verhoudings probleme met veiligheidsouers en hulle kinders. Aggressief. Swak selfbeeld.

7.4.4.3 GROEPWERKSESSIE DRIE: EMOSIES EN BEWEGING

DOELSTELLING VAN GROEPWERKSESSIE DRIE

Om deur middel van aktiwiteite, sensoriese kontakmaking en beweging, die respondente bewus te maak van hulle eie liggame, dit wat hulle doen en hoe hulle dit doen. (Vergelyk paragrawe 5.7; 5.4.1.1; 3.7.1;2.5.4.)

DOELWITTE VIR GROEPWERKSESSIE DRIE

- Versterking van die ek-jy-verhouding deur pret aktiwiteite. (Vergelyk paragraaf 5.6.1.)

- Om die respondente te help om in kontak te kom met hulself en hul emosies in die 'hier-en-nou'. (Vergelyk paragraaf 2.5.6.)
- Assessering en bevordering van die respondente se sensoriese kontakfunksies deur smaak, reuk, gehoor, visuele stimulering, fantasie en beweging. (Vergelyk paragrawe 5.6.5; 5.6.2.1.)
- Bou van die selfbeeld deur gebruik te maak van die groeiproses en wel deur bevordering van kontak, erkenning en aanmoediging deur terapeut en lede onderling. (Vergelyk paragrawe 6.3.3.3; 5.6.5.)
- Versterking van die self deur ontspanning en fantasie en gevolglike stimulering van die regterbrein. (Vergelyk paragrawe 5.4.1.7; 6.3.3.4.2.)

VERLOOP VAN GROEPWERKSESSIE DRIE: MEISIES

- Dit is 'n koue, reënerige dag. Respondente kry koffie om 'n hitte op te bou en 'n gevoel van gemoedelikheid te skep. (Vergelyk paragraaf 6.2.2.1.)
- Vrugteskyfies, appel, peer en suurlemoen word gebruik en elke lid moet haar oë toehou, 'n skyfie neem en dan raai watter soort vrug dit is. Elke respondent kry twee beurte. Respondente geniet dit, maar is aanvanklik baie versigtig om te proe.
- Botteltjies met verskillende reuke word gesirkuleer en elke respondent kry 'n beurt om te ruik, die reuk te probeer identifiseer en te vertel waaraan dit haar herinner. Dit word gedoen totdat elke respondent 'n beurt gehad het om elke botteltjie te ruik en assosiasies te maak. Reuk persepsie word bevorder ten einde verhoogde bewustheid van die self in die hier-en-nou te bewerkstellig. (Vergelyk paragraaf 2.5.4.)
- Terwyl hierdie sensoriese stimulasie aktiwiteite plaasvind word moderne musiek gespeel waarvan adolessente hou. Die respondente sing spontaan saam en doen die aksies saam met 'Hockey Pockey.' (Vergelyk paragraaf 5.6.3.1.7.)
- Werkskaarte met prente wat verskil word uitgedeel en die respondente kry geleentheid om dit te voltooi en dan kortliks die verskille tussen twee prente in die groep te bespreek. Sodoende word visuele persepsie en bewustheid verhoog. (Vergelyk paragrawe 3.6.1; 5.6.2.1.)
- Emosiekaart word gebruik en elke respondent moet 'n emosie kies soos sy vandag voel en die groep daarvan vertel, wat gebeur het of wat veroorsaak het dat sy so voel. Sodoende word bewustheid in die hier-en-nou te bevorder. (Vergelyk paragraaf 2.5.4.)
- 'n Fantasie oefening word gedoen waar 'n denkbeeldige ballon opgeblaas word die respondente dit na mekaar moet slaan of blaas. Die speletjie word beëindig deur die ballon wat gebars word. Die respondente geniet die speletjie baie en energievlakke

word verhoog terwyl dit laag was as gevolg van die koue weer. (Vergelyk paragrawe 6.3.3; 5.4.1.7.)

- 'n Fantaseivlug word gedoen deur Fantase van 'n bootjie in 'n storm. (Vergelyk paragraaf 6.3.3.) *'Fighting Back'* in Oaklander, 1988:16). Daarna word die respondente gevra om dit te teken en daarna met die groep te bespreek. Gedurende die bespreking word die tekening na die respondente se eie lewens deurgetrek en hulle gevra of dit so is in hulle eie lewe en wat dit storms in hulle lewens veroorsaak. (Vergelyk paragrawe 5.7; 5.6.4.)
- Ter afsluiting vind samevatting en evaluering van die groepwerksessie en beplanning vir die volgende sessie plaas.

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE DRIE: MEISIES

Respondente geniet die groepwerksessie baie. Hulle is aanvanklik huiwerig om saam met musiek te sing en aksies te doen, maar nadat navorser dit eerste begin doen het, het hulle gretig meegedoen. (Vergelyk Oaklander, 1988:115.) Hulle het veral die ballon oefening geniet. Die doelstelling en doelwitte van die groepwerksessie is bereik. Die ek-jy-verhouding is vasgelê, veral toe navorser die leiding neem met aksies gedurende die musiek. (Vergelyk paragraaf 6.3.3.) Dit het respondente meer laat ontspan en tot groepsgebondenheid bygedra. (Vergelyk paragraaf 6.2.2.1.) Bewustheid van eie emosies in die hier-en-nou is verhoog. (Vergelyk paragraaf 2.5.4.) Sensoriese kontakmaking was suksesvol en die feit dat lede mekaar aanvaar en dit blyk dat hulle dieselfde probleme en emosies ervaar, bring 'n gevoel van behoort aan mee en kan ook bydra tot verhoging van die *'sense of self'*. (Vergelyk Oaklander, 1988:59.) Respondente het ook 'n gevoel van 'ons is in dieselfde bootjie', ervaar. (Vergelyk paragraaf 4.3.3.)

Derbyshire (1991:386) is van mening dat die kind se bewustheid van sy liggaam van uiterste belang is in sy ontwikkeling en leersituasie. Sy is verder van mening dat 'n gebrek aan bewustheid van die liggaam onderliggend is aan 'n gevoel van hulpeloosheid, veiligheid en eksplorasië, wat weer belangrik is in die gesonde sosio-emosionele ontwikkeling van die kind. Aangesien bewustheid sentraal staan in gestaltterapie is dit voortdurend as doelwit nagestreef. Oaklander (1988:54) fokus ook voortdurend op bewustheid gedurende terapie en stel dit as volg: *"I want the child to be as aware as she can of what she did even if she's not willing to talk about it."* Sodoende is dit belangrik dat assessering van die individuele respondente se prosesse en die invloed daarvan op die groepsdinamika plaasvind. (Vergelyk Geldard & Geldard, 1999:48; Winter, 2003:64; Blom, 2006:79.) Daar is gedurende hierdie groepsessie aandag gegee aan die positiewe funksioneringsareas, selfpersepsie, trauma dinamika, interpersoonlike verhoudinge en besluitnemingsvermoë.

TABEL 7.4: ASSESSERING VAN INDIVIDUELE PROSESSEGROEPWERKSESSIE DRIE: MEISIES

MEISIES RESPONDENT	PROJEKSIE EN INDIVIDUELE PROSES	LAE VAN PERLS	KONTAKGRENS VERSTEURING	SOSIO- EMOSIONELE ASPEK
1A	Sy praat en lag baie.	Valslaag.	Defleksie. Introjeksie.	Swak verhouding met pa en sy meisies. Verlange na ma as voorgrondbehoefte.
2C	Sy is vrolik en meer gewillig as voorheen om deel te neem en ook meer gewillig om emosies te deel.	Beweeg in en uit tussen vals en fobiese lae.	Defleksie. Introjeksie.	Ervaar isolasie in huisgesin as gevolg van swak akademiese prestasie. Voel minderwaardig omdat sy gedruip het.
3R	Neem baie deel en geniet veral die ballonspeletjie baie.	Valslaag.	Defleksie.	Eensaam. Geïsoleerd. Mag gevoelens van hulpeloosheid ervaar.
4C	Sy lyk ongelukkig en word deur navorser daarna gevra. (Sy word gelei tot bewustheid in die hier-en-nou.) Sy is aanvanklik huiwerig en terughoudend maar neem later meer deel en kom tot gevoelsontlading.	Vanuit valslaag na implosiewe laag.	Retrofleksie – hou woede in. Beweeg later in die eksplosiewe laag (kontak met ware self).	Verhoudingsprobleme met plek van veiligheidsouers.
5C	Afwesig.			

VERLOOP VAN GROEPWERKSESSIE DRIE: SEUNS (Vergelyk meisies verloop groepwerksessie drie vir verwysings.)

- Dit is 'n koue, reënerige dag. Respondente kry koffie om 'n bietjie hitte op te bou en 'n gevoel van gemoedelikheid te skep.

- Vrugteskyfies word geproe. Respondente moet raai watter soort vrug dit is.
- Reukbotteljies. Respondente moet sê soos wat dit ruik en waaraan dit hulle laat dink. Respondente geniet die oefening baie en vra of daar nog botteljies is.
- Terwyl hierdie sensoriese stimulasie aktiwiteite plaasvind word moderne musiek gespeel waarvan adolessente hou.
- Respondente ontvang twee prentjies en hulle kry geleentheid om verskille tussen prente uit te wys en dan in die groep te bespreek.
- Emosiekaart word gebruik en elke respondent kies 'n emosie soos hy vandag voel en die groep daarvan vertel, wat gebeur het of wat veroorsaak het dat hy so voel.
- 'n Fantasie oefening word gedoen waar 'n denkbeeldige ballon opgeblaas word die respondente dit na mekaar moet slaan of blaas. Die speletjie word beeindig deur die ballon wat gebars word. Die respondente geniet die speletjie baie en energievlakke word verhoog terwyl dit laag was as gevolg van die koue weer.
- 'n Fantasievlug word gedoen deur Fantasie van 'n bootjie in 'n storm. (Vergelyk 'Fighting Back' in Oaklander, 1988:16). Daarna word die respondente gevra om dit te teken en met die groep te bespreek. Gedurende die bespreking word die tekening na die respondente se eie lewens deurgetrek en hulle gevra of dit so is in hulle eie lewe en wat dit storms in hulle lewens veroorsaak.
- Ter afsluiting vind samevatting en evaluering van die groepwerksessie en beplanning vir die volgende sessie plaas.

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE DRIE: SEUNS

Respondente het tekens van vertroue begin toon, maar was nog baie huiwerig om betrokke te raak. Dit is kenmerkend van die oorgangsfase van die groepproses (vergeelyk paragraaf 6.2.2.2). Respondente beweeg tussen die vals laag en fobiese laag van Perls (Vergeelyk paragrawe 2.5.10.1; 2.5.10.2.) Introjekte speel 'n belangrike rol as kontakgrensversteuring.

TABEL 7.5: ASSESSERING VAN INDIVIDUELE PROSESSE: GROEPWERKSESSIE DRIE: SEUNS

SEUNS RESPONDENT	PROJEKSIE EN INDIVIDUELE PROSESSE	LAE VAN PERLS	KONTAKGRENNS VERSTEURING	SOSIO- EMOSIONELE ASPEKTE
---------------------	---	---------------	-----------------------------	---------------------------------

6C	Hy bevriend die ander twee respondente, en gee voor dat niks hom pla nie en dat alles altyd goed gaan.	Fobiese laag.	Samevloeiing. Retrofleksie. Egotisme.	Sterk behoefte aan aanvaarding en erkenning.
7B	Praat baie met 6C, maar vind dit moeilik om met 8J te kommunikeer wat baie stil is. Hy is meer rustig tydens hierdie sessie.	Valslaag.	Defleksie.	Sosiaal geïsoleerd. Swak selfbeeld.
8J	Begin almeer oogkontak maak en met meer selfvertroue optree.	Beweeg tussen vals en fobiese lae.	Retrofleksie.	Swak selfbeeld. <i>'Unfinished business'</i> ten opsigte van ma wat oorlede is en verhouding met pa.

7.4.4.4 GROEPWERKSESSIE VIER : SPANWERK

DOELSTELLING VAN GROEPWERKSESSIE VIER

Om deur middel van fantasie en sensoriese bewuswording geleentheid aan die respondente te bied vir die projektering van hulle voorgrondbehoefte in 'n veilige omgewing. (Vergelyk paragrawe 5.4.1.6; 5.5.1.7; 5.6.5; 5.6.2.1.)

DOELWITTE VIR GROEPWERKSESSIE VIER

- Bewusmaking van self en stimulering van regterbrein deur middel van oop-oog fantasie. (Vergelyk paragrawe 5.4.1.7; 5.6.2.1; 5.6.3.1.6.)
- Om deur middel van kaartspel storie die respondente te assesser, aandag span te verhoog, kommunikasievaardighede te bevorder en kognitiewe vaardighede te stimuleer. (Vergelyk paragrawe 5.7; 5.5.8; 3.7.4; 3.9.2; 6.2.3.)
- Projeksie van voorgrondbehoefte deur middel van kleispiel sodat dit aangespreek en hanteer kan word. (Vergelyk paragrawe 5.5.3; 5.7.)

VERLOOP VAN DIE GROEPWERKSESSIE VIER: MEISIES

- Respondente kry koffie om te drink want dit is koud.
- Oop-oog fantasie van muise wat teen die muur is en van kleur verander en verskillende snaaksighede aanvang word met die meisies gedoen. Hulle geniet dit baie en speel heelhartig saam. (Vergelyk paragraaf 5.6.3.1.6; 5.4.1.7; tabel 6.2.)

- Daarna word kaartspeletjie gespeel waar elke respondent twee kaarte optel en 'n storie daarvoor vertel en die volgende respondent ook twee kaarte optel en voortbou op die storie. (Vergelyk tabel 6.2.) Die tema van moord en baklei kom deurgaans sterk na vore. Respondente se prosesse (vergeelyk paragraaf 5.7) kan uitstekend gevolg word. Elke respondent het 'n tema wat sy elke keer volg met haar storie. Beperkte verbeelding en inisiatief is deurgaans bemerk. Die respondente geniet dit geweldig baie alhoewel hulle aanvanklik baie skepties was en gesê het dat dit moeilik is. Na die speletjie moes respondente sê hoe hulle gevoel het en hoe hulle dit ervaar het om 'n storie op te maak. Almal het dit geniet. Veral respondent 5C was huiwerig om haar gevoel en mening uit te spreek, maar haar liggaamstaal het duidelik gewys dat sy dit geniet het. Aandag is hier gegee aan die sosio-emosionele aspek van interpersoonlike verhoudings. (Vergelyk paragraaf 3.7.4.)
- Klei word beskikbaar gestel. Respondente word aangemoedig om sensories kontak te maak met die klei deur dit te voel, te rol en te ruik. (Vergelyk paragraaf 5.6.3.1.4.) Elkeen kry 'n geleentheid om te sê waaraan die klei of die reuk en gevoel haar herinner. Een respondent herhaal dat dit haar aan stres laat dink. Respondent 5C sê dat die klei na vanilla ruik, maar kort daarna dat dit na vrot artappels ruik. Terwyl al die respondente die klei rol en hanteer word daar gesels en voorgrondbehoefte aangespreek. Die groepproses is nou in die werksfase, waar groepskohesie en vertroue kenmerkend is. (Vergelyk paragraaf 6.2.2.3.)
- Respondent 2C brei uit oor haar stres en is van mening dat sy voortdurend oor alles stres. Sy het die hele dag gestres omdat hulle toetspunte by die skool teruggekry het, maar dit was onnodig want sy het nie so sleg gedoen nie. Sy praat besonder baie vandag. Gedurende vorige sessies was sy baie terughoudend en senuweeagtig. Daar word ook gepraat oor die skool aangesien respondent 5C moontlik die volgende week na 'n nuwe skool gaan waar twee van die respondente is. Uit die bespreking kan afgelei word dat die respondente se algemene ervaring van skool nie positief is nie. (Vergelyk paragraaf 3.7.3.1.) Die trauma dinamika aspek word dus nou aangespreek.
- Respondente kry geleentheid om enigiets uit klei te maak en dan na die volgende respondent aan te gee wat dan iets of verander. So word dit na elke respondent aangegee totdat elkeen sy eie skepping terugkry. Respondente bespreek daarna wat het hulle oorspronklik gemaak het, wat dit nou is en hoe elkeen voel oor die verandering wat deur ander respondente aangebring is. (Vergelyk tabel 6.2.)
- Respondent 4C maak aanmerkings en dan kyk sy nydig na respondent 5C se kant toe wat dit duidelik stel dat sy en respondent 5C probleme in hulle verhouding met mekaar ervaar. (Hulle woon tans beide saam by dieselfde veiligheidsouers.) Respondent 5C

verbaliseer ook dat sy die volgende dag na haar nuwe plek van veiligheidsouers gaan en hoe sy daarvoor voel. Sy kom dus tot gevoelsontlading terwyl die een-tot-een groepsmodel gebruik word. (Vergelyk paragrawe 6.2.6.1; 5.6.4.)

- Ter afsluiting vind samevatting van die groepwerksessie en beplanning vir die volgende groepwerksessie plaas.

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE VIER: MEISIES

Die respondente het die sessie baie geniet en baie baat gevind by die pret aspek wat ingewerk is. (Vergelyk paragraaf 6.3.3.) Hier is ook gefokus op die versterking van die sin vir self deur humor, fantasie en pret. Groepkohesie is doelbewus bevorder deur aktiwiteite waaraan almal saamgewerk het en waarin pret beklemtoon is, sodoende is tussen die oorgangsfase en die werksfase van die groepproses beweeg (vergeelyk paragraaf 6.2.2.3). Respondente se sin vir self is ook bevorder deur die groepkohesie wat versterk is, en die ek-jy-verhouding met terapeut wat deur groepsaktiwiteite bevorder is. 'n Gevoel van veiligheid en behoort aan is dus bevorder. Die sosio-emosionele aspek van positiewe funksioneringselemente, selfpersepsie, trauma dinamika , interpersoonlike verhoudings en besluitnemingsvermoë is aangespreek (Vergelyk paragraaf 4.3.3; tabel 1.6.)

Die inperking (huiwering tot kontak) van respondente kon duidelik waargeneem word tydens die kaartspel. Stresontlading deur die kleispiel was besonder van waarde. (Vergelyk paragraaf 7.4.4.1; tabel 7.18 – selfpersepsie: angstigheid as sosio-emosionele aspek.) Sensoriese kontakmaking is doelbewus beklemtoon. Bewustheid van die self is dus bereik alhoewel respondente tydens die aanvang van die groepsessie terughoudend was. (Vergelyk paragraaf 5.6.2.)

Fantasie is gebruik om die inperking van respondente te bekamp en hulle te stimuleer om kontak te maak en hul verbeeldingsgrense te vergroot. Stimulering van die regterbrein het dus plaasgevind. (Vergelyk paragraaf 5.4.1.7.)

TABEL 7.6: ASSESSERING VAN INDIVIDUELE PROSESSE: GROEPWERKSESSIE VIER: MEISIES

MEISIES RESPONDENT	PROJEKSIE EN INDIVIDUELE PROSESSE	LAE VAN PERLS	KONTAKGRENSE VERSTEURING	SOSIO- EMOSIONELE ASPEKTE
-----------------------	---	---------------	-----------------------------	---------------------------------

1A	Alhoewel sy lag en grappies maak is sy duidelik onderliggend gespanne. Haar kleiskepping word vinnig en rof gemaak.	Fobiese laag.	Defleksie. Retrofleksie.	Ervaar verhoudings probleme met maats.
2C	Opgewek en vrolik. Gesels baie. Geniet sessie en openbaar baie van haarself en die feit dat sy oor alles stres. Reik baie uit na respondent 4C en verwelkom dit dat sy hulle skool gaan bywoon. Sy geniet die klei en is van mening dat dit haar stresvlak verlaag. Aan die einde van die sessie verbaliseer sy uit haar eie dat sy die sessie geweldig baie geniet het, dat sy aanvanklik baie gespanne was, maar na die sessie heelwat beter en ontspanne voel.	Eksposiewe laag ten opsigte van spanning, maar nog in fobiese laag ten opsigte van oorsake daarvan.	Defleksie.	Spanning ten opsigte van swak prestasie. Gebrek aan selfwaarde.
3R	Afwesig weens siekte.			
4C	Praat aanvanklik baie met ander respondente. Tydens die res van die sessie is sy stil en neem net op uitnodiging deel. Haar kleiskepping is baie rof gemaak en sy spandeer nie baie tyd daaraan nie. Sy is omgekrap toe sy haar kleiskepping terugkry en dit lyk heeltemal anders. Sy vra tydens kleispiel "gaan ons nog baie doen?". Sy het gou belangstelling verloor in aktiwiteite en gesukkel om te konsentreer. Sy wil nie deelneem aan besprekings nie.	Weerstands-laag.	Retrofleksie	Verhoudings probleme met ander groeplid. <i>'Unfinished business'</i> ten opsigte van haar plek van veiligheidsplasing.

5C	<p>Sy is aanvanklik stil maar ontluik later en geniet die aktiwiteite. Aanvanklik het sy met 'n pen en papier gesit en teken. Navorsers geïgnoreer dit as haar proses om ongemak te hanteer. Na 'n rukkie sit sy die pen neer en neem deel. Haar kleiskepping word baie presies gemaak. Sy is baie huiwerig om enige verandering aan die ander respondente se kleiskeppings aan te bring.</p>	Valslaag.	Defleksie.	<p>Perfeksionisties Angstig. Selfpersepsie.</p>
----	---	-----------	------------	---

VERLOOP VAN GROEPWERKSESSIE VIER: SEUNS (Vergelyk meisies groepsessie vier vir verwysings.)

- Respondente kry koffie.
- Die oop-oog fantasie '*animals*' word gedoen. Die respondente vind dit aanvanklik vreemd en reageer stadig, maar ontspan gou en geniet dit en doen ook aksies soos om vir die muis te waai en te groet.
- Daarna word die kaartspeletjie gespeel. Dit is duidelik dat die respondente sukkel om hulle verbeelding te gebruik en 'n storie op te maak. Na die speletjie word die respondente gevra hoe hulle gevoel het oor die speletjie en of hulle iets besonder waargeneem het. Almal sê dat dit vir hulle lekker was en dat dit interessant was om stories uit te dink en dat hulle gelukkig voel.
- Klei word hierna beskikbaar gestel en die '*clay squiggle*' speletjie word gespeel. Na afloop van die aktiwiteit word die respondente gevra om te verduidelik wat hulle skepping aan die begin was, wat dit nou is en ander lede kry geleentheid om ook hulle bydraes te maak. Respondente geniet dit en ruil entoesiastiese idees uit. Daarna word die respondente gevra om te beskryf hoe hulle gevoel het nadat hulle soveel tyd spandeer het aan die skepping, dit na die volgende aanstuur en die ander respondente toelaat om aan hulle skeppings te verander en niks daaraan kan doen nie.
- Aan die einde van die sessie word die respondente gevra om die groepsessie te evalueer en hulle gevoelens uit te spreek. Hulle het dit geniet en gesien dat dit lekker is om net soos 'n kind te speel. Navorsers verduidelik daarna dat bewustheid van die self en die omgewing belangrik is vir gesonde funksionering. Beplanning vir volgende sessie word gedoen.

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE VIER: SEUNS

Alhoewel die atmosfeer aan die begin van die sessie ietwat gespanne was, het die respondente gou ontspan en deelgeneem. Die groep beweeg in die werksfase van die groepwerkproses. Hulle het groepskohesie gevorm en werk as groep saam. (Vergelyk paragrawe 6.2.6.1; 6.2.3.) Dit was duidelik dat dit vreemd was vir hulle om by sulke aktiwiteite betrokke te raak. Hulle het dit geniet en gretig deelgeneem namate die sessie gevorder het. Aan die einde van die sessie was respondente traag om die speelkamer te verlaat alhoewel hulle ouers reeds buite op hulle gewag het. Navorser merk dit op en respondente beaam dat hulle graag wil aangaan met die sessie en dat dit verleng moet word met 'n halfuur. Positiewe funksioneringsareas, selfpersepsie, trauma dinamika en interpersoonlike verhoudings is as sosio-emosionele funksioneringselemente gedurende hierdie sessie aanspreek. (Vergelyk tabel 1.5; paragraaf 7.4.4.1.)

TABEL 7.7: ASSESSERING VAN INDIVIDUELE PROSESSE: GROEPWERKSESSIE VIER: SEUNS

SEUNS RESPONDENT	PROJEKSIE EN INDIVIDUELE PROSESSE	LAE VAN PERLS	KONTAKGRENSE VERSTEURING	SOSIO- EMOSIONELE ASPEKTE
6C	Hy is gemaklik en deel inligting omtrent homself sonder enige moeite. Hy openbaar 'n rustige en selftevrede houding en neem vol selfvertroue deel aan die groepaktiwiteite.	Valslaag.	Samevloeing. Egotisme.	Behoeftes aan aanvaarding.

7B	Hy raak al meer spontaan en maak vriende met respondent 6C. Hy vra aan terapeut of sy 'n pak speelkaarte het en daarna wys hy 'n toertjie aan almal. Hy vra selfs vrae aan 6C sonder aanmoediging en spontaan waarom hy van sekere diere hou. Hy merk telkens gedurende die sessie op dat hy gelukkig voel wanneer daar gevra word na gevoelens.	Valslaag.	Defleksie. Retrofleksie.	Swak selfbeeld, besondere behoefte aan aanvaarding.
8J	Dit is duidelik dat hy nog baie ingeperk is en liggaamlik baie selfbewus is. Hy neem geleidelik al meer verbaal deel en 'n liggie begin in die oë brand om die genot aan te toon. Hy verbaliseer dat hy geleer het dat dit lekker is om weer soos 'n kind te kan wees en te speel.	Begin in die fobiese laag in beweeg.	Retrofleksie. Introjeksie.	Sukkel om sosiaal uit te reik.

7.4.4.5 GROEPWERKSESSIE VYF: 'EK'

DOELSTELLING VAN GROEPWERKSESSIE VYF

Om bewustheid en kontak te bevorder ten opsigte van die self, die eie liggaam en die polariteite en bewus te word van teenstellende emosies, dit te verbaliseer sodat dit hanteer kan word. (Vergelyk paragrawe 2.5.4; 2.5.5; 2.6.)

DOELWITTE VIR GROEPWERKSESSIE VYF

- Sensoriese bewusmaking deur middel van teksture, klanke en kleure. (Vergelyk paragraaf 5.6.2.1.)
- Om deur middel van die bestudering van die self in 'n speël bewus te word van die self en die polariteite in die self. (Vergelyk paragrawe 6.3.3.4.2; 2.5.9.)
- Bou van die selfbeeld deur positiewe terugvoer te kry van die groep. (Vergelyk paragraaf

6.3.3.4.2.)

- Bevordering van bewustheid van die self en 'n eie identiteit deur middel van 'n storie (Bibliospel en metafoor). (Vergelyk paragrawe 5.5.6; 5.6.3.1.6.)
- Gebruik van vingerverf as projeksiemedium vir voorgrondbehoefte. (Vergelyk paragraaf 5.6.3.1.3.)

VERLOOP VAN GROEPWERKSESSIE VYF: MEISIES

- Respondente ontvang koffie.
- Respondente word gevra om hulle oë toe te maak en te luister na geluide in die omgewing. Elkeen kry 'n beurt om te sê. Die meisies is baie praterig en vind dit moeilik om stil te sit en te fokus op stimulus vanuit die omgewing. Hulle giggel en maak 'n speletjie daarvan 'peek-a-bo'.
- Elkeen word die geleentheid gegee om in 'n spieël te kyk. Toe navorsers die spieël uithaal reageer almal en skreeu: "Moet net nie sê ons moet in die spieël kyk nie!" en maak hulle gesigte toe. Die aktiwiteit word verduidelik, elke respondent kry die geleentheid om in die spieël te kyk terwyl sy iets positiefs oor haarself moet sê.
- Respondent moet die spieël steeds voor haar hou terwyl elkeen in die groep 'n kans kry om iets positiefs te sê van die een wat die spieël het. Navorsers neem ook deel. Navorsers fokus op die persoonlikheidseienskappe van die respondente terwyl hulle baie fokus op die fisiese eienskappe. Navorsers merk op dat twee van die respondente dat hulle vriendelik voorkom maar tog hartseer is en dit met 'n glimlag verbloem. Respondent 1A erken dit, (implosiewe laag) maar respondent 5C stem nie saam nie en bied nog duidelik weerstand (weerstandslaag) teen enige bespreking daarvan. (Vergelyk paragraaf 2.5.10.)
- Navorsers lees 'n verhaal voor wat handel oor 'n dogter wat met 'n ou man praat oor hoe bome verskil en die vergelyking met leerhindernisse. (Vergelyk paragrawe 5.6.3.1.5; 5.6.3.1.6.) Die respondente word gevra hoe hierdie verhaal van toepassing is op hulle lewe. 'n Bespreking volg daarna waarin die respondente verbaliseer dat hulle ook ervaar dat hulle dom voel. En dat elke individu uniek en spesiaal is al verskil almal van mekaar.
- Vingerverf word beskikbaar gestel en navorsers verduidelik dat 'n skepping van "Ek" gemaak moet word. Dit kan op enige manier gedoen word. Strepe, lyne en vorms mag gebruik word en daar moet aandag gegee word aan kleure en hoe dit die groeplid laat voel. (Vergelyk Oaklander, 1988:45.) (Vergelyk paragraaf 5.6.3.1.3.)
- Navorsers plaas die drie basiese kleure en een kleurlose stabiliseerder in die middel van die tafel wat deur al die respondente gebruik moet word. Die vingerverf is materiaalverf

en al die kleure verskil in tekstuur van mekaar.

- Terwyl geteken word vra navorser vrae ten opsigte van die sensoriese gevoel van die vingerverf en die verskil in tekstuur en kleur. Elkeen kry daarna 'n geleentheid om sy skepping te verduidelik en ander mag vrae vra daarvoor. Die gemengde model word gebruik ten einde die respondente tot bewuswording te lei. (Vergelyk paragraaf 6.2.6.3.) Daarna word 'n bak met seep en water beskikbaar gestel om hulle hande te was. Handerom wat besonder aangenaam ruik word daarna uitgedeel sodat respondente hulle hande kan smeer (selfvertroeteling) en aandag word op die reuk en tekstuur gevestig en hoe dit die hande laat voel. Verskeie maniere waarop respondente hulle self vertroetel word ook bespreek. (Vergelyk Oaklander, 1994: 152; Blom, 2006:151.) (Vergelyk paragraaf 5.6.5.)
- Daarna word 'n afdruk uitgedeel en navorser versoek respondente om dit te laat voltooi. Dit is 'n vorm waarop 'n ouer, 'n onderwyser en 'n vriend een kompliment moet skryf oor die respondent. Daar is ook plek waar die respondent een positiewe punt oor haarself moet neerskryf. Die doelstelling van hierdie aktiwiteit is die verhoging van die sin vir self. (Vergelyk paragraaf 4.3.3.)
- Ter afsluiting word evaluasie en voorbereiding vir die volgende sessie bespreek.

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE VYF: MEISIES

Respondente was besonder praterig en giggelrig. Daar het 'n hegte band tussen die respondente gevorm. Dit is duidelik dat daar reeds 'n gevoel van behoort gevorm het. Die groep beweeg volgens navorser tussen die oorgangsfase en die werksfase van die groepwerkproses. (Vergelyk paragraaf 6.2.2.3.) Doelstellings is wel bereik deurdat respondente mekaar positiewe terugvoer gegee het en die respondente dus 'n *'sense of self'* ontwikkel het. Bewustheid en selfbeeld is bevorder. (Vergelyk Blom, 2006: 103.) Alhoewel dit 'n aangename sessie was, was dit 'n uiters moeilike sessie om terapeutiese terugvoer te kry aangesien die respondente baie geselskerig was en nie die ander wou kans gee om sonder onderbrekings terugvoer te gee nie. Navorser is van mening dat die gedrag van die respondente dui op defleksie aangesien hulle weerstand teen kontak beleef het. (Vergelyk paragrawe 6.2.5; 2.5.7.5.) Dit was 'n maniese sessie! Tiperend aan die giggelrigheid van tienerdogters! (Vergelyk paragraaf 4.3.3.1.7.) Sosio-emosionele funksioneringsaspekte wat aandag geniet het gedurende hierdie sessie is positiewe funksioneringsaspekte, selfpersepsie en interpersoonlike verhoudings. (Vergelyk paragraaf 7.4.4.1.)

TABEL 7.8: ASSESSERING VAN INDIVIDUELE PROSESSE: GROEPWERKSESSIE VYF: MEISIES

MEISIES RESPONDENT	PROJEKSIE EN INDIVIDUELE PROSES	LAE VAN PERLS	KONTAKGRENSE VERSTEURING	SOSIO- EMOSIONELE ASPEKTE
1A	Sy is aanvanklik baie giggelrig, maar raak geleidelik stiller en maak 'n besondere skepping met die vingerverf. Sy verf 'n son met 'n donker kol in en verduidelik dat sy baie vriendelik is, maar baie vinnig kwaad kan raak en daarom is die donker kol in die middel van die son.	Implosiewe laag – sy kom in kontak met haarself, maar is nog nie bereid om bronne vanuit die omgewing te benut nie.	Defleksie.	Onderdrukte woede teenoor haar pa veroorsaak ook verhoudingsprobleme met portuurgroep.
2C	Sy is baie vrolik en opgewonde. Praat baie en dit maak dit moeilik om response van ander respondente te kry omdat sy hulle gedurig in die rede val en selfs vrae antwoord wat aan hulle gestel word. Sy geniet die vingerverf en verwonder haar aan die nuwe kleure wat gevorm word deur die kleure te meng. Sy verbaliseer aan die einde van die sessie dat sy ontspanne is en die sessie baie geniet het. Sy is teleurgesteld omdat daar nie die volgende week 'n sessie kon wees as gevolg van 'n langnaweek nie. Sy het 'n vinnige proses, maar is 'n vriendelike dogter van wie almal hou en wie uitreik en vriendelik is met almal.	Weerstandslaag.	Defleksie.	Geneigdheid tot gespannendheid. Angstigheid. Goeie verhoudings met vriende.

3R	Sy het 'n stadige en sagte vriendelike proses. Sy verbaliseer dat sy nie daarvan hou om haar naels vuil te maak nie en is vinnig om te sê dat die verf aan haar naels gaan vassit. Sy werk versigtig gedurende die vingerverf sessie en huiwerig, vra of sy 'n blom kan teken. Onseker en oorversigtig.	Beweeg tussen die fobiese en weerstands-laag.	Defleksie. Retrofleksie.	Perfeksionisme beïnvloed verhoudings met ander. Hulpeloosheid as gevolg van onwilligheid om naels vuil te maak. Gebrek aan selfvertroue.
4C	AFWESIG.			
5C	Opgewonde en neem spontaan deel. Net voor die vingerverf oefening vra sy spontaan aan die ander lede of hulle daarvan hou om vuil te word. Toe navorser die vingerverf net daarna beskikbaar stel en verduidelik dat dit nou toevallig is, is sy baie huiwerig. Sy wil nie haar naels laat vuil word nie. Sy wag lank voor sy met haar tekening begin en verf toe ook net versigtig 'n paar kolle op haar papier. Tydens haar bespreking beskryf sy dit as planete en haarself en ander na aan haar as die ander planete.	Beweeg tussen die valslag en fobiese laag.	Defleksie. Introjeksie.	Seksueel gemolesteer en hou nie daarvan om vuil te word nie. Onseker van haarself – huiwerig om betrokke te raak.

VERLOOP VAN GROEPWERKSESSIE VYF: SEUNS

- Een respondent het 'n CD saamgebring met musiek waarvan hy hou.
- Respondente kry koffie en daarna word musiek geluister vir 'n rukkie.
- Navorser vra respondente daarna om hulle oë toe te maak en te sê watter geluide hulle uit die omgewing waarneem.
- Daarna word elke respondent gevra om in die spieël te kyk en een positiewe ding van homself te sê. Elke groeplid kry daarna die geleentheid om iets positiefs te sê omtrent die respondent wat in die spieël gekyk het. Respondente bespreek daarna hoe hulle gevoel het toe hulle in die spieël gekyk het.

- 'n Storie wat handel oor leerhindernisse en die uniekheid van elke mens word gelees en elke respondent word gevra wat hom opgeval het, en hoe dit van toepassing is op sy lewe. Respondent 7B erken dat dit wel op sy lewe van toepassing is, maar wil nie daarvoor praat nie.
- Vingerverf word beskikbaar gestel en respondente gevra om 'ek' te verf. Dit kan op enige manier gedoen word, abstrak, met strepe, enige vorms. 'n Elke respondent kry daarna geleentheid om sy skepping met die groep te bespreek.
- Respondente ontvang 'n lys waarop 'n ouer, 'n onderwyser, 'n vriend 'n kompliment moet neerskryf. Die respondent moet ook iets positiefs oor homself neerskryf.
- Afsluiting geskied deur evaluasie van die groepwerksessie en beplanning vir die volgende groepwerksessie.

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE VYF: SEUNS

Doelwitte vir die sessie is bereik. Respondente het 'n bewustheid van die self ontwikkel en deur positiewe terugvoer van ander respondente is die sin vir self versterk. (Vergelyk paragrawe 2.5.4; 4.3.3.) Deur hulself in die spieël te bekijk en ook te teken het dit 'n meer gedefinieerde bewustheid van die self tot gevolg. Die groep beweeg tussen die oorgangsfase en die werksfase van die groepproses. (Vergelyk paragrawe 6.2.2.2; 6.2.2.3.) Individuele lede is elkeen in 'n verskillende laag van Perls. (Vergelyk paragraaf 2.5.10.) Sosio-emosionele funksioneringsaspekte wat aandag geniet het gedurende hierdie sessie is positiewe funksioneringsaspekte, selfpersepsie en interpersoonlike verhoudings. (Vergelyk paragraaf 7.4.4.1.) Deur die versterking van die sin vir self is daar ook indirek aan besluitnemingsvermoë aandag gegee.

TABEL 7.9: ASSESSERING VAN INDIVIDUELE PROSESSE: GROEPWERKSESSIE VYF: SEUNS

SEUNS RESPONDENT	PROJEKSIE EN INDIVIDUELE PROSESSE	LAE VAN PERLS	KONTAKGRENS VERSTEURING	SOSIO- EMOSIONELE ASPEKTE
6C	Hy verf baie versigtig en spandeer besonder baie tyd aan detail.	Valslaag.	Samevloeiing. Egotisme. Defleksie.	Goeie verhoudinge met portuurs.

7B	Hy geniet die sessies, maar het nog nie genoeg vertroue om aspekte wat hom raak openlik in die groep te bespreek nie.	Weerstandslaag.	Introjeksie. Deflekteer. Retrofleksie.	Nog nie bereid om probleme aan te spreek en op te los nie.
8J	Kruip uit sy dop en begin verhoudingsbou met die ander respondente. Hy maak meer oogkontak.	Implosiewe laag.	Introjeksie. Defleksie.	Teruggetrokke en maak moeilik vriende as gevolg van aggressie en onderdrukte woede.

7.4.4.6 GROEPWERKSESSIE SES: BINNE EN BUIE

DOELSTELLING VAN GROEPWERKSESSIE SES

Om respondente se bewusmaking te verhoog deur te fokus op polariteite. (Vergelyk paragrawe 2.5.4; 2.5.9.)

DOELWITTE VIR GROEPWERKSESSIE SES

- Verhoging van bewustheid deur asemhalings- en ontspanningsoefeninge. (Vergelyk paragrawe 2.5.4; 5.6.2.1.)
- Versterk bewuswording van polariteite deur identifisering van binne en buite gevoelens. (Vergelyk paragrawe 5.7; 2.5.9.)
- Fokus op selfvertroeteling deur respondente bewus te maak van hulle veilige plek. (Vergelyk paragrawe 5.7; 5.6.5.)

VERLOOP VAN DIE GROEPWERKSESSIE SES: MEISIES

- Respondente ontvang koffie. 'n Sonnige dag.
- Navorser verduidelik die doel van die asemhalingsoefening. Die invloed van oppervlakkige asemhaling en die gevolglike suurstoftekort en die gevolge daarvan op die liggaam. Respondente word gevra om vinnig en oppervlakkig asem te haal soos wanneer hulle gespanne of bang is. Veral tydens eksamen of toets spanning. Ontspanningsoefening word gedoen en respondente oefen om dieper asem te haal en

die noodsaaklikheid daarvan om dit te oefen en dan toe te pas wanneer nodig word bespreek. Oaklander (1988:123) se mening: *“Our body posture and breathing patterns manifest what we are feeling.”* word gebruik om insig en bewuswording te bewerkstellig.

- Respondente word gevra om hulle oë toe te maak en hulle 'n plek voor te stel waar hulle veilig voel. (Vergelyk Oaklander, 1988:125.)
- Daarna word hulle gevra om dit te teken. Die keuse word gestel tussen kleurpotlode of vingerverf. Alhoewel beide mediums beskikbaar gestel word, kies almal vingerverf. Die beheer gee. (Vergelyk paragraaf 6.3.3; Blom, 2006:106.)
- Nadat die skepping voltooi is, kry elkeen geleentheid om te vertel van haar veilige plek en die rede waarom sy daar veilig voel. Bewustheid en kontak word bevorder. (Vergelyk paragrawe 2.5.4; 2.5.5.)
- Die werkskaarte *'inside feelings and thoughts'* en *'outside feelings and thoughts'* word beskikbaar gestel en aan die respondente verduidelik om gevoelens en gedagtes neer te skryf. Oaklander se model word gebruik om voorgrondbehoefte te hanteer. (Vergelyk Oaklander, 1988:123; Blom, 2006:133.)
- Ter afsluiting 'n samevatting gedoen en reëlings vir volgende groepwerksessie getref.

EVALUASIE VAN DIE GROEPWERKSESSIE SES: MEISIES

Doelstelling van die groepwerksessie is bereik deurdat respondente se bewustheid ten opsigte van polariteite (vergelijk paragraaf 2.5.9) in hulle lewens verhoog is en in die groep hanteer is deur middel van die gemengde model (vergelijk paragraaf 6.2.6.3). Respondente het dit aanvanklik moeilik gevind om binne en buite gevoelens te identifiseer en te bespreek, maar insig is bewerkstellig wat bewustheid verhoog het. Respondente beweeg hoofsaaklik deur die weerstandslaag van Perls. (Vergelyk paragraaf 2.5.10.) Die sin vir self is verbeter en besluitnemingsvermoë is bevorder deur die gee van keuses. (Vergelyk paragraaf 7.4.4.1; 4.3.3.)

TABEL 7.10: ASSESSERING VAN INDIVIDUELE PROSESSE GROEPWERKSESSIE SES: MEISIES

MEISIES RESPONDENT	PROJEKSIE EN INDIVIDUELE PROSES	LAE VAN PERLS	KONTAKGRENSE VERSTEURING	SOSIO- EMOSIONELE ASPEKTE
1A	AFWESIG.			

2C	<p>Sy giggel baie gedurende die asemhalingsoefening en dit is moeilik om die respondente gefokus te hou. Sy vind dit moeilik om haar binne en buite gevoelens en gedagtes te verwoord en neer te skryf. Sy verf met 'n kwas en werk baie fyn tydens die veilige plekkie tegniek.</p>	Weerstandslaag.	Defleksie.	Angstigtheid.
3R	<p>Sy werk baie onafhanklik, maar het ook soos respondent 2C haar slaapkamer as haar veilige plekkie gevef. Hulle het langs mekaar gesit en dit tesame gedoen.</p>	Fobiese laag.	Samevloeiing met respondent 2C.	Gebrek aan 'sense of self'.
4C	<p>Sy en respondent 5C hou nie van mekaar nie en sy het aan die begin van die sessie, terwyl respondent 5C nog nie daar was nie herhaaldelik gevra of sy kom. Gedurende die veilige plekkie tegniek het sy aanvanklik met 'n kwas gevef en daarna met haar vinger begin verf nadat sy gesien het navorser verf met haar vinger. Sy het daarna haar hande vol verf gesmeer en die hele papier toegesmeer behalwe vir 'n stukkie in die middel. Dit was duidelik dat sy spanning ontlaai het en het dit ook gevebaliseer en gesê dat dit baie lekker voel terwyl sy gesmeer het. Sy het na die bespreking die papier opgevou en weggegooi en gesê dat sy nou van al haar frustrasies ontslae geraak het. Navorser het gefokus op haar gevoelens en die kleure in haar skepping, sy wou nie baie reageer op 'n bespreking nie.</p>	Beweeg tussen weerstandslaag en implosiewe laag.	Retrofleksie.	Ingehoue woede. veroorsaak swak verhoudings met portuurs.

5C	<p>Sy en respondent 4C het gedurende die verf oefening aanmerkings gemaak ten opsigte van mekaar terwyl die ander twee lede hulle positief probeer hou het. Sy het telkens baie lank gevat om te begin met haar skepping. Toe navorser aan die groep sê dat daar nog vyf minute oor is het sy begin verf. Die ander het haar voortdurend voor die tyd aangemoedig om te begin maar sy het net aanmerkings gemaak oor hulle skeppings. Alhoewel sy die vorige keer nie wou verf met haar vingers nie, het sy nou spontaan begin met haar vingers en selfs 'n groot deel van die bladsy bedek deur net met haar vingers te smeer. Toe die groep gevra is om die binne en buite gevoelens en gedagtes te voltooi het sy weer baie lank geneem om te begin en selfs gevra of sy dit huis toe mag neem en terugbring. Sy het dit moeilik gevind om dit te voltooi en dit was duidelik dat sy glad nie in kontak is met haarself en haar gevoelens nie.</p>	Weerstands- laag.	Defleksie.	Onsekerheid. Angstigheid. Behoeftes aan aanvaarding
----	---	----------------------	------------	--

VERLOOP VAN GROEPWERKSESSIE SES: SEUNS (Vergelyk meisies groepsessie vir verwysings.)

- Respondente ontvang koffie. 'n Sonnige dag.
- Asemhalingsoefening word verduidelik en respondente word gevra om oppervlakkig asem te haal en diep asem te haal die gevolge van beide word verduidelik en ook die verband met stres. Respondente word verduidelik wanneer hulle die asemhaling moet oefen en dit toepas wanneer stres ervaar word, onder andere wanneer toetse of eksamen geskryf word.
- Na die ontspanningsasemhaling word die veilige plekkie oefening gedoen terwyl respondente hulle oë toehou. Daarna word hulle gevra om elkeen hulle eie veilige plek

te teken of te verf. Hulle verkies vingerverf, maar ook gebruik van kwaste. Tydens die teken van die veilige plek is elke respondent se proses dopgehou.

- Elke respondent die geleentheid om sy veilige plekkie te beskryf en die rede waarom dit 'n veilige plek is aan die ander respondente te verduidelik. Navorser vra vrae en ander lede kry ook geleentheid om mekaar vrae te vra. Polariteite in die skeppinge is opvallend en dit word uitgelig en bespreek.
- Werkskaarte van '*inner feelings and thoughts*' en '*outer feelings and thoughts*' uitgedeel en verduidelik. Respondente word gevra om dit te voltooi en Oaklander se model word gebruik om voorgrondbehoefte te hanteer.

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE SES: SEUNS

Alhoewel die sessie aanvanklik nie baie vloeiend verloop het nie, het dit later goed verloop en het die respondente die verf baie geniet. Hulle was baie gefokus en het intens gewerk. Selfs respondent 7B wat sukkel om te konsentreer, het voltyds gekonsentreer en 'n baie interessante skepping gemaak. Die doelstelling vir die groepwerkssessie is bereik deurdat respondente insig ontwikkel het in die polariteite (vergelyk paragraaf 2.5.9) in hulle lewens en dit het bewustheid van die self bevorder (vergelyk paragraaf 2.5.4). Respondente het dit aanvanklik moeilik gevind om die binne en buite gevoelens te identifiseer. Respondente beweeg tussen die vals- en implosiewe laag van Perls. (Vergelyk paragraaf 2.5.10.) Sosio-emosionele aspekte is in die groep hanteer deur middel van die gemengde model (vergelyk paragraaf 6.2.6.3). Groepkohesie het ontwikkel alhoewel respondente nog baie versigtig is om betrokke te raak by ander groeplede en sodoende dus weerstand openbaar daarteen om werklik 'een' met die groep te wees. Dit kan ook moontlik wees omdat daar net drie groeplede in die groep is en lede te blootgestel voel. Al die sosio-emosionele aspekte wat van toepassing is vir hierdie studie is aangespreek: positiewe funksioneringsareas, selfpersepsie, trauma dinamika, interpersoonlike verhoudings en besluitnemingsvermoë. (Vergelyk paragrawe 3.7; 7.4.4.1.)

TABEL 7.11: ASSESSERING VAN INDIVIDUELE PROSESSE: GROEPWERKSESSIE SES: SEUNS

SEUNS RESPONDENT	PROJEKSIE EN INDIVIDUELE PROSESSE	LAE VAN PERLS	KONTAKGRENS VERSTEURING	SOSIO- EMOSIONELE ASPEKTE
6C	Hy neem spontaan deel en geniet ook die verf besonder baie.	Valslaag beweeg in die fobiese laag.	Samevloeiing.	'Pleaser'. Moontlik baie eensaam.
7B	Dit is duidelik dat respondent 7B baie meer spontaan is en reeds 'n besondere band met respondent 6C opgebou het. Hy neem spontaan deel aan besprekings alhoewel dit voorkom dat hy dit baie moeilik vind om homself enigsins emosioneel uit te druk.	Weerstandslaag.	Defleksie.	Hiperaktief en impulsief.
8J	Hy maak gaandeweg al meer oogkontak en neem gaandeweg almeer verbaal deel. Sy skepping is baie kleurvol en 'swaar'. Hy antwoord spontaan en met redelike insig op die bespreking van die skepping.	Beweeg tussen weerstandslaag en implosiewe laag.	Defleksie. Introjeksie.	Skaam. Passief Aggressief. Probleme met veiligheidsouers.

7.4.4.7 GROEPWERKSESSIE SEWE: WOEDE

DOELSTELLING VAN GROEPWERKSESSIE SEWE

Om respondente se bewustheid in die hier-en-nou te verhoog deur woede as 'n emosie en die hantering daarvan te bespreek. (Vergelyk paragrawe 5.6.2.1; 6.3.3.)

DOELWITTE VIR GROEPWERKSESSIE SEWE

- Verhoog liggaamlike bewustheid deur ontspanning- en sentreringsoefening. (Vergelyk Oaklander, 1988:125.)

- Insigontwikkeling in woede as 'n emosie, die ervaring daarvan, die invloed daarvan op die liggaam en verhoudings, die manifestasie daarvan en die neem van verantwoordelikheid daarvoor. (Vergelyk paragrawe 5.7; 6.3.3.)
- Gebruikmaking van klei as spelmedia om voorgrondbehoefte te projekteer en te bespreek. (Vergelyk paragrawe 5.5.3; 5.6.3.1.4.)
- Bespreking van metodes en noodsaaklikheid van selfvertroeteling. (Vergelyk 5.7.)

VERLOOP VAN DIE GROEPWERKSESSIE SEWE: MEISIES

- Koffie. 'n Sonnige dag.
- Respondente word gevra om regop te sit en te ontspan. Diep asem te haal en te voel hoe die lug ingeasem word en hoe hulle op die stoel voel. (Vergelyk Oaklander, 1988:125.)
- Woede en die effek daarvan op die liggaam word bespreek. Ook die verskillende dinge wat die lede kwaad maak en die wyses waarop hulle dit hanteer. Woede as emosie en die keuse hoe om daarop te reageer word bespreek. Die emosies onderliggend soos frustrasie, magteloosheid, hulpeloosheid en die gepaardgaande verlies aan beheer word bespreek. Veilige situasies waar woede openlik deur lede gewys word word bespreek asook die redes daarvoor.
- Respondente kan kies om 'n skepping van klei te maak of te teken. Hulle kies om klei as medium te gebruik. Die sensoriese gevoel van die klei sowel as die ontlading van aggressie deur dit te druk of te slaan word bespreek terwyl elke respondent dit oefen terwyl daar gesels word. Respondente kry die keuse om iets wat hulle kwaad maak te teken of met klei te skep. Elkeen kry geleentheid om aan elke skepping te praat en te sê hoe sy voel. Die respondente vind dit moeilik.
- Wysies van selfvertroeteling word bespreek. (Vergelyk paragraaf 5.6.5.)
- Ter afsluiting vind samevatting van die sessie plaas en beplanning vir die volgende sessie.

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE SEWE: MEISIES

Gedurende die sessie het die respondente vry gevoel om openlik hulle woede en die effek daarvan op hulle daaglikse bedrywighede te bespreek. (Vergelyk paragraaf 5.4.1.8.) Respondente is meer in kontak met hulle self, hulle liggame en hulle emosies as voorheen en gee bewustelik daaraan aandag. (Vergelyk paragraaf 5.4.2.) Respondent 2C het veral baat gevind by hierdie sessie as gevolg van die moontlike positiewe invloed van die asemhaling op haar akademiese prestasie. Sy beweeg dus in die eksplisiewe laag van Perls. (Vergelyk paragraaf 2.5.10.) Die geleentheid wat respondent 5C ervaar om positief

met ander meisies van haar ouderdom te kommunikeer is besonder waardevol aangesien sy sukkel om positiewe verhoudings met meisies aan te knoop omdat sy hoofsaaklik fokus op haar verhouding met seuns en die kompetisie wat ander meisies vir haar is as dit kom by seuns. (Vergelyk paragrawe 3.7.4; 4.3.4; 4.3.5; 5.4.1.6.) Gedurende hierdie sessie is aandag gegee aan al die sosio-emosionele aspekte wat tydens hierdie studie gemeet word. (Vergelyk paragrawe 7.4.4.1; 3.7.)

TABEL 7.12: ASSESSERING VAN INDIVIDUELE PROSESSE: GROEPWERKSESSIE SEWE: MEISIES

MEISIES RESPONDENT	PROJEKSIE EN INDIVIDUELE PROSESSE	LAE VAN PERLS	KONTAKGREN VERSTEURING	SOSIO- EMOSIONELE ASPEKTE
1A	AFWESIG.			
2C	Sy geniet die sessie en praat openlik oor situasies waar sy kwaad word, hoe sy dit hanteer en waar sy veilig voel om daaraan uiting te gee. Sy meen ook dat sy nie lank vir iemand kan kwaad bly nie, maar gaan vrede maak al is dit nie haar skuld nie. Asemhaling en die effek daarvan op haar akademiese prestasie as gevolg van haar spanning word bespreek. Ook die vordering wat sy reeds op akademiese gebied gemaak het sedert die begin van die program word bespreek.	Eksplousiewe laag – sy is bereid om metodes aan te wend om haar spanning te verminder.		Vermindering van angstigheid.
3R	AFWESIG.			
4C	AFWESIG.			

5C	Sy en 'n ander repondent wat nie by hierdie sessie teenwoordig is nie, hou nie van mekaar nie en sy kies om haar te maak uit die klei en nadat sy dit gedruk en geslaan het, bou sy 'n hartjie waarop 'n goeie vriend van haar se naam gesny is. Sy vra uit haar eie of daar geverf gaan word. Terwyl sy tydens die eerste sessie waar vingerverf gebruik is baie huiwerig en versigtig was.	Weerstandslaag maar beweeg in implosiewe laag ten opsigte van haar emosies teenoor respondent 4C.	Projeksie en defleksie. Samevloeiing ten opsigte van seunsvriende.	Word maklik kwaad en ondervind dus sosiale probleme. Minderwaardigheidsgevoel en voel sy word net deur seuns aanvaar. Moeilik om met meisies sinvolle verhoudings te bou.
----	--	---	--	---

VERLOOP VAN GROEPWERKSESSIE SEWE: SEUNS (Vergelyk meisies groep vir verwysings.)

- Sap. Koue sonnige dag.
- Die sessie begin met asemhalings en ontspanningsoefeninge.
- Onderwerp van die groepwerksessie is woede. Respondente bespreek wat hulle kwaad maak, hoeveel keer gemiddeld per week hulle kwaad word, wat hulle maak as hulle kwaad is. Daarna word verskillende wyses van hoe om van woede ontslae te raak bespreek. Woede as emosie en gepaardgaande hulpeloosheid en gebrek aan beheer word bespreek. Die keuse by aggressie en uitreageer na die emosie en die verantwoordelikheid wat daarmee gepaardgaan word bespreek. Ander emosies soos frustrasie en geïrriteerdheid word bespreek.
- Hoe om beheer oor die self uit te oefen en onmiddellike reaksies op woede word bespreek. Die verantwoordelikheid vir die gedrag en die keuse oor hoe om op te tree word bespreek.
- Die verskillende wyses van selfvertroeteling van elke respondent word bespreek.
- Respondente word gevra om 'n deel van hul self of iets wat hulle kwaad of ongelukkig maak te teken of uit klei te skep. Daarna word elke respondent die geleentheid gegee om die skepping te verduidelik en die emosies wat ervaar word te benoem. Na die bespreking kry elkeen die geleentheid om sy skepping te vernietig en in iets moois te verander en dit te beskryf en te bespreek.
- Daar word afgesluit met 'n samevatting van die groepwerksessie en beplanning vir die volgende groepwerksessie.

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE SEWE: SEUNS

'n Moeilike sessie wanneer respondent 7B se aandagafleibaarheid die groepproses beïnvloed ten koste van die ander respondente se intense deelname en aandag. Respondent 8J is gereed om op 'n dieper vlak te werk (vergelyk paragraaf 5.7), maar dit word negatief beïnvloed deur respondent 7B wat in die weerstandslaag beweeg (vergelyk paragraaf 5.7.6.) en die aandag van die ander respondente aftrek en dit baie moeilik maak om te fokus op die ernstiger bespreking. Doelstelling van die groepwerksessie is bereik deurdat respondente se bewustheid verhoog is ten opsigte van woede as emosie en die hantering daarvan. Die groep begin oorgaan in die werksfase (vergelyk paragraaf 6.2.2.3). Die een-tot-een model word gebruik om bewustheid te verhoog en die voorgrondbehoefte van die respondente aan te spreek (vergelyk paragraaf 6.2.6.1). Gedurende hierdie sessie is daar gefokus op positiewe funksioneringsareas, selfpersepsie, trauma dinamika en interpersoonlike verhoudings (vergelyk paragrawe 7.4.4.1; 3.7).

TABEL 7.13: ASSESSERING VAN INDIVIDUELE PROSESSE: GROEPWERKSESSIE SEWE: SEUNS

SEUNS RESPONDENT	PROJEKSIE EN INDIVIDUELE PROSESSE	LAE VAN PERLS	KONTAKGRENS VERSTEURING	SOSIO- EMOSIONELE ASPEKTE
6C	Hy neem spontaan deel en dit blyk dat hy maklik oor homself praat, maar dat egotisme wel teenwoordig is.	Implosiewe laag.	Samevloeiing. Egotisme.	Onsekerheid.
7 B	Hy het duidelik ontluik en neem graag deel aan die groep. Wanneer daar net verbale bespreking is, dwaal sy aandag maklik en moet daar voortdurend gepoog word om sy aandag by die bespreking te hou. Hy begin meer van homself openbaar en deel, maar is nog baie huiwerig om detail en dieper emosies te deel.	Weerstandslaag.	Introjeksie.	Hiperaktief en swak selfbeeld.

8J	Hy maak meer kontak, praat al harder en maak meer oogkontak met die ander respondente. Hy bespreek sy skepping in detail en dit is duidelik dat hy intens betrokke is daarby.	Implosiewe laag.	Introjeksie.	Hy begin meer uitreik en bind met respondente.
----	---	------------------	--------------	--

7.4.4.8 GROEPWERKSESSIE AGT: MY VERLEDE, MY HEDE EN MY TOEKOMS

DOELSTELLING VAN GROEPWERKSESSIE AGT: MEISIES

Om deur die visualisering van hulle lewenslyn die respondente in staat te stel om bewustheid in die hier-en-nou te verbind aan die verlede en toekoms en sodoende die projeksie van voorgrondbehoefte en die hantering daarvan teweeg te bring. (Vergelyk paragrawe 2.5.4; 2.5.5; 5.6.2; 5.7.)

DOELWITTE VAN GROEPWERKSESSIE AGT: MEISIES

- Om respondente in staat te stel om deur middel van die teken van hulle lewenslyn, hulle verlede in die hier-en-nou te projekteer en dit ook aan die toekoms te verbind.
- Om respondente se bewustheid van polariteite in hulle lewens te verhoog, te projekteer en dit te hanteer as voorgrondbehoefte. (Vergelyk paragrawe 5.7; 2.5.9.)

VERLOOP VAN GROEPWERKSESSIE AGT: MEISIES

- Koffie. Sonnige dag.
- Een respondent het musiekopnames gebring en dit word gespeel as agtergrondmusiek. (Vergelyk paragraaf 5.6.3.1.7.)
- Respondente word gevra om hulle lewenslyn te teken. Stroke 'newsprint' word aan elke respondent gegee met die volgende opdrag: teken jou lewenslyn. Dit kan 'n reguitlyn of 'n lyn met krulle en draaie wees. Begin jou lewenslyn vanaf geboorte en gaan deur al die lewensjare tot in die huidige. Laat spasie aan die einde om die toekoms in te vul. Sluit die volgende in jou lewenslyn in:
 - Aangename herinneringe: dit kan gebeure wees wat jy self onthou of wat iemand jou vertel het. Dit mag gebeure soos jou geboorte, verjaardae, eerste skooldag en toe jy leer fietsry het, wees.
 - Onaangename herinneringe: dit sluit in molestering, die dood van 'n geliefde of geleentheid wat jy seergekry het.
 - Enige ander uitstaande herinnering: Dit kan verskillende plekke waar jy gebly het of skole wat jy bygewoon het, insluit.
- Respondente teken hulle lewenslyne terwyl hulle spontaan gebeure en herinneringe uitruil. (Vergelyk paragrawe 5.6.4.) Bewustheid en kontak vind dus spontaan plaas

terwyl die gemengde model ten opsigte van die groepproses benut word om emosionele uitdrukking te fasiliteer. (Vergelyk paragraaf 6.2.6.3.)

- Na die voltooiing van die tekening word respondente gevra om hulle lewenslyne met die groep te bespreek. Emosies in die hier-en-nou en voorgrondbehoefte word hanteer.
- Ter afsluiting samevatting van die sessie en beplanning van volgende sessie.

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE AGT: MEISIES

Dit was vir die respondente 'n vreemde ervaring om hulle hele lewe en aangename en onaangename herinneringe te deurloep. Die bewuswording van polariteite in hulle lewens was insiggewend. (Vergelyk paragraaf 2.5.9.) Alhoewel hulle aanvanklik huiwerig en onseker was het hulle gretig deelgeneem en was bereid om hulle emosies te deel. Hulle spreek die begeerte uit om vir die hele jaar met die groep aan te gaan. Die groepdoelstelling en groepdoelwitte is dus suksesvol bereik. Sosio-emosionele aspekte wat hanteer is, is: positiewe funksioneringsareas, selfpersepsie, trauma dinamika, en interpersoonlike verhoudings. (Vergelyk paragrawe 7.4.4.1; 3.7.) Die groep beweeg in die werksfase (vergelijk paragraaf 6.2.2.3).

TABEL 7.14: ASSESSERING VAN INDIVIDUELE PROSESSE: GROEPWERKSESSIE AGT: MEISIES

MEISIES RESPONDENT	PROJEKSIE EN INDIVIDUELE PROSESSE	LAE VAN PERLS	KONTAKGREN VERSTEURING	SOSIO- EMOSIONELE ASPEKTE
1A	Sy is aanvanklik huiwerig om haar lewenslyn te voltooi en onthou min van haar vroeë kinderjare. Alhoewel sy gou sê dat sy klaar is, voeg sy voortdurend iets by wat sy onthou. Sy gesels later openlik oor “tannies wat in en uit trek” by hulle en die invloed daarvan op haar lewe. Sy begin dadelik met die taak en maak vinnig klaar sonder om elke ding goed te deurloep.	Weerstandslaan, maar beweeg tog in die implosiewe laag.	Defleksie. Retrofleksie.	Verhoudingsprobleme met pa en sy saamleefmaats. Voel verwerp en het 'n swak selfbeeld. Beleef frustrasie en hulpeloosheid.

2C	Sy voltooi die lewenslyn terwyl sy praat met respondent langs haar en met die hele groep grappies maak. Sy vertel onder andere dat sy die asemhalingsoefening wat tydens die vorige groep geoefen is, probeer het tydens 'n praatjie wat sy moes doen voor die klas. Dit het gewerk en sy het sommer nege uit tien gekry.	Eksplousiewe laag. Sy is bereid om tegnieke te gaan toepas in haar lewe.	Onseker.	Sy ervaar meer tevredenheid aangesien tegnieke in die groep toegepas is en dit 'n verhoging in haar akademiese prestasie tot gevolg gehad het.
3R	Sy deel spontaan onaangename gebeure in haar lewe terwyl sy haar lewenslyn teken. Sy is ontspanne en gesels maklik met die ander respondente.	Implosiewe laag.	Onseker.	Handhaaf goeie verhoudinge met res van die groep.
4C	AFWESIG.			
5C	Soos tydens elke vorige groep is sy die laaste om te begin met die opdrag. Sy begin egter vroeër as voorheen en werk vinniger maar gesels steeds baie met die ander respondente en fokus op hulle skeppings. Dit blyk asof dit is om aandag van haar af te trek en sy huiwerig is om op haarself te fokus. Dit mag ook wees dat dit vir haar 'n vreemde ervaring is om op eie ervaringe en emosies te fokus en dat sy weerstand openbaar teen die bespreking van haar molestering.	Fobiese laag en weerstands-laag.	Defleksie.	Onverwerkte gevoelens (<i>unfinished business</i>). Onsekerheid en gevoelens van onveiligheid.

VERLOOP VAN GROEPWERKSESSIE AGT: SEUNS (Vergelyk meisies groep vir verwysings.)

- Koffie. Sonnige koue dag.
- Speel musiek as agtergrond.

- Respondente word gevra om 'n lewenslyn te teken en gelukkige en ongelukkige herinneringe daarop aan te dui. Soos by meisies.
- Ter afsluiting vind samevatting van groepwerksessie en beplanning vir volgende groepwerksessie plaas.

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE AGT: SEUNS

Respondente geniet dit om te sit en herinneringe op te diep en te bespreek. Dit is opvallend dat respondente gedurig nuwe inligting byvoeg soos wat ander respondente hul lewenslyn bespreek en hulle dan iets nuuts onthou. Dit is duidelik dat respondente slegs die neutrale inligting bespreek wat nie te bedreigend is nie. Die doelstelling en doelwitte van die groepwerksessie is dus suksesvol bereik. Die groep beweeg in die werksfase (vergelyk paragraaf 6.2.2.3) alhoewel daar nog heelwat weerstand (vergelyk paragrawe 6.2.4; 6.2.5) by groeplede te bespeur is.

TABEL 7.15: ASSESSERING VAN INDIVIDUELE PROSESSE: GROEPWERKSESSIE AGT: SEUNS

SEUNS RESPONDENT	PROJEKSIE EN INDIVIDUELE PROSESSE	LAE VAN PERLS	KONTAKGREN VERSTEURING	SOSIO- EMOSIONELE ASPEKTE
6C	Hy teken groot en verbaliseer ook dat hy uitgevind het hoe groter 'n mens teken hoe minder hoef jy te doen. Hy bespreek net oppervlakkig en min spesifieke herinneringe. Dit is duidelik dat hy alles so neutraal moontlik wil hou en nie te veel emosies wil wys nie.	Weerstandslaaag.	Samevloeiing en defleksie.	Onseker.
7B	Hy geniet die oefening en bespreek selfs die begeerte aan sy vader.	Weerstandslaaag. Implosiewe laag.	Defleksie. Introjeksie.	Begeerte aan kontak met vader.

8J	Hy is totaal opgeneem in die taak wat hy mee besig is. Dit is duidelik dat hy aandag gee aan detail, maar nie bereid is om dieperliggende probleme te bespreek nie. Hy verbaliseer egter na die sessie dat hy spanning ontlaai het, wat duidelik toon dat die aktiwiteit op sigself helend kan wees.	Weerstandslaaag.	Retrofleksie.	Onderdrukte woede en aggressie.
----	--	------------------	---------------	---------------------------------

7.4.4.9 GROEPWERKSESSIE NEGE: WIE IS EK?

DOELSTELLING VAN GROEPWERKSESSIE NEGE:

- Maak gebruik van onvoltooide sinne as tegniek om voorgrondbehoefte te projekteer en te hanteer. (Vergelyk paragraaf 5.5.4.)

DOELWITTE VIR GROEPWERKSESSIE NEGE

- Om bewustheid te bewerkstellig deur middel van die voltooiing van onvoltooide sinne en 'personality pie'. (Vergelyk Sinclair, 1997:72.)
- Bespreking en hantering van voorgrondbehoefte wat geprojekteer word. (Vergelyk paragraaf 5.6.) (Vergelyk Oaklander, 1988:158.)
- Om respondente voor te berei op afsluiting van intervensieprogram.

VERLOOP VAN GROEPWERKSESSIE NEGE: MEISIES

- Koffie. Sonnige koue dag.
- Respondente gesels oor wat die oggend in die skool gebeur het.
- Werkskaarte met onvoltooide sinne word uitgedeel en respondente word gevra om dit te voltooi. (Vergelyk paragraaf 5.6.3.1.5.) Daarna kry elke respondent 'n beurt om haar reaksie op die onvoltooide sin voor te lees. Ander respondente kry kans om vrae te vra en dit verder te bespreek. Daar word gebruik gemaak van die gemengde model om die projektering van voorgrondbehoefte te hanteer. (Vergelyk paragraaf 6.2.6.3.)
- Respondente word begelei deur die proses hoe om 'n persoonlikheidspastei te teken. Nadat die tekeninge voltooi is, word die respondente gevra om die tekeninge te bespreek. Wanneer respondente huiwerig is om inligting te deel vra navorser of sy kan raai wat hulle sou geskryf het en hulle kan dan net erken of ontken (vergelijk paragraaf 5.6). Respondente begin daarna spontaan deelneem.
- Afsluiting vind plaas deur die samevatting van die sessie en beplanning vir die laaste

groepwerksessie.

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE NEGE: MEISIES

Waardevolle terugvoer en inligting is verkry vanuit hierdie groepwerksessie. Respondente het geleentheid gekry om belangrike ervaring en emosies met die groep te deel. Dit is duidelik dat die respondente meer bereid is om dieper emosies en gevoelens met die groep te deel. Die groepsproses beïnvloed die terapie positief en dit is duidelik dat daar sterk groepskohesie gevorm het. Die respondente het sodanige verhoudings gevorm dat hulle buite die groep saamkuier en vriendskappe laat voortgaan. Dit is dus duidelik dat hierdie groep deur die werksfase beweeg het en gereed is vir terminering. (Vergelyk paragraaf 6.2.2.4.) Alhoewel individuele respondente in die weerstandslaag of fobiese laag beweeg, beweeg die groep as geheel deur die eksplosiewe laag van Perls (vergelijk paragraaf 6.2.4). Die doelstelling en doelwitte vir hierdie groepsessie is dus bereik. Al vyf aspekte van die sosio-emosionele funksionering is in hierdie groepsessie aangespreek (vergelijk paragrawe 7.4.4.1; 3.7).

TABEL 7.16: ASSESSERING VAN INDIVIDUELE PROSESSE: GROEPWERKSESSIE NEGE: MEISIES

MEISIES RESPONDENT	PROJEKSIE EN INDIVIDUELE PROSESSE	LAE VAN PERLS	KONTAKGRENS VERSTEURING	SOSIO- EMOSIONELE ASPEKTE
1A	Sy giggel soos gewoonlik om haar hartseer en ongeluk weg te steek maar dit kom duidelik deur in haar terugvoer en voltooiing van die sinne.	Weerstandslag	Defleksie.	Beleef verwerping en swak selfbeeld.
2C	Sy openbaar haar wens om te weet wie haar biologiese ouers is en om hulle te ontmoet. Sy deel haar sinne spontaan. Die begeerte om te weet wie haar biologiese ouers is, is 'n normale respons in adolessensie aangesien 'n sterk identiteit dan gebou word, en herkoms is belangrik.	Eksplosiewe laag, maak gebruik van eksterne bronne.	Onseker.	Behoefte aan behoort.

3R	Sy bind gedurende hierdie sessie baie met respondent 5C en hulle praat baie onderlangs terwyl die ander praat.	Fobiese laag.	Defleksie en samevloeiing met 5C.	Behoefte aan aanvaarding.
4C	Alhoewel sy en respondent 5C tydens die vorige sessie wat hulle saam bygewoon het, voortdurend negatiewe reaksies ten opsigte van mekaar getoon het, blyk dit tydens hierdie sessie dat hulle selfs by een geleentheid mekaar jammer kry en positiewe aanmerkings maak ten opsigte van mekaar. Sy is baie hartseer aangesien sy probleme het met die veiligheidsouers by wie sy tans woon. Sy deel baie diepgaande inligting en emosies oor haarself. Sy werk vinnig en gefokus.	Ekspllosiewe laag.	Defleksie. Retrofleksie.	Verhoudings probleme en gevoel van verwerping deur veiligheidsouer.
5C	Baie giggelrig en moet meer as een keer gevra word om nie te praat terwyl die ander respondente hulle terugvoer gee nie. Sy vind dit moeilik om te fokus en dit is duidelik dat sy sukkel om te konsentreer terwyl die ander respondente hulle bydrae lewer. Sy is impulsief en val die ander voortdurend in die rede. Die respondente dissiplineer haar egter en wys haar daarop.	Beweeg tussen die fobiese en weerstands-laag.	Defleksie.	Onseker en poog om dit weg te steek. Angstigheid.

VERLOOP VAN GROEPWERKSESSIE NEGE: SEUNS. (Vergelyk meisies groep vir verwysings.)

- Koffie. Koue dag.
- 'n Bespreking word gehou oor hoe persoonlikhede van mekaar verskil en hoe elke individu selfs onder verskillende omstandighede verskillend optree.
- Respondente word begelei deur die proses hoe om 'n persoonlikheidspastei te teken. Nadat die tekeninge voltooi is, word die respondente gevra om die tekeninge te bespreek. Wanneer respondente huiwerig was om inligting te deel het navorser gevra of hulle omgee as sy raai wat hulle sou geskryf het soos in Oaklander se model (1988:). Hulle het toegestem en navorser het hulle beskryf soos wat sy hulle ervaar en wat sy

dink hulle geskryf het. Hulle kon dit dan net erken of ontken. (Vergelyk 5.6.3.1.3.) Navorsers het aan respondent 7B gesê dat dit vir haar lyk of hy nie vandag deel van 'n groep wil wees nie, maar eerder op sy eie aangesien hy sy hoed oor sy oë getrek het en nie wou opkyk nie. Hy het net sy kop geskud om dit te bevestig en ook bevestigend gemompel. Hy was bereid om slegs 'n paar vrae te bespreek.

- 'n Werkskaart met die onvoltooide sinne word voltooi, terwyl musiek gespeel word. Elke respondent kry 'n geleentheid om sy sinne voor te lees en 'n bespreking daarvan en gevoelens daaraan verbonde word bespreek.

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE NEGE: SEUNS

Dit was 'n moeilike groep aangesien respondente huiwerig was om die verskillende aspekte van hulle persoonlikhede te bespreek. Respondent 7B het weinig bespreek en was terughoudend. Dit het veroorsaak dat die groepproses vertraag is, maar respondent 8J het sy emosies openlik bespreek en dit was duidelik dat hy bereid is om emosies op 'n dieper vlak te deel. Die individuele prosesse het dus verskil van die groepproses. (Vergelyk paragraaf 6.2.3.) Doelwit en doelstellings van die groepwerksessie is dus gedeeltelik bereik. Dit is opvallend dat twee groeplede steeds in die weerstandslaag vashaak en 'n ander groeplid reeds in die implosiewe en eksplosiewe lae beweeg. (Vergelyk 2.5.10.4.) Wat die situasie besonder moeilik maak is dat die groep reeds gedurende die volgende sessie afgesluit moet word en twee groeplede het nog nie verder as die weerstandslaag beweeg nie. (Vergelyk paragraaf 2.5.10.3.) Daarom is daar besluit om die groeplede vir verdere individuele sessies te verwys na afhandeling van die navorsingsproses aangesien dit blyk dat daar diepliggende trauma teenwoordig mag wees wat moontlik meer effektief op individuele vlak hanteer sal kan word. Die etiese aspek van geneesing van respondente is nou hier van toepassing. (Vergelyk paragraaf 1.11.8.)

TABEL 7.17: ASSESSERING VAN INDIVIDUELE PROSESSE: GROEPSESSIE NEGE: SEUNS

SEUNS RESPONDENT	PROJEKSIE EN INDIVIDUELE PROSESSE	LAE VAN PERLS	KONTAKGREN VERSTEURING	SOSIO- EMOSIONELE ASPEKTE
6C	Deelnemend, maar ontwykend wanneer dit by spesifieke besonderhede kom.	Weerstandslaag.	Defleksie.	Onsekerheid.

7B	Vind dit baie moeilik om te projekteer en probeer steeds vermy. Hy het die tekening gemaak, maar was duidelik onrustig en baie huiwerig om te deel. Hy is daarvoor gevra en hy het erken dat hy alleen voel en vandag uitgelos wil word. Hy wou nie oor die rede daarvoor praat nie. Dit blyk egter dat dit is as gevolg van die beëindiging van die intervensieprogram.	Weerstands- laag.	Defleksie.	Angstigheid.
8J	Hy is gretig om sy tekening te deel en het duidelik baie meer openheid en bereidheid om dieper emosies te deel.	Implosiewe laag en eksplosiewe laag.	Defleksie.	Verhoudings probleme.

7.4.4.10 GROEPWERKSESSIE TIEN: TOTSIENS

DOELSTELLING VAN GROEPWERKSESSIE TIEN

- Afsluiting en evaluering van die groeppreke en voltooiing van die natoets meetinstrument Kinderfunksioneringsinventaris – Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999).

DOELWITTE VAN GROEPWERKSESSIE TIEN

- Evaluasie van die afgelope intervensieprogram deur lede se hoogtepunte en laagtepunte te bespreek.
- Voltooiing van Kinderfunksioneringsinventaris - Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) metingskaal as natoets.
- Afsluiting van intervensieprogram. (Vergelyk paragraaf 5.6.8.)

VERLOOP VAN GROEPWERKSESSIE TIEN: MEISIES

- Navorser verduidelik die prosedure van die groepwerksessie aan lede.
- Terwyl navorser die vrae lees voltooi die respondente die meetinstrument.
- Daarna word respondente uitgeneem vir 'n melkskommel.
- Hulle geniet dit baie en die afgelope intervensieprogram word geëvalueer.

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE TIEN: MEISIES

Dit was 'n positiewe ervaring vir al die respondente. Hegte verhoudings is gevorm wat vir elke lid besonder waardevol is en wat na die intervensieprogram voortgesit gaan word.

VERLOOP VAN GROEPWERKSESSIE TIEN: SEUNS

- Respondente word gevra om vraelyste te voltooi terwyl navorser die vrae lees. Musiek speel op die agtergrond.
- Daarna word respondente geneem vir 'n melkskommel.
- Evaluasie van die groeppreks word gedoen en lede kry 'n geleentheid om te sê wat vir hulle die lekkerste was en wat minder lekker was.

EVALUASIE VAN GROEPWERKSESSIE TIEN: SEUNS

Respondente het 'n gebondenheid ontwikkel maar steeds huiwerig gebly om op dieper vlak met mekaar te deel. Uit die evaluasie van respondente het dit duidelik geblyk dat die groep vir hulle baie beteken het.

7.4.5 ANALISERING VAN KWANTITATIEWE DATA

Ten einde die resultate van die meetinstrument beter te verstaan word die samestelling van die afdelings en beskrywing van sub-skale vervolgens behandel.

7.4.5.1 SOSIO-EMOSIONELE ASPEKTE SOOS GEMEET TYDENS VOOR- EN NATOETS

TABEL 7.18: OPSOMMING VAN SOSIO-EMOSIONELE ASPEKTE GEBRUIK TYDENS VOOR- EN NATOETS

SAMESTELLING VAN AFDELINGS	BESKRYWING VAN ASPEKTE SUB-SKALE MEET
AFDELING A: POSITIEWE FUNKSIONERINGSAREAS (+)	
Deursettingsvermoë	Die vermoë van die kind om deur te druk, en om met deursettingsvermoë op te tree. Dit word gewoonlik waargeneem dat kinders wat trauma beleef nie deursettingsvermoë het nie.
Tevredenheid	Die unieke gevoelens van welbehae wat 'n kind heg aan sy lewe. Die kind wat trauma beleef ervaar gewoonlik ontevredenheid met sy lewe in die algemeen.
Toekomspektief	Dit is die kind se oriëntasie tot sy toekoms. Die kind wat trauma beleef het geen toekomspektief nie, of 'n onrealistiese toekomspektief ten einde te ontsnap van die huidige ongelukkige omstandighede.

AFDELING B: SELFPERSEPSIE (-)	
Angstigheid	Die gevoel van onsekerheid en vrees wat die kind ervaar. Hierdie skaal is baie sensitief vir die spesifieke ontwikkelingsfase waarin die kind hom bevind. Angstigheid is dikwels 'n probleem met jong laerskoolkinders, hoofsaaklik as gevolg van die ontwikkelingsfase waarin hulle is. Kinders wat trauma beleef en in hierdie ontwikkelingsfase verkeer, sal baie hoë angsvlakke beleef.
Skuldgevoelens	Die mate van skuldgevoelens wat die kind ervaar. 'n Kind wat trauma beleef voel gewoonlik dat hy verantwoordelikheid vir alles moet aanvaar wat verkeerd loop in sy lewe.
Gebrek aan selfwaarde	Die probleme wat die kind ervaar met betrekking tot die gevoel van selfwaarde wat hy beleef. 'n Kind wat trauma beleef het gewoonlik 'n lae selfbeeld.
Isolasie	Dit meet die mate waartoe die kind homself van ander kinders isoleer. Die kind wat trauma beleef isoleer homself gewoonlik van ander.
Verantwoordelikheid vir gevolge teenoor ander	Die verantwoordelikheid wat die kind kan voel vir die gevolge teenoor ander. Gewoonlik beleef 'n kind wat trauma ervaar dat hy verantwoordelik moet voel vir die gevolge teenoor ander.
Gebrek aan selfgelding	Die gebrek aan selfgelding wat die kind toon in sy gedrag teenoor ander.
AFDELING C: TRAUMA DINAMIKA (-)	
Elemente wat daarop dui dat die kind trauma ervaar of onlangs ervaar het, word in hierdie afdeling gemeet.	
Geheueverlies	Probleme wat die kind het om basiese dinge te onthou.
Frustrasie	Die reaksie van die kind teenoor die probleme in homself en sy omgewing wat hom verhoed om die doelstellings en begeertes in die lewe te bereik.
Hulpeloosheid	Die gevoelens van die kind met betrekking tot die uitputting van sy hanteringsvaardighede en die hulpeloosheid wat hy mag voel om iets te doen aan sy lewensomstandighede. As hierdie gevoel reg hanteer word, lei dit gewoonlik nie tot ernstige probleme nie.
Houding teenoor volwassenes	Die houding van die kind teenoor volwassenes in die algemeen. Die kind wat trauma beleef waar volwassenes by betrokke is, het 'n negatiewe houding teenoor volwassenes en hulle kan nie volwassenes meer vertrou nie.
Wantroue	Die gebrek aan vertroue wat die kind het in ander mense. Kinders wat trauma beleef, het gewoonlik vertroue verloor in die mense wat hy ken.
Stigma	Die gevoel wat die kind het dat hy anders is as ander kinders. Kinders wat trauma beleef, voel gewoonlik anders as ander kinders.

Liggaamsbeeld	Die beeld wat die kind het van sy liggaam. Die kind wat seksueel gemolesteer is, het gewoonlik 'n negatiewe liggaamsbeeld.
Persoonlike grense	Die persoonlike grense van die kind. Die kind wat seksueel misbruik is, het gewoonlik nie persoonlike grense nie.
Skoolprobleme	Die probleme wat die kind het in die skoolomgewing.
AFDELING D: VERHOUDINGS (+)	
Vriende	Die sterkte van die verhouding wat die kind het met sy vriende. Gewoonlik vind 'n kind wat trauma beleef dit moeilik om met vriende in 'n sinvolle verhouding te staan.
Ma	Die sterkte van die verhouding wat die kind het met sy ma. 'n Jong kind idealiseer dikwels die verhouding met sy ma. Kinders in die junior primêre fase kan dikwels nie 'n ware prentjie gee van hul verhouding met hul ma nie. Onderhoude met die kind verskaf in so 'n geval 'n beter geheelindruk van die verhouding.
Pa	Die sterkte van die verhouding wat die kind het met sy pa. In sommige gevalle kan die junior primêre skoolkind ook hierdie verhouding idealiseer, alhoewel dit minder algemeen is as die verhouding met die ma.
Stiefma (of plek van veiligheidsouer)	Die sterkte van die verhouding wat die kind het met sy stiefma. Hierdie subskaal is relevant waar ouers geskei en die pa weer getroud is, of waar die biologiese ma oorlede is en die pa weer getroud is. Gedurende hierdie studie is dit ook gebruik vir die plek van veiligheid moeder.
Stiefpa (of plek van veiligheidsouer)	Die sterkte van die verhouding wat die kind het met sy stiefpa, of die plek van veiligheid vader.
Gesin	Die sterkte van die verhouding wat die kind met sy gesin het. Junior primêre kinders is gewoonlik meer eerlik oor die kwaliteit van die verhouding met hul gesin as geheel, as met betrekking tot die verhouding met hul ouers.
AFDELING E: (+) BESLUITNEMINGSVERMOË	
Gesinsonafhanklikheid	Die vermoë van die kind om onafhanklike besluite te neem wat nie beïnvloed word deur die kind se gesin nie.
Verantwoordelikheid	Die vermoë van die kind om verantwoordelik te wees vir sy aksies.

(Faul & Hanekom, 1997: studie eenheid 9.)

As datainsamelingsinstrument tydens die voortoets en natoets is die Kinderfunksioneringsinventaris – Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) 'n gestandaardiseerde metingskaal, gebruik. Nadat die Kinderfunksioneringsinventaris – Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) op die Paswin 2000

rekenaarprogram (wat deur Perspektief Kollege ontwerp is om hierdie data te analiseer) verwerk is, is 'n verslag van elke respondent uitgedruk en die resultate tydens latere individuele sessies met elke respondent bespreek. Tydens die bespreking met respondente is in ag geneem dat die skaal ontwikkel is om op 'n wetenskaplike wyse te assesser of die respondente sosio-emosionele probleme ondervind in daaglikse funksionering en wat die intensiteit van die probleme is.

7.4.6 VERTROUENSWAARDIGHEID VAN DIE KWANTITATIEWE DATA

Ten einde betroubare en geldige data in kwantitatiewe navorsing te verseker, is dit nodig, om selfs voor die studie, te verseker dat die meetprosedure en meetinstrument betroubaar en geldige data-insameling sal genereer. (Vergelyk Delport, 2002:166.)

7.4.6.1 BETROUBAARHEID

Betroubaarheid verwys na die ooreenstemming van resultate wat verkry word deur meer as een toepassing van die meetinstrument onder soortgelyke omstandighede. Faul en Van Niekerk (1997: studie eenheid 9) definieer betroubaarheid as: *“The accuracy or precision of an instrument, the degree of consistency or agreement between two independently derived sets of scores, and the extent to which independent administrations of the same instrument (or highly similar instruments) yield the same (or similar) results under comparable conditions.”*

Betroubaarheid het dus te doen nie met wat gemeet word nie, maar hoe goed dit gemeet word. (Vergelyk Delport, 2002 168 -169.) Betroubaarheidskoëffisiënte word met die Cronbach Alpha statistiek bereken en kan wissel tussen 0.0 en 1.0. 'n Aanvaarbare vlak van betroubaarheid hang af van hoe die meetinstrument gebruik word. Wat kinderskale betref is daar nog nie 'n definitiewe standaard bepaal nie, maar dit wil tans voorkom asof die algemene standaard wat geld, tussen 0.60 en 0.70 is. (Vergelyk Faul & Van Niekerk, 1997:studie eenheid 9.)

In hierdie studie is die gestandaardiseerde skaal: Kinderfunksioneringsinventaris – Hoërskool (CFI – Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) gebruik waar betroubaarheid reeds in ag geneem is. Verder is betroubaarheid in hierdie studie verseker deur die doel van die meetinstrument en die proses te verduidelik aan die respondente voor dit toegepas is. Tydens die afneem van data is seker gemaak dat respondente die vrae verstaan en die noodsaaklikheid van eerlikheid is beklemtoon.

7.4.6.2 GELDIGHEID

Geldigheid kan gedefinieer word as die mate waartoe enige meetinstrument meet wat dit veronderstel is om te meet. Geldigheid en betroubaarheid word in terme van graad gemeet. Soos met betroubaarheid, word geldigheid ook bereken deur 'n koëffisiënt wat wissel tussen 0.00 en 1.00. sekere vorme van geldigheid maak egter meer staat op beoordelings van geldigheid as 'n statistiese kriteria. (Vergelyk Faul & Hanekom, 1997:studie eenheid 9.)

Delport (2002:167) en Faul en Hanekom (1997:studie eenheid 9) verwys onder geldigheid na inhoudsgeldigheid, gesigsgeldigheid, kriteriageldigheid en konstruk geldigheid. Die toepassing van hierdie geldigheidsaspekte word kortliks behandel:

- **Inhoudsgeldigheid**

Inhoudsgeldigheid verwys na die verteenwoordigheid van die inhoud van die meetinstrument. Om die inhoudsgeldigheid te bepaal is dit nodig om die volgende vraag te beantwoord, naamlik: Meet die instrument die konsep wat dit behoort te meet?

In hierdie studie is die Kinderfunksioneringsinventaris – Hoërskool (CFI-Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) gebruik as meetinstrument. Hierdie instrument is gestandaardiseer om sosio-emosionele funksionering te meet. 'n Totaal van vyf hoofkonstrukte is gemeet met elk 'n aantal onderafdelings. Positiewe aspekte sowel as negatiewe aspekte, in totaal 26 aspekte is gemeet. Navorser is van mening dat dit beslis spesifieke toepaslike sosio-emosionele aspekte meet.

- **Gesigsgeldigheid (*face validity*)**

Gesigsgeldigheid verwys na wat dit op die oog af lyk die instrument meet. Om dus betroubare resultate te kry is dit nodig dat die respondente die regte inligting verskaf omdat hulle tevrede is dat die instrument meet wat hulle glo dit meet. (Vergelyk Delport, 2002:167.) In hierdie studie was dit duidelik dat die meetinstrument sosio-emosionele aspekte gemeet het. (Vergelyk tabel 7.18.)

- **Kriteria geldigheid (*criterion validity*)**

Dit verwys na die vergelyking van die resultate van 'n meetinstrument met 'n eksterne bron. Die bron moet egter ook betroubaar en geldig wees. (Vergelyk Delport, 2002:167.) In hierdie studie is resultate vergelyk met inligting verkry van onderwysers en ouers ten opsigte van die funksionering van die respondente. (Vergelyk paragraaf 7.4.5.)

- **Konstruk geldigheid**

Konstruk geldigheid verwys na die mate waarin die instrument daarin slaag om die teoretiese konstruk te meet. Aangesien die gedragswetenskappe meestal abstrakte begrippe meet, is dit besonder ingewikkeld om te konstrueer en te omskryf. Konstruk geldigheid verwys dus na die betekenis van die instrument, naamlik wat dit meet en hoe en waarom dit saamgestel is soos dit wel is. (Vergelyk Delport, 2002:168.) Aangesien die Kinderfunksioneringsinventaris - Hoërskool (CFI - Hoër) (Faul & Hanekom, 1999) (bylae 3) 'n gestandaardiseerde metingskaal is, is hierdie aspek in ag geneem tydens die ontwikkeling.

7.4.7 DATA ANALISE EN INTERPRETASIE

Die resultate tydens die voortoets en natoets verkry word vervolgens bespreek en geïnterpreteer. Elke respondent se data sal individueel weergegee word en daarna 'n samevatting van die groep as geheel. Die bespreking sal hoofsaaklik handel oor die vyf kernaspekte van sosio-emosionele funksionering van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse soos uiteengesit in tabel 7.17, naamlik:

POSITIEWE KONSTRUKTE

- **Positiewe funksioneringselemente** (sluit in deursettingsvermoë, tevredenheid en toekomspektief),
- **Verhoudings** (sluit in verhouding met vriende, ma, ma, stiefma [ook plek van veiligheidsma], stiefpa [ook plek van veiligheidspa] en gesinsverhoudinge),
- **Besluitnemingsvermoë** (sluit in onafhanklikheid en verantwoordelikheid).

NEGATIEWE KONSTRUKTE

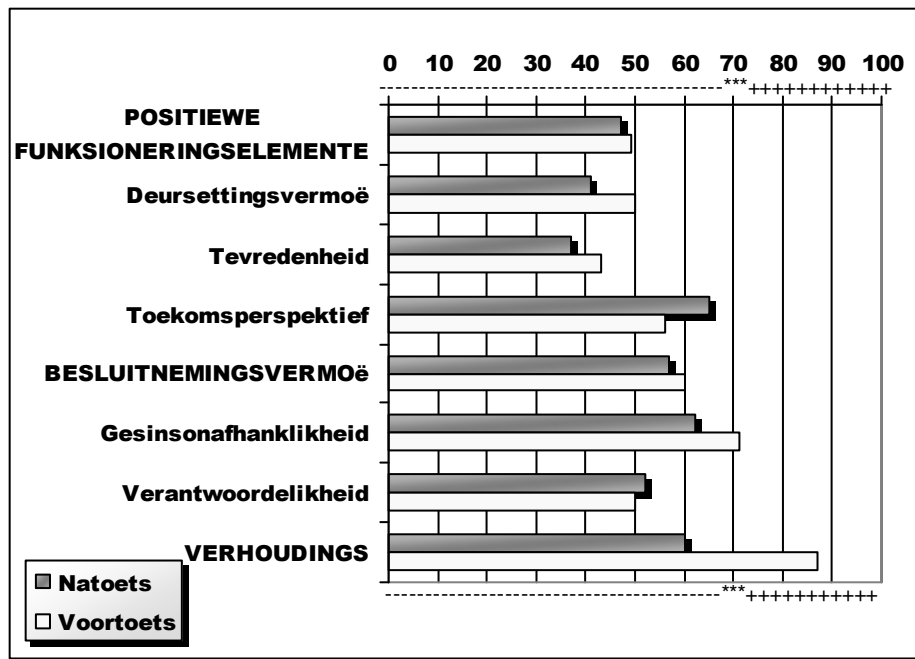
- **Selfpersepsie** (sluit in angstigtheid, skuldgevoelens, gebrek aan selfwaarde, isolasie, verantwoordelik vir ander en gebrek aan selfgeding).
- **Trauma dinamika** (sluit in geheueverlies, frustrasie, hulpeloosheid, houding teenoor volwassenes, wantroue, stigma, liggaamsbeeld, persoonlike grense, skoolprobleme, alkoholgebruik en dwelmgebruik). Waar van toepassing sal verwys word na die onderafdelings waaruit die kernaspekte bestaan.

Die positiewe konstrunkte van elke respondent word eers bespreek en daarna die negatiewe konstrunkte.

Dit is belangrik om kennis te neem daarvan dat laer punte op die negatiewe konstrunkte 'n

relatiewe afwesigheid van probleme in daardie areas van funksionering verteenwoordig, terwyl hoër punte op die positiewe konstrunkte, die relatiewe afwesigheid van probleme in hierdie areas van funksionering verteenwoordig. Hoër punte op die negatiewe konstrunkte en laer punte op die positiewe konstrunkte, verteenwoordig meer ernstige probleme in hierdie areas. Die sub-skale het elk sy eie kliniese afsny punte wat deur *** aangedui word en wat gebruik word vir interpretasiedoeleindes. Waar aspekte nie 'n telling toon nie, is dit of nie ingevul nie, of dit het 'n telling van 0. (Vergelyk Faul & Hanekom, 1997: studie-eenheid 9.)

FIGUUR 7.1: POSITIEWE KONSTRUKTE RESPONDENT 1A

TABEL 7.19: RESPONDENT 1A – POSITIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEKTE (meer as 70% gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
POSITIEWE FUNKSIONERINGSELEMENTE	49	47	Afname 2
Deursettingsvermoë	50	41	Afname 9
Tevredenheid	43	37	Afname 6
Toekomspektief	56	65	Toename 9
BESLUITNEMINGSVERMOë	60	57	Afname 3
Gesinsonafhanklikheid	71	62	Afname 9

Verantwoordelikheid	50	52	Toename 2
VERHOUDINGS	87	60	Afname 27

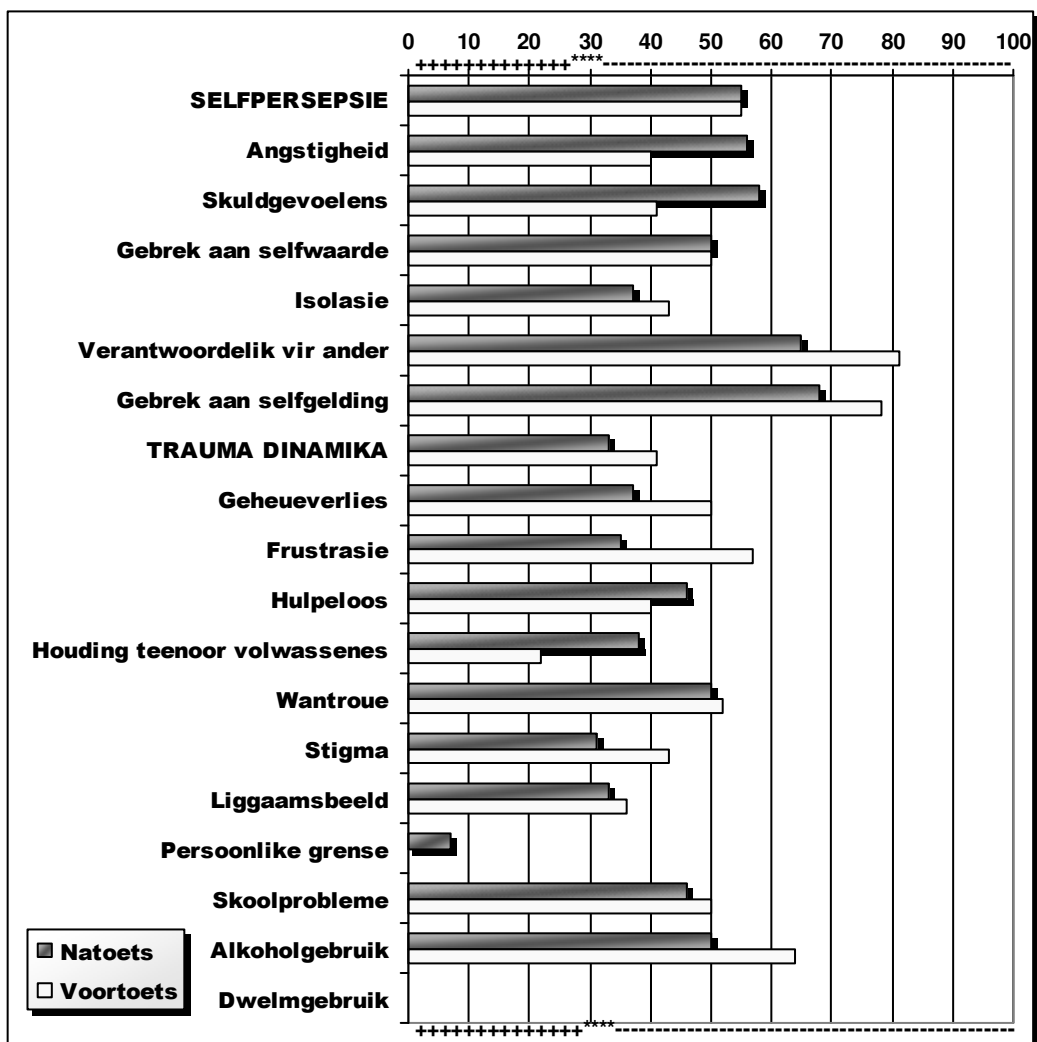
Uit figuur 7.1 en tabel 7.19 blyk die volgende ten opsigte van respondent 1A: Positiewe funksioneringselemente - 'n telling van 49% is voor die intervensie behaal en 47% na die intervensie. Daar was dus 'n vermindering van 2% in haar positiewe funksioneringselemente. Haar tevredenheid en deursettingsvermoë tellings het afgeneem wat moontlik daaraan toegeskryf kan word dat haar pa 'n nuwe verhouding sedert die aanvang van die intervensieprogram aangeknoop het, sy vorige vriendin met wie respondent 'n goeie verhouding gehad het, het uitgetrek en die nuwe vriendin met haar dogter het ingetrek. Respondent handhaaf nie 'n goeie verhouding met die dogter van die vader se saamleefmaat nie. Die toename in toekomsprospektief kan moontlik toegeskryf word aan die invloed van die intervensieprogram. Daar is 'n totale afname van 3% in besluitnemingsvermoë en 'n beduidende 27% in verhoudings. Dit is dus duidelik dat al die ander kernaspekte van haar sosio-emosionele funksionering, naamlik besluitnemingsvermoë (vanaf 60% na 57%) en verhoudings (vanaf 87% na 60%) se tellings verminder het. Hierdie afname kan ook verband hou met die afname in tevredenheid en mag moontlik veroorsaak wees deur haar ontevredenheid oor haar pa se nuwe verhouding. Die telling ten opsigte van verantwoordelikheid het toegeneem vanaf 50% na 52%. Hierdie toename van 2% mag wees as gevolg van die intervensieprogram waartydens gefokus is op eie verantwoordelikheid ten opsigte van gedrag en leerhindernisse.

Opvallend is dat alhoewel al die positiewe funksioneringsareas, en veral deursettingsvermoë en tevredenheid afgeneem het, toekomsprospektief toegeneem het. Navorser wil dit toeskryf aan die invloed van die intervensieprogram. Dit blyk dat die ander respondente se toekomsprospektief almal toegeneem het na die intervensieprogram.

Navorser is van mening dat respondent 1A baie sterk van defleksie gebruik maak as kontakgrensversteuring. (Vergelyk tabelle 7.3 – 7.16 en paragrawe 2.5.7, 2.5.8 en 2.5.10.) Dit mag wees as gevolg van diepgewortelde onvoltooidhede in haar lewe en haar onvermoë (onwilligheid) om daarmee te deel. Sy fluktueer dus tussen die vals, fobiese en impasse lae van Perls (2.5.10). Volgens Oaklander (1988:217) is een van die moeilikste dinge, veral vir adolessente om te sê hoe hulle voel. Dit is as gevolg van introjekte wat dan volgens navorser ook 'n belangrike rol in Respondent 1A se lewe speel, gepaardgaande met die defleksie as kontakgrensversteuring. (7.3). Oaklander (1988:217) stel dit so: *“They need to learn how to directly ask for what they want, and to say what they like and don't like...*

especially adolescents, often tell me how the adults in their lives criticize and punish them if they are direct with their feelings. Since they learn about these negative reactions at an early age, they do not develop practice in straightforward communication that they can carry into their adult lives.” Respondent 1A het nog nooit voorheen die geleentheid gehad om hierdie onvoltooidhede en voorgrondbehoefte (2.5.8) met 'n terapeut te bespreek nie en dit blyk dat die trauma daarvan diepgaande is. Na die navorsing sal respondent 1A ingeskakel word vir individuele terapie. Dit is haar wens dat die aangeleenthede nie met haar vader bespreek word nie. Navorsers respekteer haar wense en sal gedurende individuele terapie (na afloop van die navorsing) fokus om haar te bemagtig om hierdie aangeleenthede aan te spreek en om hulpbronne vanuit haar omgewing te identifiseer as ondersteuningsbronne.

FIGUUR 7.2 : RESPONDENT 1A – NEGATIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.20: RESPONDENT 1A – NEGATIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEK (minder as 30% gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
SELFPERSEPSIE	55	55	0
Angstigheid	40	56	Toename 16
Skuldgevoelens	41	58	Toename 17
Gebrek aan selfwaarde	50	50	0
Isolasie	43	37	Afname 6
Verantwoordelik vir ander	81	65	Afname 16
Gebrek aan selfgelding	78	68	Afname 10
TRAUMA DINAMIKA	41	33	Afname 8
Geheueverlies	50	37	Afname 13
Frustrasie	57	35	Afname 22
Hulpeloos	40	46	Toename 6
Houding teenoor volwassenes	22	38	Toename 16
Wantroue	52	50	Afname 2
Stigma	43	31	Afname 12
Liggaamsbeeld	36	33	Afname 3
Persoonlike grense	0	7	Toename 7
Skoolprobleme	50	46	Afname 4
Alkoholgebruik	64	50	Afname 14
Dwelmgebruik	0	0	0

Die volgende inligting blyk uit figuur 7.2 en tabel 7.20: Alhoewel daar 'n toename in die telling van die onderskeie negatiewe konstrunkte is, het selfpersepsie (55%) en gebrek aan selfwaarde (50%) dieselfde gebly voor en na die intervensieprogram. Belangrik is om op te merk dat traumadinamika 'n positiewe afname (8%) getoon het vanaf 41% voor en 33% na die toepassing van die intervensieprogram. 'n Totale afname van 8% is hoofsaaklik teweeg gebring deur die afname in frustrasie, geheueverlies, wantroue in volwassenes en liggaamsbeeld. Traumadinamika wat daarop dui dat die kind trauma ervaar of onlangs ervaar het (tabel 7.1), het oor die algemeen dus afgeneem ten spyte van toenames in die ander sub-skale soos hierbo genoem. Die afleiding kan dus gemaak word dat alhoewel respondente 1A trauma beleef in haar verhoudings tuis, sy sodanig deur die intervensieprogram bemagtig is dat haar selfpersepsie konstant gebly het en dat sy op

ander gebiede bemagtiging beleef wat die invloed van die trauma in haar lewe neutraliseer. 'n Belangrike toename (16%) in 'n negatiewe houding teenoor volwassenes (vanaf 22% voor tot 38% na), mag te wyte wees aan die invloed wat haar pa se nuwe verhouding op haar sosio-emosionele aspekte het. Alhoewel nie beduidend nie, is daar ook 'n afname van 4% ten opsigte van skoolprobleme, wat toegeskryf kan word aan die toepassing van die intervensieprogram. Alhoewel dit nie doel van hierdie studie is nie, is dit opvallend dat alkoholgebruik afgeneem het met 14%, vanaf 64% voor tot 50% na die intervensieprogram.

Die resultate en gedrag van respondent 1A korreleer met literatuurbevindings en wel soos aangehaal deur Divorce and Adolescents (2006):

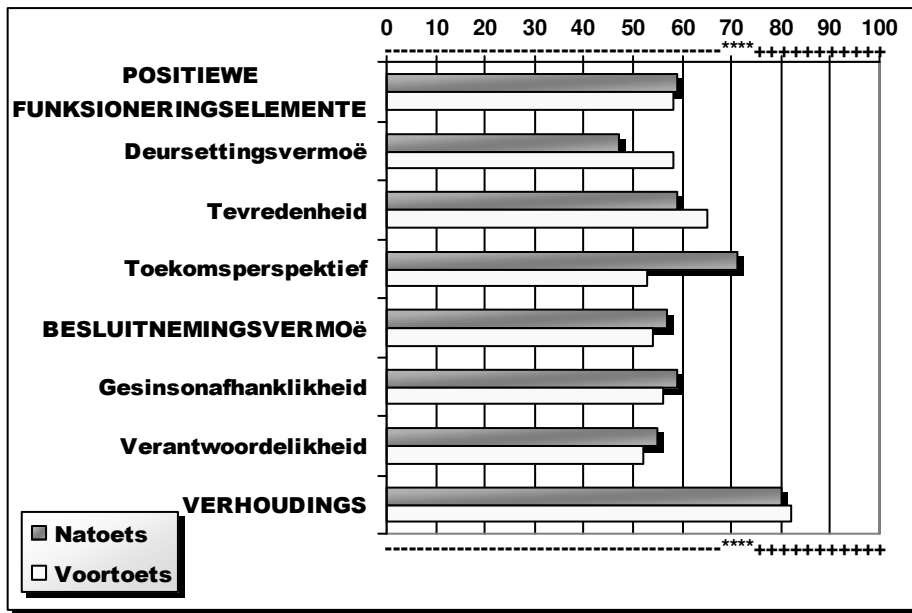
“Adolescents experience the consequences of divorce more than parents understand. Divorce requires adolescents to start to have independence and adult responsibilities. Lots of adolescents are not ready for such responsibilities. Even worse, they may assume guilt for the divorce.

Studies have shown that it takes adolescents 5 to 15 years to reconcile emotionally with the divorce.

Signs of adolescent behavior change as a result of the divorce: loss of interest for hobbies, prolonged isolation, aggressive reactions to situations, loss of interest for group activities, increased illness, change in friends, change in academic performance. “

Daar kan dus afgelei word dat respondent baie voorgrondbehoefte het as gevolg van haar ouers se egskeiding en dat sommige wel aangespreek is gedurende die intervensieprogram, maar dat verdere terapie nog nodig is. Respondent 1A is verwys vir individuele terapie na afloop van die navorsing.

FIGUUR 7.3: RESPONDENT 2C – POSITIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.21: RESPONDENT 2C – POSITIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEKTE (meer as 70% is gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
POSITIEWE FUNKSIONERINGSELEMENTE	58	59	Toename 1
Deursettingsvermoë	58	47	Afname 11
Tevredenheid	65	59	Afname 6
Toekomspektief	53	71	Toename 18
BESLUITNEMINGSVERMOË	54	57	Toename 3
Gesinsonafhanklikheid	56	59	Toename 3
Verantwoordelikheid	52	55	Toename 3
VERHOUDINGS	82	80	Afname 2

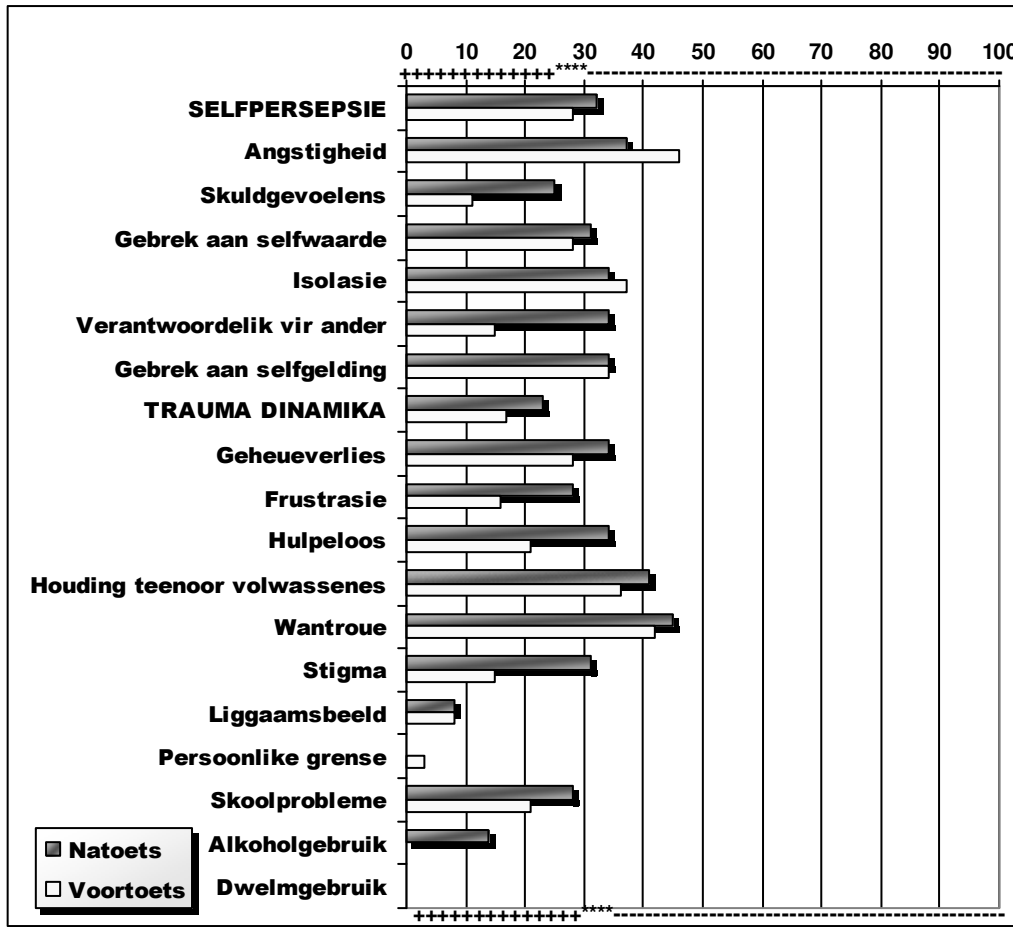
Soos blyk uit figuur 7.3 tabel 7.21 het respondent 2C se positiewe funksioneringselemente met 1% toegeneem vanaf 58% tydens voortoets tot 59% tydens natoets. Alhoewel deursettingsvermoë en tevredenheid afgeneem het, het toekomspektief met 18% toegeneem vanaf 53% tydens die voortoets en 71% tydens die natoets. Hierdie toename is beduidend en kan moontlik wees as gevolg van die toepassing van die intervensieprogram wat die respondent meer moed vir die toekoms gegee het. As gevolg van die toename in gesinsonafhanklikheid en verantwoordelikheid het besluitnemingsvermoë met 3%

toegeneem vanaf 54% voor die intervensieprogram tot 57% na die intervensieprogram. Verhoudings as kernaspek het afgeneem met 2% vanaf 82% tydens die voortoets tot 80% tydens die natoets. Hierdie afname kan wees as gevolg van probleme wat tuis ondervind word as gevolg van respondent se pleegma wat in die beginstadium van Alzheimer's is.

Die hoofontwikkelingstaak van adolessensie is die ontwikkeling van 'n eie unieke identiteit. (Vergelyk Smith, 1981:39; Gouws & Kruger, 1994:86.) Aangesien respondent 2C reeds sedert 'n baie vroeë ouderdom in pleegsorg geplaas is, het sy die wens uitgespreek om met haar biologiese ouers kontak te maak (tabel 7.16). Aangesien adolessensie dus 'n tydperk is om 'n eie identiteit te verwerf en volgens Smith (1981:39) onder andere moet kan aanwys - "Dit is **my** ouers, **my** maats, **my** skool..." ervaar respondent 2C dat daar 'n gaping in haar identiteit is omdat sy begeerte het om haar biologiese ouers te leer ken. Haar begeerte om kontak te maak met haar biologiese ouers kan gesien word as 'n voorgrondbehoefte of *'unfinished business'* wat nou om afhandeling roep om sodoende homeostase tot gevolg te bring. (Vergelyk paragrawe 2.5.3 – 2.5.4.) Respondent 2C het gedurende terapie deur die lae van Perls (2.5.10; 5.6) beweeg tot by die eksplosiewe laag in sessie agt en die implosiewe laag gedurende sessie nege (vergelyk paragraaf 7.4.4.9).

Kontakgrensversteurings wat sy gebruik het om kontak te vermy was hoofsaaklik introjeksie en defleksie. (Vergelyk paragraaf 2.5.7.) Navorser is van mening dat sy introjeksie gebruik het deurdat sy geglo het dat sy deur haar ouers verwerp is en daarom 'sleg' is en in pleegsorg geplaas is. Hierdie introjekte het noodwendig 'n negatiewe effek op haar selfbeeld en sal saam met haar wens om haar biologiese ouers te leer ken, tydens individuele terapie opgevolg word na die afhandeling van die navorsing. Hierdie begeerte van haar kan moontlik verbind word met die afname in tevredenheid tydens die natoets.

FIGUUR 7.4: RESPONDENT 2C - NEGATIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.22: RESPONDENT 2C - NEGATIEWE KONSTRUKTE

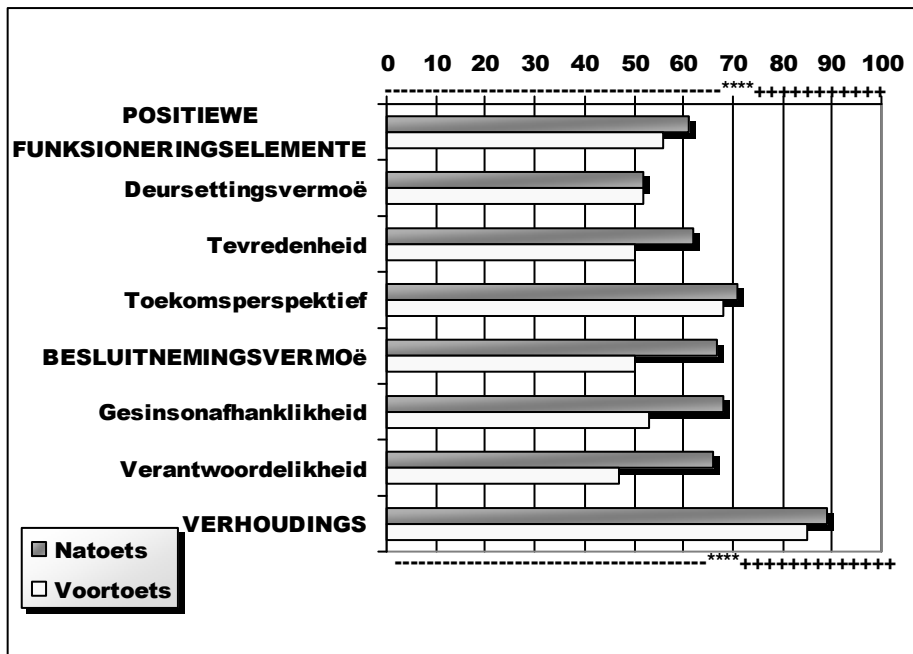
SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEK (minder as 30 % is gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
SELFPERSEPSIE	28	32	Toename 4
Angstigheid	46	37	Afname 9
Skuldgevoelens	11	25	Toename 14
Gebrek aan selfwaarde	28	31	Toename 3
Isolasie	37	34	Afname 3
Verantwoordelik vir ander	15	34	Toename 19
Gebrek aan selfgelding	34	34	0
TRAUMA DINAMIKA	17	23	Toename 6
Geheueverlies	28	34	Toename 6
Frustrasie	16	28	Toename 16

Hulpeloos	21	34	Toename 13
Houding teenoor volwassenes	36	41	Toename 5
Wantroue	42	45	Toename 3
Stigma	15	31	Toename 16
Liggaamsbeeld	8	8	0
Persoonlike grense	0	3	Toename 3
Skoolprobleme	21	28	Toename 7
Alkoholgebruik	0	14	Toename 14
Dwelmgebruik	0	0	0

Uit figuur 7.4 en tabel 7.22 blyk dit dat respondent 2C se selfpersepsie afgeneem het met 4% vanaf 28% tydens die voortoets tot 32% tydens die natoets. Hierdie resultate kan verbind word aan respondent 2C se begeerte om haar biologiese ouers te ontmoet (vergelyk bespreking na tabel 7.21). Hierdie aanname word gemaak aangesien eie identiteit verbind is aan selfbeeld-ontwikkeling (vergelyk Smith, 1981:39) en die vrae, "Wie is ek?" en "Wat is my lewensdoel?". Volgens Hurlock (in Smith, 1981:35) is een van die belangrikste doelstellings van die adolessent om op beroeps- en akademiese vlak te presteer. Respondent 2C het graad agt gedruip en nie saam met haar maats, (wat ook deel van die navorsing is) beweeg nie. Dit mag 'n negatiewe invloed op haar selfpersepsie hê. Angstigheid as aspek van selfpersepsie het afgeneem met 9% vanaf 46% tydens die voortoets tot 37% tydens die natoets. Dit kan te wyte wees aan die ontspanningstegnieke wat ingesluit is in die intervensieprogram en wat respondent 2C gaan toepas het en wat haar 'n gevoel van beheer gegee het en gevolglik haar selfbeeld verbeter het. (Vergelyk groepwerksessie sewe, tabel 7.12. paragrawe 3.9.1; 4.3.3.1; 6.3.3.) Gedurende hierdie sessie het sy dus ook in die eksplisiewe laag van Perls beweeg om gebruik te maak van bronne om haar angstigheid te verminder en akademiese prestasie te verbeter. (Vergelyk paragrawe 5.7 en 2.5.10.) Die vermindering in 'n gevoel van isolasie met 3% kan moontlik toegeskryf word aan haar deelname aan die intervensieprogram en die aanvaarding wat sy binne die groep beleef.

Trauma dinamika het toegeneem vanaf 17% tydens die voortoets na 23% tydens die natoets. 'n Totale toename van 5%. Meeste ander aspekte onder trauma dinamika het toegeneem en dit mag wees as gevolg van die respondent se status as 'n pleegkind en haar uitgespreekte behoefte om haar ouers te leer ken, die feit dat sy gedruip het en ook haar pleegma se siektetoestand.

FIGUUR 7.5: RESPONDENT 3R – POSITIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.23: RESPONDENT 3R – POSITIEWE KONSTRUKTE

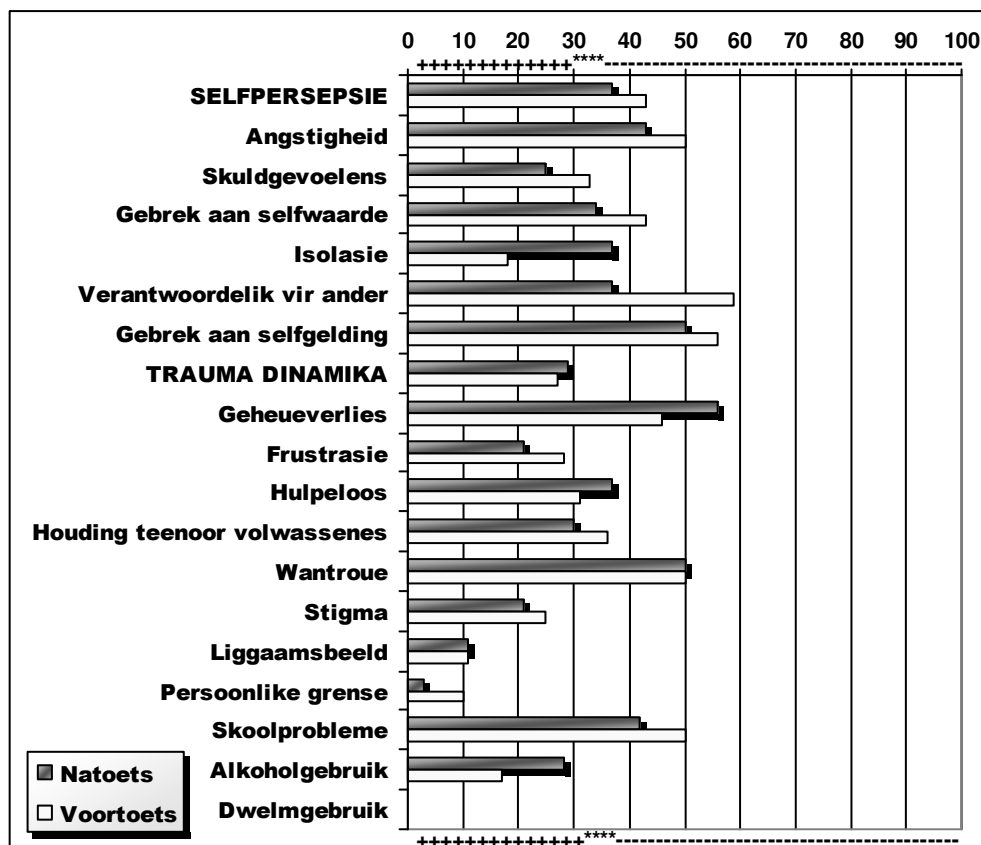
SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEKTE (meer as 70% gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
POSITIEWE FUNKSIONERINGSELEMENTE	56	61	Toename 5
Deursettingsvermoë	52	52	0
Tevredenheid	50	62	Toename 12
Toekomspektief	68	71	Toename 3
BESLUITNEMINGSVERMOë	50	67	Toename 17
Gesinsonafhanklikheid	53	68	Toename 15
Verantwoordelikheid	47	66	Toename 19
VERHOUDINGS	85	89	Toename 4

Uit figuur 7.5 en tabel 7.23 blyk dit dat respondent 3R se positiewe funksioneringselemente met 5% vanaf 56% tydens die voortoets tot 61% tydens die natoets verbeter het. Deursettingsvermoë het konstant gebly. Tevredenheid het toegeneem met 12% vanaf 50% tydens die voortoets tot 62% tydens die natoets. Toekomspektief het toegeneem met 3% vanaf 68% tydens die voortoets tot 71% tydens die natoets. Besluitnemingsvermoë (met

gesinsonafhanklikheid en verantwoordelikheid as subskale) het beduidend met 17% vanaf 50% tydens die voortoets tot 67% tydens die natoets toegeneem. Verhoudings het met 4% vanaf 85% tydens die voortoets tot 89% tydens die natoets verbeter. Die verhoging ten opsigte van al die kernaspekte van sosio-emosionele funksionering is 'n aanduiding daarvan dat die respondent besonder baat gevind het by die intervensieprogram en dit van toepassing gemaak het op haar sosio-emosionele funksionering. Respondent 3R het gedurende die intervensieprogram nooit besondere voorgrondbehoefte geprojekteer nie, maar dit is duidelik dat daar wel verbetering ten opsigte van haar sosio-emosionele aspekte plaas gevind het. Dit korreleer met wat Oaklander (1988:194) in terapie ervaar. Sy stel dit so:

“I find that some children, ... do not necessarily need to verbalize their discoveries, insights, and awarenesses of the what and how of their behaviours. Often it seems that it is enough to bring out into the open the behaviours or blocked feelings that have interfered with their emotional growth process. Then they can begin to relate more positively with their peers and with the adults in their lives. They can begin to experience a feeling of calmness, joy and self-worth.”

FIGUUR 7.6: RESPONDENT 3R – NEGATIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.24: RESPONDENT 3R – NEGATIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEK (minder as 30% gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
SELPERSEPSIE	43	37	Afname 6
Angstigheid	50	43	Afname 7
Skuldgevoelens	33	25	Afname 8
Gebrek aan selfwaarde	43	34	Afname 9
Isolasie	18	37	Toename 19
Verantwoordelik vir ander	59	37	Afname 22
Gebrek aan selfgelding	56	50	Afname 6
TRAUMA DINAMIKA	27	29	Toename 2
Geheueverlies	46	56	Toename 10
Frustrasie	28	21	Afname 7
Hulpeloos	31	37	Toename 6
Houding teenoor volwassenes	36	30	Afname 6
Wantroue	50	50	0
Stigma	25	21	Afname 4
Liggaamsbeeld	11	11	0
Persoonlike grense	10	3	Afname 7
Skoolprobleme	50	42	Afname 8
Alkoholgebruik	17	28	Toename 11
Dwelmgebruik	0	0	0

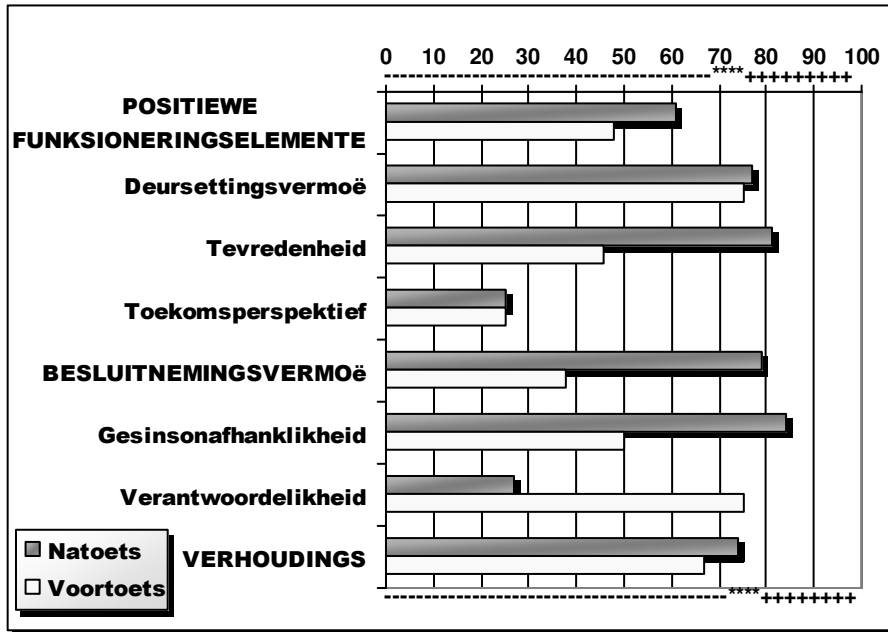
Uit figuur 7.6 en tabel 7.24 blyk dit dat respondent 3R se selfpersepsie met 6% (vanaf 43% tot 37%) verbeter het. Die ander aspekte naamlik angstigheid, skuldgevoelens en gebrek aan selfwaarde het elk met 'n gemiddeld van 7% verbeter. 'n Beduidende toename in 'n gevoel van isolasie van 19% (vanaf 18% tydens die voortoets, tot 37% tydens die natoets) kan waargeneem word. Dit kan waarskynlik daaraan toegeskryf word dat sy dit moeilik vind om oor emosionele aangeleenthede te praat en dat sy gedurende die intervensieprogram meer bewustheid bereik het, en dat aspekte soos isolasie verhoog as gevolg van toenemende bewustheid. Oaklander, (1988:270) stel dit so: *“Holding in feelings results in loneliness. The less one is able to express what is going on inside, the more isolated and alienated one feels. Each time feelings go unexpressed, the protective wall or shell gets*

thicker and the feeling of loneliness swells behind the barrier.” Hierdie aspekte sal opgevolg word tydens individuele sessies na afhandeling van die navorsing.

’n Verbetering kon ook waargeneem word in verantwoordelikheid vir ander en die gebrek aan selfgelding. Die rede daarvoor kan gegee word as die moontlike vermindering in skuldgevoelens as gevolg van insigontwikkeling en versterking van die sin vir self. (Vergelyk paragraaf 5.7.) Die resultate van respondent 3 R bevestig die feit dat elke kind as ’n unieke individu behandel moet word en dat soos Oaklander (1988:195) dit stel: *“Nothing that appears therapeutically significant may come out of these activities, but I know that something is happening all the time.”*

Trauma dinamika het met 2% vermeerder vanaf 27% tot 29%. Die verhoging is teweeg gebring deur die toename in geheueverlies, hulpeloosheid en alkoholgebruik. Verbetering het voorgekom in die frustrasie, stigma en houding teenoor volwassenes sowel as skoolprobleme. Dit blyk dus dat die intervensieprogram ’n bydrae gelewer het tot die verbetering van respondent 3R se selfpersepsie deurdat sy bemagtig is deur intervensie-aktiwiteite wat ’n positiewe groei in selfpersepsie veroorsaak het. (Vergelyk paragrawe 5.6; 5.7.) Sodoende het sy gegroei tot integrasie, holistiese funksionering en verantwoordelike keuses. (Vergelyk Blom, 2006:54.) Die toename van 11% in alkoholgebruik is egter ’n bron van kommer en sal tydens individuele sessies na die voltooiing van die navorsing aangespreek word. Alkoholgebruik (by kinders of adolessente) sowel as ander onaanvaarbare gedrag is volgens Oaklander (1988:58) ’n manier om hulself in stand te hou. *“There is no limit to what a child will do in the attempt to take care of her needs....beneath these attempts to cope there are always unmet needs that result in a lost sense of self.”*

FIGUUR 7.7: RESPONDENT 4C – POSITIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.25: RESPONDENT 4C – POSITIEWE KONSTRUKTE

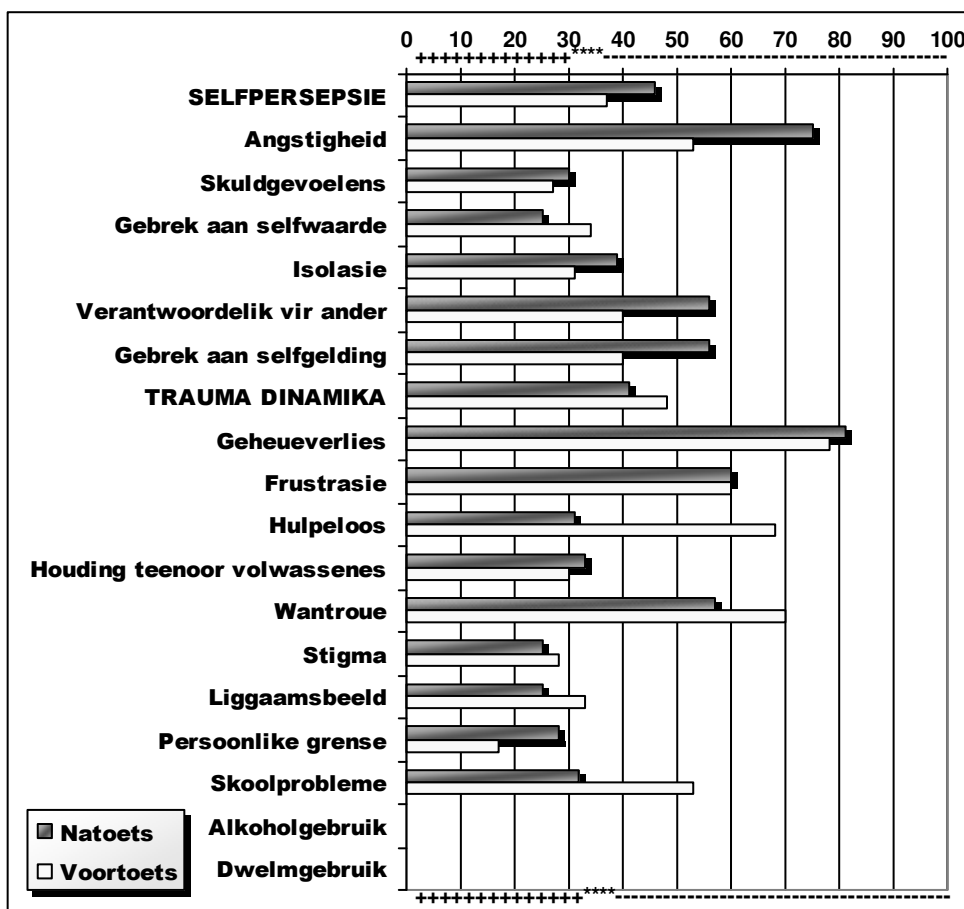
SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEKTE (meer as 70% gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
POSITIEWE FUNKSIONERINGSELEMENTE	48	61	Toename 13
Deursettingsvermoë	75	77	Toename 2
Tevredenheid	46	81	Toename 35
Toekomspektief	25	25	0
BESLUITNEMINGSVERMOë	38	79	Toename 41
Gesinsonafhanklikheid	50	84	Toename 34
Verantwoordelikheid	27	75	Toename 48
VERHOUDINGS	67	74	Toename 7

Uit figuur 7.7 en tabel 7.25 blyk dit dat positiewe funksioneringselemente vanaf 48% tydens die voortoets, tot 61% tydens die natoets toegeneem het, dus met 'n totaal van 13%. Hierdie verhoging is teweeg gebring deur 'n verhoging van 2% (vanaf 75% tot 77%) in deursettingsvermoë en 'n beduidende verhoging van 35% (vanaf 46% tot 81%) in tevredenheid. Hierdie dramatiese verhoging hang ook saam met 'n verhoging in die ander twee kernaspekte van sosio-emosionele funksionering, naamlik besluitnemingsvermoë (41% verhoging vanaf 38% tot 79%) en verhoudings (7% verhoging vanaf 67% tot 74%). Uit

hierdie inligting kan die interpretasie gemaak word dat respondent 4C gebaat het by die intervensieprogram en dat dit veral bygedra het om haar belewenis van tevredenheid te verhoog. Die feit dat respondent 4C gedurende die intervensieprogram van plek van veiligheidsouers verwissel het, kon ook moontlik 'n invloed gehad het op die verhoging van haar tevredenheid.

Respondent 4C het baie vroeg in terapie deur al die lae van Perls beweeg en tot by die implosiewe laag gevorder. (Vergelyk 2.5.10 en 5.7.) Sy het dus voorgrondbehoefte geprojekteer wat gedurende die intervensieprogram aangespreek en afgehandel is. 'n Geleentheid is dus geskep waar sy haar gevoelens openlik kon uitdruk, dit aanhoor en aanvaar. Oaklander (1988:271) is van mening dat 'n groepsituasie ideaal is vir die doel: *"In groups of children with whom I work, I am privileged to hear some of the things they talk about with each other. Usually we don't realize the scope and depth of what children think and feel because they are so very careful to censor what they say in front of the adults in their world."* Dit het 'n verhoging in haar algemene sosio-emosionele funksionering te weeg gebring.

FIGUUR 7.8: RESPONDENT 4C – NEGATIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.26: RESPONDENT 4C – NEGATIEWE KONSTRUKTE

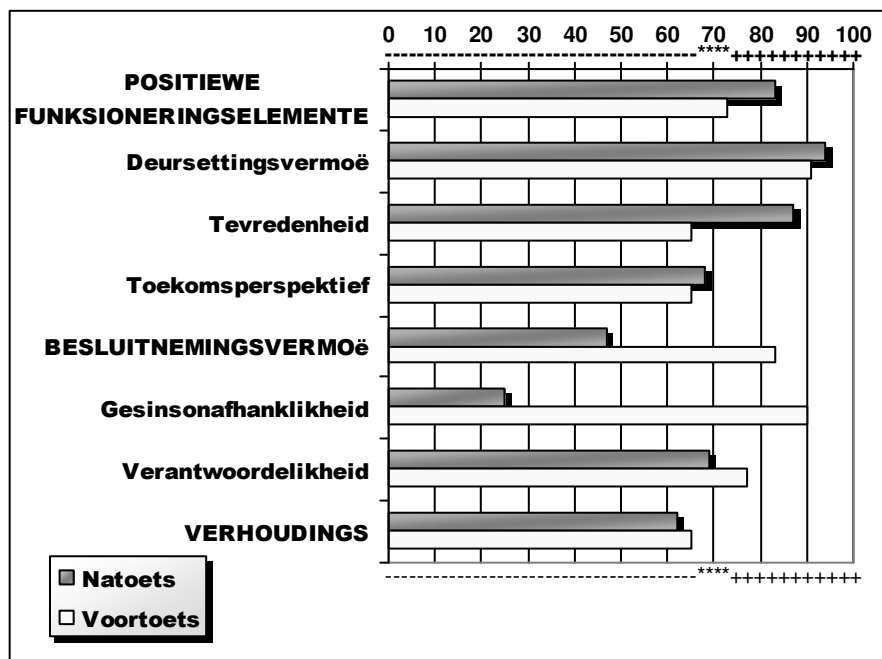
SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEK (minder as 30% gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
SELFPERSEPSIE	37	46	Toename 9
Angstigheid	53	75	Toename 22
Skuldgevoelens	27	30	Toename 3
Gebrek aan selfwaarde	34	25	Afname 9
Isolasie	31	39	Toename 8
Verantwoordelik vir ander	40	56	Toename 16
Gebrek aan selfgelding	40	56	Toename 16
TRAUMA DINAMIKA	48	41	Afname 7
Geheueverlies	78	81	Toename 3
Frustrasie	60	60	0
Hulpeloos	68	31	Afname 37
Houding teenoor volwassenes	30	33	Toename 33
Wantroue	70	57	Afname 13
Stigma	28	25	Afname 3
Liggaamsbeeld	33	25	Afname 8
Persoonlike grense	17	28	Toename 11
Skoolprobleme	53	32	Afname 21
Alkoholgebruik	0	0	0
Dwelmgebruik	0	0	0

Uit figuur 7.8 en tabel 7.26 blyk dit dat daar 'n afname van 9% was in een van die kernaspekte van sosio-emosionele funksionering, naamlik selfpersepsie, van 37% tydens die voortoets tot 46% tydens die natoets. Gebrek aan selfwaarde het 'n positiewe groei getoon van 9% vanaf die voortoets (34%) tot die natoets (25%). Dit is dus duidelik dat respondente 4C haarself van meer waarde ag as gevolg van die feit dat sy deur die intervensieprogram bemagtig is. Sy het gedurende die groepwerksessies die geleentheid gekry om bewus te word van haar voorgrondbehoefte, dit te verbaliseer en aan te spreek. (Vergelyk tabel 7.4. en paragraaf 5.7) Die ander aspekte van selfpersepsie het almal 'n toename getoon vanaf die voortoets tot die natoets naamlik: angstigheid 22% (53% tot 75%); skuldgevoelens 3% (27% tot 30%); isolasie 8% (31% tot 39%); verantwoordelikheid vir ander 16% (40% tot 56%) en 'n gebrek aan selfgelding 16% (40% tot 56%). Alhoewel

negatiewe selfpersepsie dus toegeneem het, het selfwaarde as individuele subskaal positief afgeneem. Hall (1997:182) is van mening dat in die geval van seksueel gemolesteerde kinders, daar in terapie besonder aandag gegee moet word aan die selfpersepsie en selfaktualisering. Dit word veral gedoen deur 'n *“quality experience in the here and now and a corrective emotional experience for the child's past boundary violations.”* Respondent 4C is seksueel gemolesteer deur haar pa tot kort voor die aanvang van die intervensieprogram. Dit was dus noodsaaklik dat sy binne terapie aanvaarding ervaar en dat aandag aan selfwaarde en –persepsie gegee word. Die toename in haar selfwaarde dui daarop dat hierdie aspekte wel aangespreek is gedurende die intervensieprogram.

Trauma dinamika het 'n positiewe afname van 7% getoon vanaf die voortoets 48% tot die natoets 41%. Respondent 4C se gevoel van hulpeloosheid het beduidend met 37% afgeneem vanaf 68% tydens die voortoets tot 31% tydens die natoets. Wantroue het met 13% vanaf 70% tot 57% afgeneem en skoolprobleme met 21% vanaf 53% tot 32%. Uit hierdie gegewens is dit dus duidelik dat die intervensieprogram wel 'n positiewe uitwerking gehad het op sekere sosio-emosionele aspekte van respondent 4C. Vir die doel van hierdie studie is dit in besonder belangrik om ook te let op die feit dat skoolprobleme ten opsigte van respondent 4C afgeneem het. Respondent 4C sal na die afsluiting van die navorsing by individuele terapie betrek word ten einde verdere voorgrondbehoefte ten opsigte van die seksuele molestering aan te spreek.

FIGUUR 7.9: RESPONDENT 5 C – POSITIEWE KONSTRUKTE

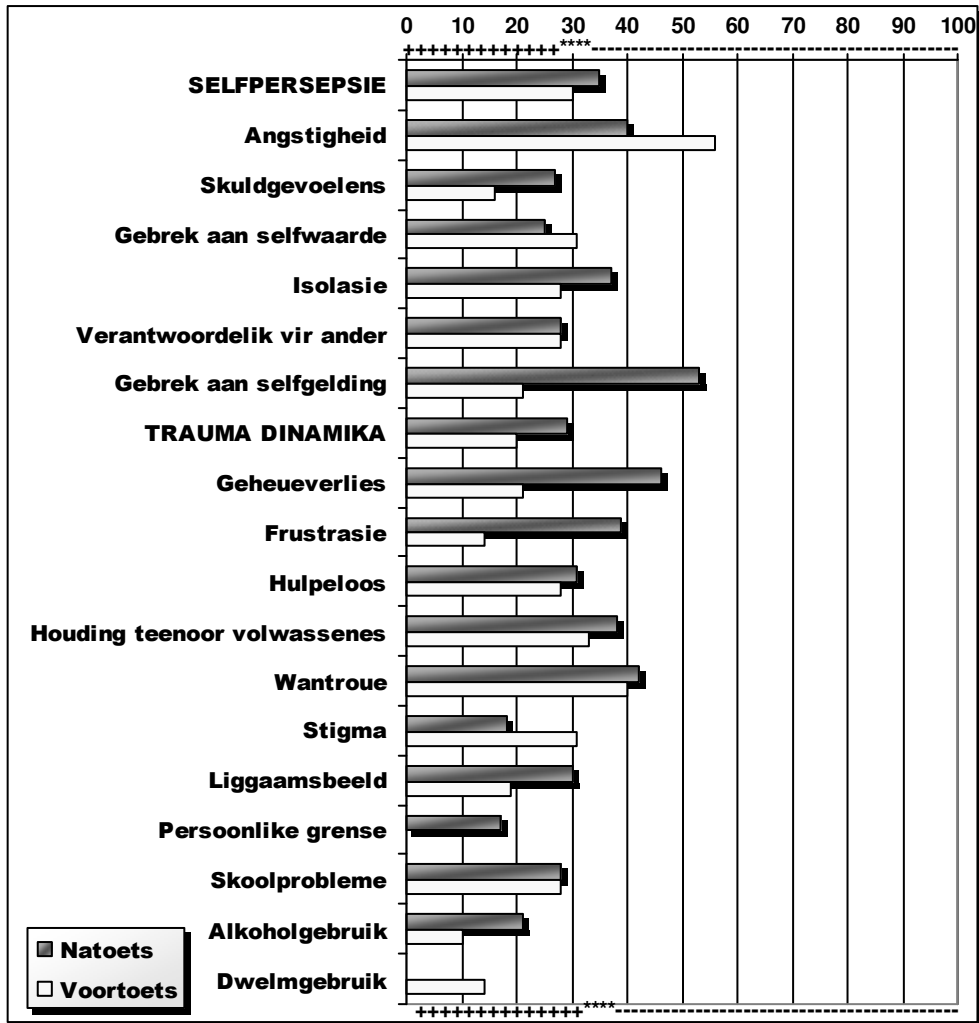

TABEL 7.27: RESPONDENT 5 C – POSITIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEKTE (meer as 70% is gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
POSITIEWE FUNKSIONERINGSELEMENTE	73	83	Toename 10
Deursettingsvermoë	91	94	Toename 3
Tevredenheid	65	87	Toename 22
Toekomspektief	65	68	Toename 3
BESLUITNEMINGSVERMOë	83	47	Afname 37
Gesinsonafhanklikheid	90	25	Afname 65
Verantwoordelikheid	77	69	Afname 8
VERHOUDINGS	65	62	Afname 3

Volgens figuur 7.9 en tabel 7.27 het die positiewe funksioneringselemente van respondente 5C met 10% toeneem vanaf die voortoets (73%) tot die natoets (83%). Daar was 'n verhoging in al die aspekte waaruit die positiewe funksioneringselemente opgebou is, naamlik deursettingsvermoë 3% (vanaf 91% tydens voortoets tot 94% tydens natoets); tevredenheid 22% (vanaf 65% tydens voortoets tot 87% tydens natoets); toekomspektief 3% (vanaf 65% tydens voortoets tot 68% tydens natoets). Die beduidende toename in tevredenheid kan moontlik toegeskryf word aan die feit dat sy gedurende die intervensieprogram by nuwe plek van veiligheidsouers geplaas is. Twee kernaspekte naamlik besluitnemingsvermoë en verhoudings het afgeneem, en wel soos volg: besluitnemingsvermoë met 36% (vanaf 83% tydens die voortoets tot 47% tydens die natoets) en verhoudings met 3% (vanaf 65% tydens die voortoets tot 62% tydens die natoets). Die afname in verhoudings kan moontlik toegeskryf word aan probleme wat respondent 4C ondervind met die pleegkind in die sorg van die nuwe plek van veiligheidsouers.

FIGUUR 7.10: RESPONDENT 5C – NEGATIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.28: RESPONDENT 5C – NEGATIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEK (minder as 30% gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
SELFPERSEPSIE	30	35	Toename 5
Angstigheid	56	40	Afname 16
Skuldgevoelens	16	27	Toename 11
Gebrek aan selfwaarde	31	25	Afname 6
Isolasië	28	37	Toename 9
Verantwoordelik vir ander	28	28	0
Gebrek aan selfgelding	21	53	Toename 32
TRAUMA DINAMIKA	20	29	Toename 9
Geheueverlies	21	46	Toename 25

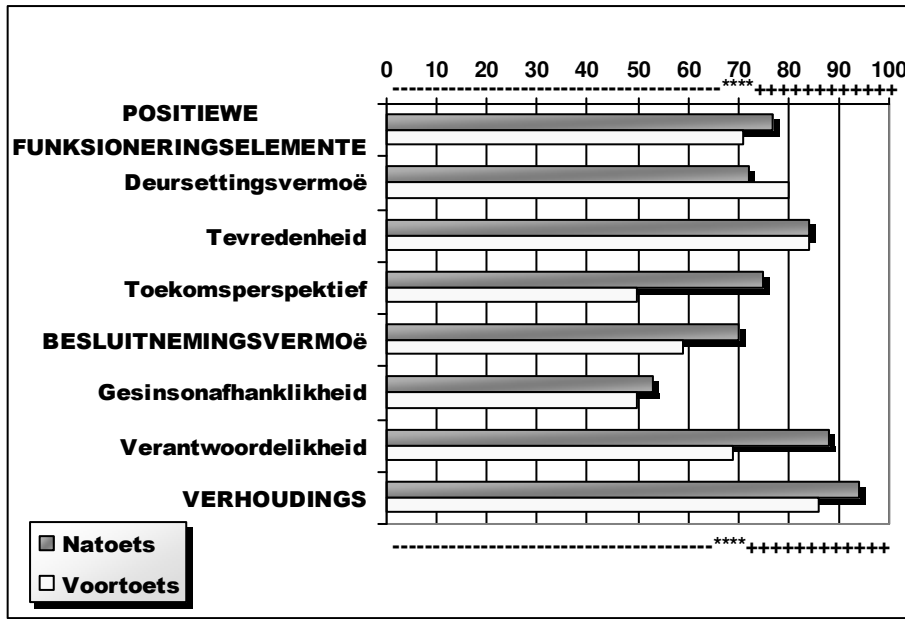
Frustrasie	14	39	Toename 25
Hulpeloos	28	31	Toename 3
Houding teenoor volwassenes	33	38	Toename 5
Wantroue	40	42	Toename 2
Stigma	18	31	Toename 13
Liggaamsbeeld	19	30	Toename 11
Persoonlike grense	0	17	Toename 17
Skoolprobleme	28	28	0
Alkoholgebruik	10	21	Toename 11
Dwelmgebruik	14	0	Afname 14

Uit figuur 7.10 en tabel 7.28 blyk dit dat daar 'n merkwaardige afname in angstigheid (16%) plaasgevind het. Terselfdertyd het daar 'n merkwaardige toename in frustrasie (25%) en selfgelding (32%) plaasgevind. Hierdie tendens kan moontlik toegeskryf word aan die feit dat respondent gedurende die verloop van die intervensieprogram verskuif is na nuwe plek van veiligheidouers wat haar vryheid beperk het, en frustrasie en gebrek aan selfgelding by haar teweeg gebring het, maar terselfdertyd 'n afname in angstigheid veroorsaak het. Navorsers is van mening dat respondent tydens die voortoets wou beïndruk en daarom was die aanvanklike tellings laag en het die natoets dus deurgaans toenames aangedui. Alhoewel selfwaarde verbeter het met 5% vanaf 31% tydens die voortoets tot 25% tydens die natoets, het selfpersepsie as geheel 'n negatiewe toename (5%) getoon van 30% tot 35%.

Cattanach (1992:125) beskryf probleme wat kinders wat seksueel gemolesteer is soos volg: *"...nightmares and sleep problems, feelings of guilt and worthlessness, sexualised behaviour, difficulties at school, inability to make friends with peers, feeling lonely, isolated, different, a general sense of being an object not a person."* Hierdie gedrag is deur respondent 5C se plek van veiligheidmoeder aangemeld en is gedurende die intervensieprogram gedeeltelik aangespreek. Spesifieke aspekte van die seksuele molestering sal egter in individuele sessies aangespreek word na die afhandeling van die navorsing.

Alkoholgebruik het verdubbel vanaf 10% tydens die voortoets tot 21% tydens die natoets. Dit is kommerwekkend en sal tydens individuele terapie met die respondent aangespreek word na die afsluiting van die navorsing.

FIGUUR 7.11: RESPONDENT 6C – POSITIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.29: RESPONDENT 6C – POSITIEWE KONSTRUKTE

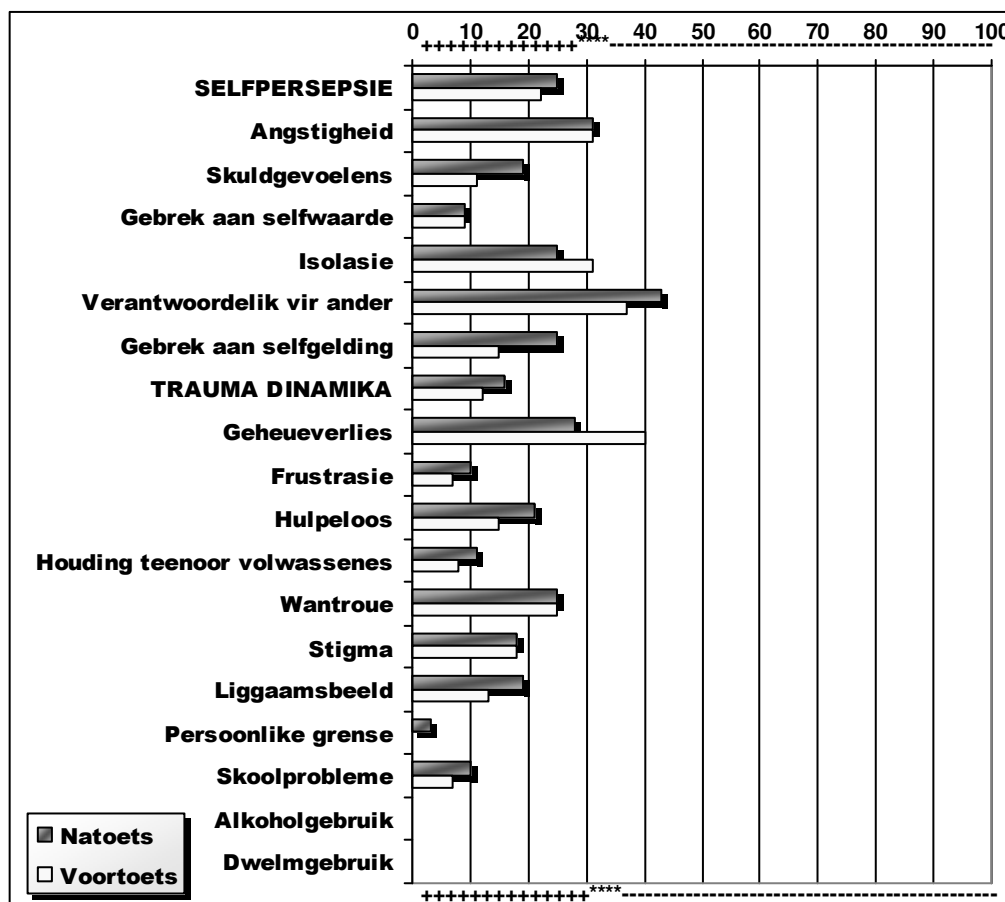
SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEKTE (meer as 70% is gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
POSITIEWE FUNKSIONERINGSELEMENTE	71	77	Toename 6
Deursettingsvermoë	80	72	Afname 8
Tevredenheid	84	84	0
Toekomspektief	50	75	Toename 25
BESLUITNEMINGSVERMOë	59	70	Toename 11
Gesinsonafhanklikheid	50	53	Toename 3
Verantwoordelikheid	69	88	Toename 19
VERHOUDINGS	86	94	Toename 8

Uit figuur 7.11 en tabel 7.29 kan waargeneem word dat meeste tellings in die gewensde area bo 70% is. Daar was 'n toename van 6% in die positiewe funksioneringselemente vanaf 71% tydens die voortoets tot 77% tydens die natoets. Daar was 'n beduidende toename van 25% (vanaf 50% tydens die voortoets tot 75% tydens die natoets) ten opsigte van toekomspektief. 'n Toename kan ook waargeneem word ten opsigte van besluitnemingsvermoë (11% vanaf 59% tydens die voortoets tot 70% tydens die natoets) en verhoudings (8% vanaf 86% tydens voortoets tot 94% tydens natoets). Navorser is

van mening dat indrukbestuur in ag geneem moet word ten opsigte van respondent 6C. Die vermoede bestaan dat respondent 6C baie gefokus is daarop om andere tevrede te stel. Besondere hoë tellings kom voor en Faul & Hanekom (1997:4) waarsku ook ten opsigte van ekstreme tellings waar respondente poog om sosiaal aanvaarbare response te voorsien ten einde probleme te minimaliseer. Hierdie feite sluit aan by wat Blom (2006:39) oor egosentrisme as kontakgrensversteuring : *“Egotism implies that children have objective, rational awareness of their experience, but no subjective or emotional awareness of their experience. They are thus not in contact with themselves... The chronic egotist seems to be in control of him- or herself, but never allows him- or herself to experience, give or receive spontaneously.”*

Indien die tellings in ag geneem word soos in tabel 7.29 weergegee, kan die afleiding gemaak word dat die intervensieprogram 'n positiewe invloed gehad het op die sosio-emosionele kernaspekte en wel veral ten opsigte van die toekomspektief en verantwoordelikheid van respondent 6C.

FIGUUR 7.12: RESPONDENT 6 C – NEGATIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.30: RESPONDENT 6 C – NEGATIEWE KONSTRUKTE

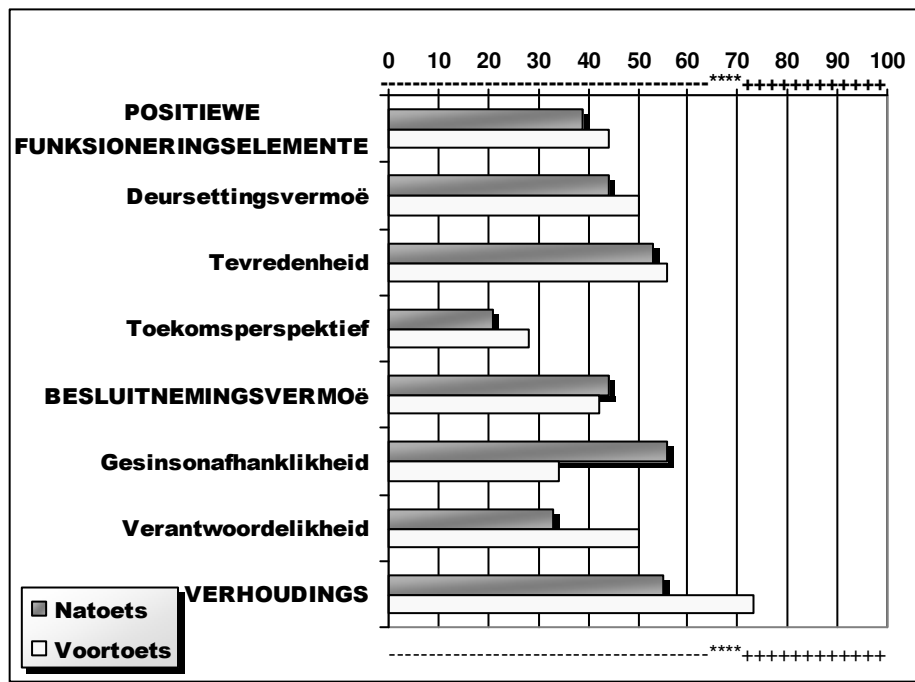
SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEK (minder as 30% is gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
SELFPERSEPSIE	22	25	Toename 3
Angstigheids	31	31	0
Skuldgevoelens	11	19	Toename 8
Gebrek aan selfwaarde	9	9	0
Isolasie	31	25	Afname 6
Verantwoordelik vir ander	37	43	Toename 6
Gebrek aan selfgelding	15	25	Toename 10
TRAUMA DINAMIKA	12	16	Toename 4
Geheueverlies	40	28	Afname 12
Frustrasie	7	10	Toename 3
Hulpeloos	15	21	Toename 6
Houding teenoor volwassenes	8	11	Toename 3
Wantroue	25	25	0
Stigma	18	18	0
Liggaamsbeeld	13	19	Toename 6
Persoonlike grense	0	3	Toename 3
Skoolprobleme	7	10	Toename 3
Alkoholgebruik	0	0	0
Dwelmgebruik	0	0	0

Dit blyk uit figuur 7.12 en tabel 7.30 dat daar 'n algemene toename was in die negatiewe konstrunkte wat die sosio-emosionele funksionering van die respondēt uitmaak, maar dat nie een toename beduidend was nie. Skuldgevoelens het met 8% toegeneem vanaf 11% tydens die voortoets tot 19% tydens die natoets. Gebrek aan selfgelding het toegeneem met 10% vanaf 15% tydens die voortoets tot 25% tydens die natoets. Die afname in geheueverlies van 12% (vanaf 40% tydens die voortoets tot 16% tydens die natoets) is positief en gelees saam met die toename in verantwoordelikheid en toekomspektief in tabel 7.29 blyk dit dat die respondēt 'n algemene verbetering in sosio-emosionele funksionering ervaar. Die afleiding kan gemaak word dat die intervensieprogram hierdie aspekte aan gesprek het in die funksionering van respondēt 6C. Isolasie het met 6% afgeneem van 31% tydens die voortoets tot 25% tydens die natoets wat toegeskryf kan

word aan die verhouding wat respondent tydens terapie met ander respondente opgebou het.

Soos reeds onder die bespreking van tabel 7.29 verwys is na indrukbestuur, is navorsers van mening dat dit ook ten opsigte van die negatiewe konstrunkte van tabel 7.30 van toepassing is. Navorsers wil dus die aanname maak dat die toename ten opsigte van die negatiewe konstrunkte in 'n positiewe lig gesien moet word omdat dit moontlik kan dui op 'n meer realistiese beeld van aspekte. Ten opsigte van egotisme (Blom, 2006:39) beteken dit dus dat daar op sosio-emosionele vlak, meer bewustheid en kontak by respondent 6C plaasgevind het. (Vergelyk paragraaf 2.5.7.)

FIGUUR 7.13: RESPONDENT 7B – POSTIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.31: RESPONDENT 7B – POSTIEWE KONSTRUKTE

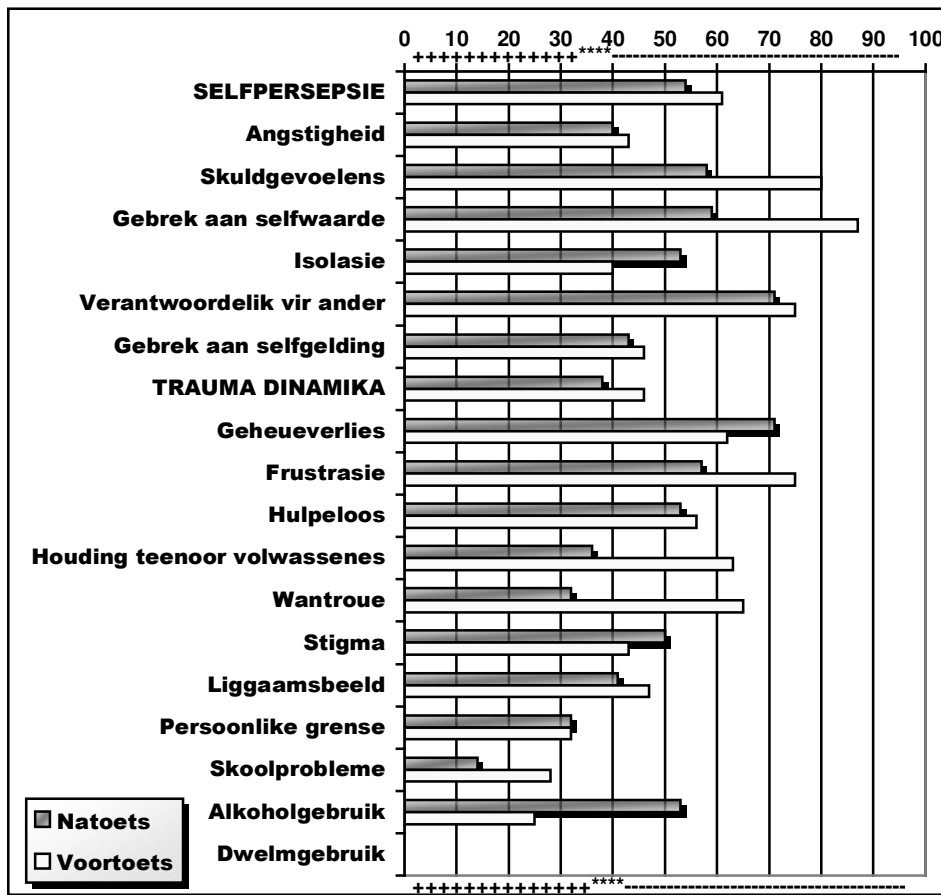
SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEKTE (meer as 70% is gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
POSITIEWE FUNKSIONERINGSELEMENTE	44	39	Afname 5
Deursettingsvermoë	50	44	Afname 6
Tevredenheid	56	53	Afname 3

Toekomspektief	28	21	Afname 7
BESLUITNEMINGSVERMOË	42	44	Toename 2
Gesinsonafhanklikheid	34	56	Toename 18
Verantwoordelikheid	50	33	Afname 17
VERHOUDINGS	73	55	Afname 18

Dit blyk uitfiguur 7.13 en tabel 7.31 dat respondēt 7B se positiewe funksioneringselemente met 5% afgeneem het. Hierdie afname is teweeg gebring deur afname in deurstellingsvermoë (6%) vanaf 50% tydens voortoets tot 44% tydens natoets. Hiermee saam hang ook 'n afname van 18% in verhoudings; vanaf 73% tydens voortoets tot 55% tydens natoets. Dit wil dus voorkom asof die intervensieprogram nie 'n waarneembare positiewe invloed uitgeoefen het op die positiewe konstrakte en verhoudings van respondēt 7B nie. Onderwysers het egter rapporteer dat respondēt 7B sedert die aanvang van die intervensieprogram meer gefokus was en dat sy gedrag by die skool noemenswaardig verbeter het.

Gesinsonafhanklikheid het toegeneem met 18% vanaf 34% tydens voortoets tot 56% tydens natoets. Navorsers is van mening dat die onafhanklikheid slegs 'n belewenis van respondēt 7B is aangesien hy homself op 'n negatiewe wyse van sy moeder, wat 'n enkelouer is, losmaak en rebellerende gedrag openbaar. Navorsers is verder van mening dat met verlengde terapie hierdie aspekte wel noemenswaardig sou verbeter het, aangesien respondēt 7B baie stadig deur die lae van Perls beweeg het en nie verder as die weerstandslag kon beweeg gedurende terapie nie. (Vergelyk paragraaf 2.5.10.) Die mening word ook gehuldig dat respondēt 7B sou baat vind by individuele terapie aangesien dit blyk dat daar intense sosio-emosionele probleme teenwoordig is wat op individuele en groepsvlak oor 'n langer tydperk aangespreek moet word.

FIGUUR 7.14: RESPONDENT 7B – NEGATIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.32: RESPONDENT 7B – NEGATIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEK (minder as 30% is gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
SELPERSEPSIE	61	54	Afname 7
Angstigheids	43	40	Afname 3
Skuldgevoelens	80	58	Afname 22
Gebrek aan selfwaarde	87	59	Afname 28
Isolasië	40	53	Toename 13
Verantwoordelik vir ander	75	71	Afname 4
Gebrek aan selfgelding	46	43	Afname 3
TRAUMA DINAMIKA	46	38	Afname 8
Geheueverlies	71	62	Afname 9
Frustrasie	75	57	Afname 18

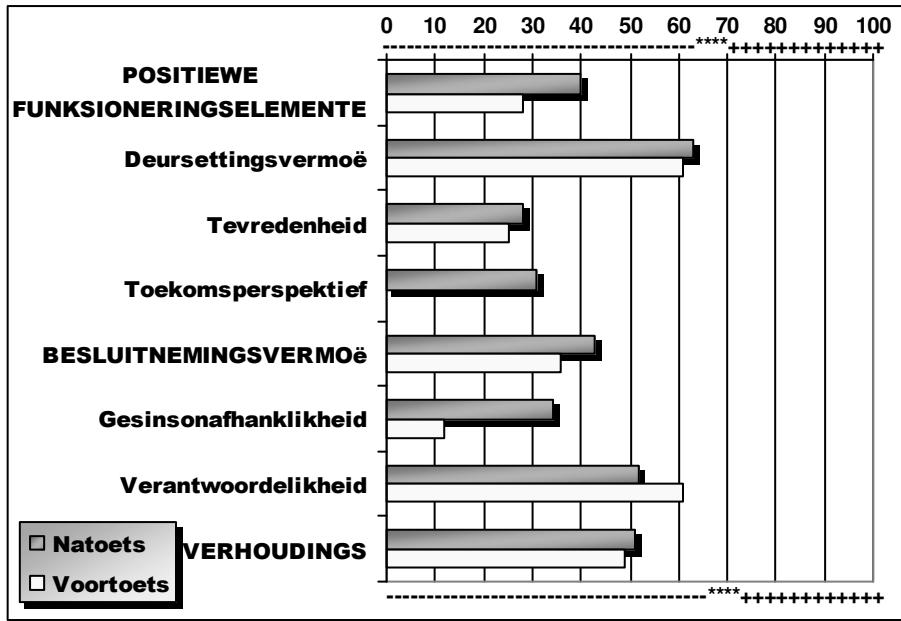
Hulpeloos	56	53	Afname 3
Houding teenoor volwassenes	63	36	Afname 27
Wantroue	65	32	Afname 33
Stigma	43	50	Toename 7
Liggaamsbeeld	47	41	Afname 6
Persoonlike grense	32	32	0
Skoolprobleme	28	14	Afname 14
Alkoholgebruik	25	53	Toename 28
Dwelmgebruik	0	0	0

Uit figuur 7.14 en tabel 7.32 kan dit afgelei word dat respondent 7B se selfpersepsie verbeter het deurdat negatiewe aspekte verminder het met 7% , vanaf 61% tydens die voortoets tot 54% tydens die natoets. Opvallend is die beduidende afname in skuldgevoelens (22%) van 80% tydens voortoets tot 58% tydens die natoets en die afname in gebrek aan selfwaarde (28%) van 87% tydens die voortoets tot 59% tydens die natoets. Die afleiding kan gemaak word dat die intervensieprogram 'n positiewe invloed gehad het op die sosio-emosionele funksionering van respondent 7B en dat sy selfwaarde as gevolg daarvan verhoog het. Hierdie feit is ook deur die skool bevestig. Opvallend is egter dat sy gevoel van isolasie toegeneem het met 13% (vanaf 40% tydens die voortoets tot 53% tydens die natoets).

Daar was 'n merkwaardige afname in trauma dinamika van 8% (vanaf 46% tydens voortoets tot 38% tydens die natoets). Onder trauma dinamika is die volgende beduidende afnames: Frustrasie 18% (vanaf 75% tydens voortoets tot 57% tydens natoets); houding teenoor volwassenes 27% (vanaf 63% tydens voortoets tot 36% tydens natoets); wantroue 33% (vanaf 65% tydens voortoets tot 32% tydens natoets). Ook hier kan die aanname gemaak word dat die intervensieprogram die genoemde sosio-emosionele aspekte aangeraak en bevorder het, met 'n gepaardgaande verbetering in die kernaspekte van selfpersepsie en trauma dinamika.

Kommerwekkend is die toename in alkoholgebruik met 28% vanaf 25% tydens die voortoets tot 53% tydens die natoets. Hierdie feit is met die skool opgevolg en dit is bevestig dat verdere terapie nodig is. Hierdie respondent word vir verdere individuele terapie ingeskakel.

FIGUUR 7.15: RESPONDENT 8J - POSITIEWE KONSTRUKTE

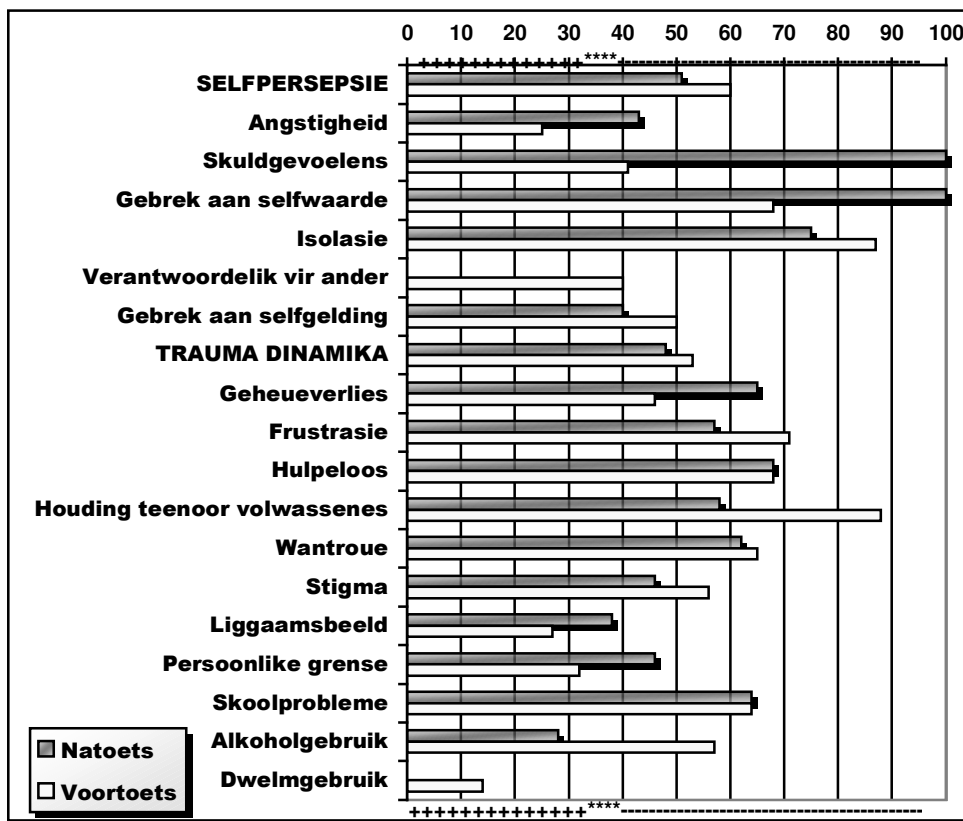
TABEL 7.33: RESPONDENT 8J - POSITIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEKTE (meer as 70% is aanbevole)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
POSITIEWE FUNKSIONERINGSELEMENTE	28	40	Toename 12
Deursettingsvermoë	61	63	Toename 2
Tevredenheid	25	28	Toename 3
Toekomspektief	0	31	Toename 31
BESLUITNEMINGSVERMOë	36	43	Toename 7
Gesinsonafhanklikheid	12	34	Toename 22
Verantwoordelikheid	61	52	Afname 11
VERHOUDINGS	49	51	Toename 2

Uit figuur 7.15 en tabel 7.33 blyk dit dat daar 'n toename van 12% was in respondēt 8J se positiewe funksioneringselemente vanaf 28% tydens die voortoets tot 40% tydens die natoets. Sy toekomspektief het beduidend met 31 % verbeter vanaf 0% tydens die natoets tot 31% tydens die natoets. Dit mag 'n aanduiding wees daarvan dat die intervensieprogram sekere aspekte aangespreek het in sy sosio-emosionele funksionering wat meegebring het dat hy meer positief teenoor homself en sy toekoms moontlikhede geword het. Sy gesinsonafhanklikheid het met 22% vermeerder vanaf 12% tydens die

voortoets tot 34% tydens die natoets. Dit wil voorkom asof respondent 8J se belewenis van sy situasie verbeter het alhoewel die situasie skynbaar nie verbeter het nie, maar dat hy deur die intervensieprogram bemagtig is om 'n bewustheid van die self te ontwikkel en dat voorgrondbehoefte ('unfinished business') aangespreek en hanteer is.

FIGUUR 7.16: RESPONDENT 8J: NEGATIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.34: RESPONDENT 8J: NEGATIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEK (minder as 30% is gewens)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
SELFPERSEPSIE	60	51	Afname 9
Angstigheids	25	43	Toename 18
Skuldgevoelens	100	41	Afname 59
Gebrek aan selfwaardes	100	68	Afname 32
Isolasie	87	75	Afname12
Verantwoordelik vir ander	0	40	Toename 40
Gebrek aan selfgelyding	50	40	Afname10
TRAUMA DINAMIKA	53	48	Afname 5

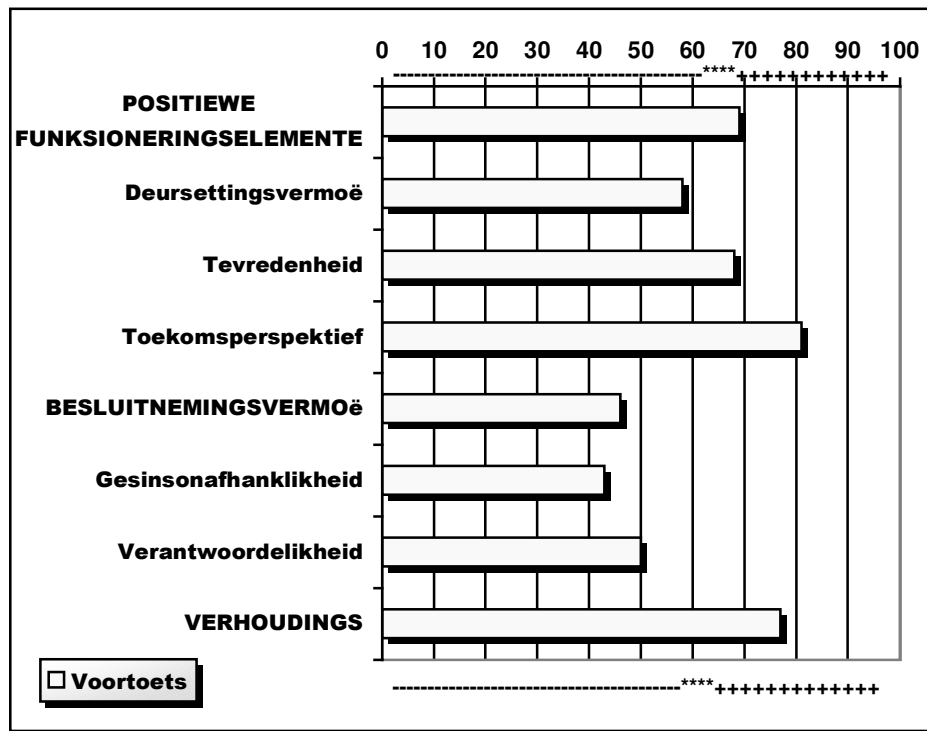
Geheueverlies	46	65	Toename 19
Frustrasie	71	57	Afname 14
Hulpeloos	68	68	0
Houding teenoor volwassenes	88	58	Afname 30
Wantroue	65	62	Afname 3
Stigma	56	46	Afname 10
Liggaamsbeeld	27	38	Toename 11
Persoonlike grense	32	46	Toename 14
Skoolprobleme	64	64	0
Alkoholgebruik	57	28	Afname 31
Dwelmgebruik	0	0	0

Uit figuur 7.16 en tabel 7.34 blyk die volgende: Respondent 8J het tydens die voortoets 100% aangeteken vir skuldgevoelens en gebrek aan selfwaarde. 87% vir isolasie en 88% ten opsigte van sy houding teenoor volwassenes. Dit is kommerwekkend aangesien die volgende aanhaling in Faul & Hanekom (2000:studie eenheid 9) aandui dat daar 'n ernstige probleem teenwoordig blyk te wees wanneer: "enige telling hoër as 70 op die skale wat maatskaplike disfunksionering meet... moet 'n terapeut daarop bedag maak op die moontlikheid van geweld of irrasionele optrede. Daar is 'n moontlikheid dat sulke hoë tellings kan aanleiding gee daartoe dat die kliënt geweld teenoor homself of ander kan openbaar." Dit was wel waar dat respondent 8H ongelukkig was by sy plek van veiligheidsouers en geweld geopenbaar het teenoor homself en ander kinders. Hierdie gedrag het egter afgeneem namate die intervensieprogram gevorder het en tydens die natoets het skuldgevoelens afgeneem tot 41%, dus 'n afname van 59%; gebrek aan selfwaarde het afgeneem na 68%, 'n afname van 32%; sy negatiewe houding teenoor volwassenes het met 30% afgeneem tot 58%. Die aanname kan dus gemaak word dat die intervensieprogram aspekte in respondent 8J se sosio-emosionele funksionering aangespreek het sodat hy homself meer van waarde geag het en sy skuldgevoelens afgeneem het. Sy angstigtheid het egter toegeneem vanaf 25% tot 43% (totaal 18%) en verantwoordelikegevoel vir ander vanaf 0% tot 40% wat toegeskryf kan word aan die ongelukkige situasie waarin hy hom bevind het. Verblydend is die afname in alkoholgebruik met 31% vanaf 57% tot 28%. Kort na die afhandeling van die natoets is respondent 8H oorgeplaas na 'n kinderhuis.

Vervolgens word slegs die resultate van respondent 9S en 10A se voortoets ter

volledigheid weergegee aangesien hulle nie die intervensieprogram voltooi en die natoets gedoen het nie.

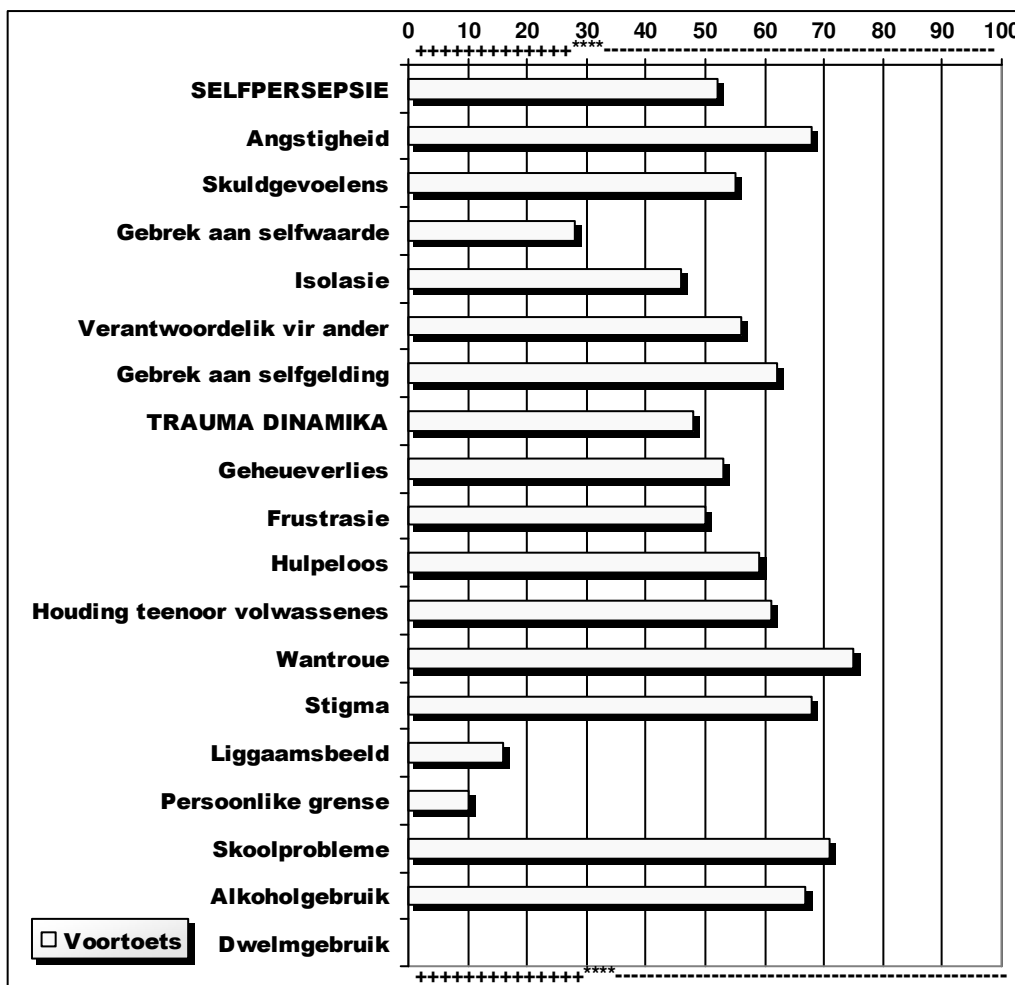
FIGUUR 7.17: RESPONDENT 9S - POSITIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.35: RESPONDENT 9S – POSITIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEKTE (meer as 70% is gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
POSITIEWE FUNKSIONERINGSELEMENTE	69		
Deursettingsvermoë	58		
Tevredenheid	68		
Toekomspektief	81		
BESLUITNEMINGSVERMOë	46		
Gesinsonafhanklikheid	43		
Verantwoordelikheid	50		
VERHOUDINGS	77		

FIGUUR 7.18: RESPONDENT 9S – NEGATIEWE KONSTRUKTE

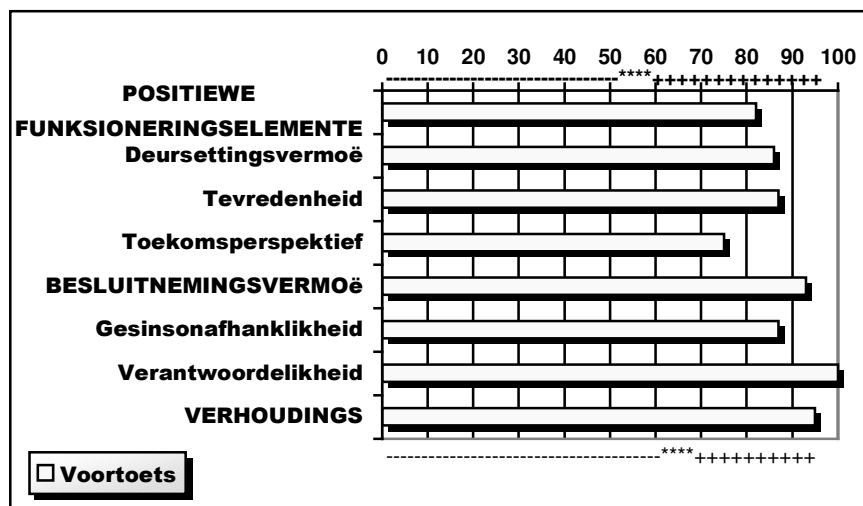

TABEL 7:36: RESPONDENT 9S – NEGATIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEK (minder as 30% is gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
SELFPERSEPSIE	52		
Angstigheid	68		
Skuldgevoelens	55		
Gebrek aan selfwaarde	28		
Isolasië	46		
Verantwoordelik vir ander	56		
Gebrek aan selfgelding	62		
TRAUMA DINAMIKA	48		
Geheueverlies	53		
Frustrasie	50		

Hulpeloos	59		
Houding teenoor volwassenes	61		
Wantroue	75		
Stigma	68		
Liggaamsbeeld	16		
Persoonlike grense	10		
Skoolprobleme	71		
Alkoholgebruik	67		
Dwelmgebruik	0		

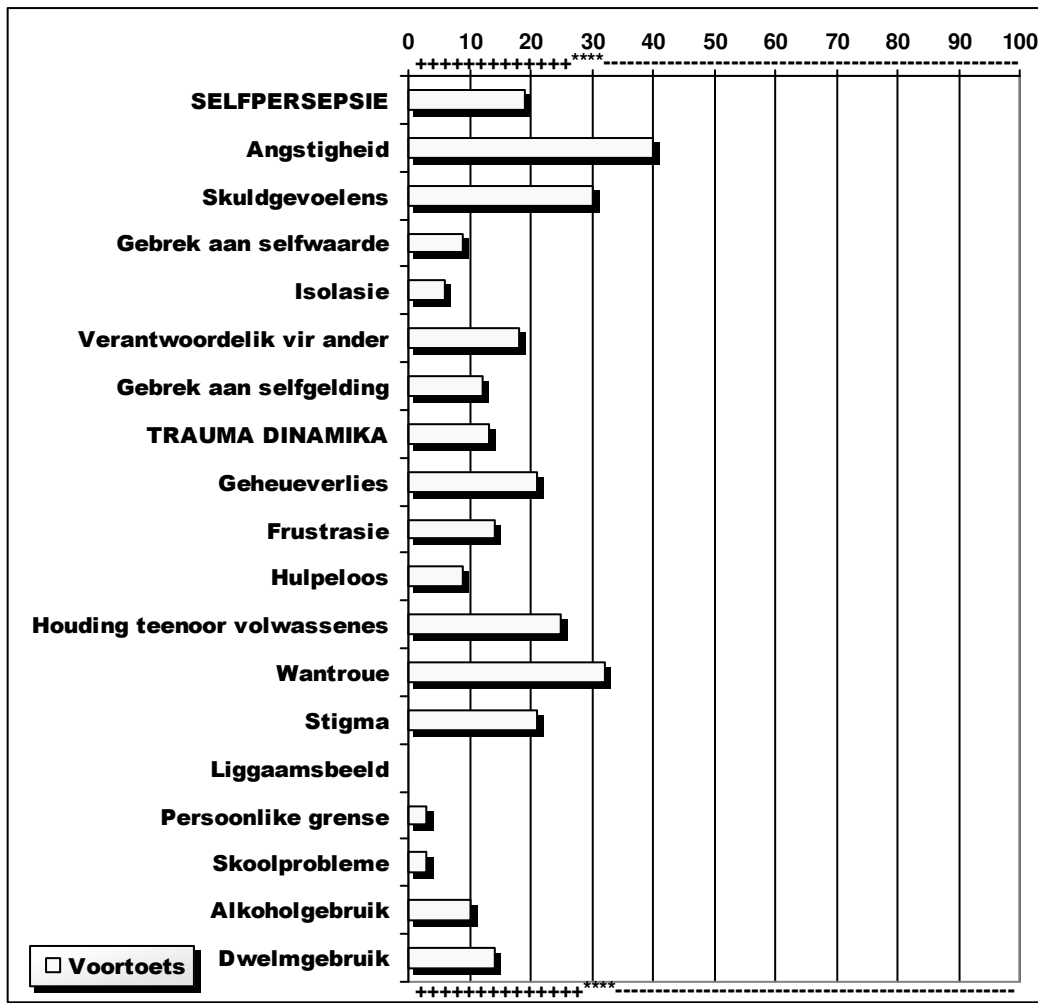
FIGUUR 7.19: RESPONDENT 10A – POSITIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.37: RESPONDENT 10 A – POSITIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEKTE	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
POSITIEWE FUNKSIONERINGSELEMENTE	82		
Deursettingsvermoë	86		
Tevredenheid	87		
Toekomspektief	75		
BESLUITNEMINGSVERMOë	93		
Gesinsonafhanklikheid	87		
Verantwoordelikheid	100		
VERHOUDINGS	95		

FIGUUR 7.20: RESPONDENT 10A – NEGATIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.38: RESPONDENT 10A – NEGATIEWE KONSTRUKTE

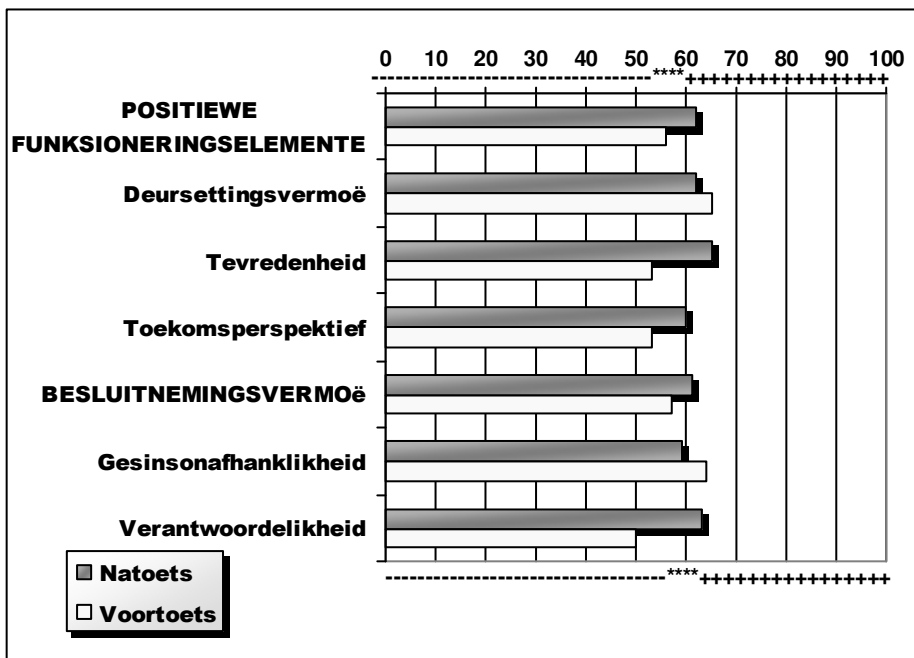
SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEK	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
SELPERSEPSIE	19		
Angstigheid	40		
Skuldgevoelens	30		
Gebrek aan selfwaarde	9		
Isolاسie	6		
Verantwoordelik vir ander	18		
Gebrek aan selfgelding	12		
TRAUMA DINAMIKA	13		
Geheueverlies	21		
Frustrasie	14		

Hulpeloos	9		
Houding teenoor volwassenes	25		
Wantroue	32		
Stigma	21		
Liggaamsbeeld	0		
Persoonlike grense	3		
Skoolprobleme	3		
Alkoholgebruik	10		
Dwelmgebruik	14		

SAMEVATTING - MEISIES GROEP

Vervolgens volg 'n bespreking van die voortoets en natoets van al die totale van die meisiesgroep gesamentlik.

FIGUUR 7.21: MEISIESGROEP – POSITIEWE KONSTRUKTE

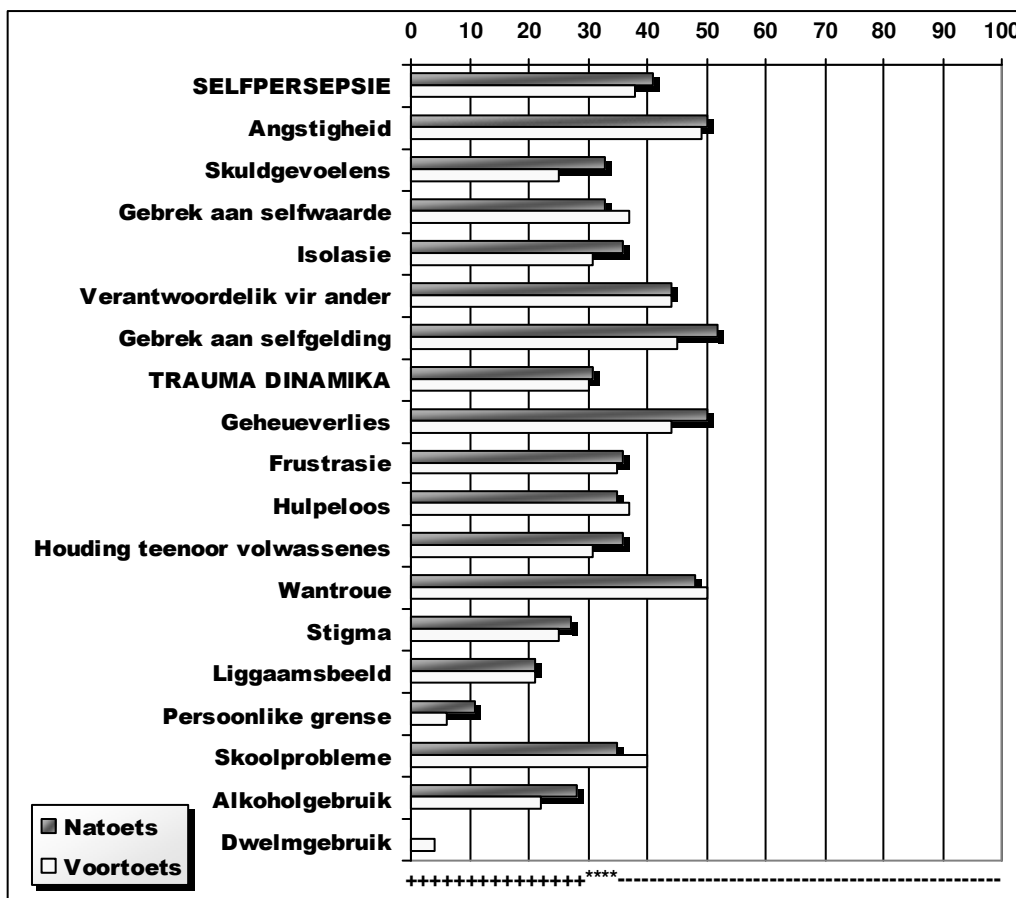

TABEL 7.39: MEISIESGROEP – POSITIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEKTE (meer as 70% gewens)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
POSITIEWE FUNKSIONERINGSELEMENTE	56	62	Toename 6
Deursettingsvermoë	65	62	Afname 3
Tevredenheid	53	65	Toename 12
Toekomspektief	53	60	Toename 7
BESLUITNEMINGSVERMOë	57	61	Toename 4
Gesinsonafhanklikheid	64	59	Afname 5
Verantwoordelikheid	50	63	Toename 13
VERHOUDINGS	77	73	Afname 4

Uit figuur 7.21 en tabel 7.39 blyk dit dat daar 'n toename van 6% (vanaf 56% tot 62%) was ten opsigte van die positiewe funksioneringselemente. Die toename van 12% in tevredenheid (vanaf 53% tot 65%) is beduidend asook die toename in verantwoordelikheid van 13% (vanaf 50% tot 63%). Verdere toenames is gering: toekomspektief 7% en besluitnemingsvermoë (4%). Geen beduidende afname het voorgekom nie, slegs geringe afnames: deursettingsvermoë (3%); gesinsonafhanklikheid (5%) en verhoudings (4%). Dit kan dus afgelei word dat die toenames meer beduidend is as die afnames en dat die intervensieprogram dus 'n positiewe invloed gehad het op die sosio-emosionele funksionering en veral in die gevoel van tevredenheid en verantwoordelikeheidsaspekte van die meisie respondente.

FIGUUR 7.22: MEISIES GROEP- NEGATIEWE KONSTRUKTE

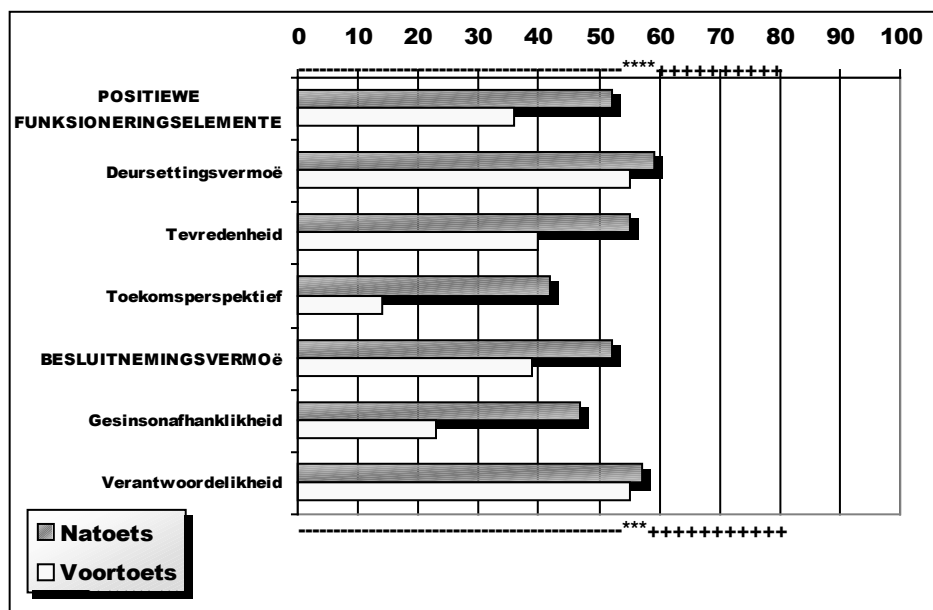
TABEL 7.40 MEISIES GROEP- NEGATIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEK (minder as 30% gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
SELPERSEPSIE	38	41	Toename 3
Angstigheid	49	50	Toename 1
Skuldgevoelens	25	33	Toename 8
Gebrek aan selfwaarde	37	33	Afname 4
Isolasie	36	31	Afname 5
Verantwoordelik vir ander	44	44	0
Gebrek aan selfgelding	45	52	Toename 7
TRAUMA DINAMIKA	30	31	Toename 1
Geheueverlies	44	50	Toename 6
Frustrasie	35	36	Toename 1
Hulpeloos	37	35	Afname 2

Houding teenoor volwassenes	31	36	Toename 5
Wantroue	50	48	Afname 2
Stigma	25	27	Toename 2
Liggaamsbeeld	21	21	0
Persoonlike grense	6	11	Toename 5
Skoolprobleme	40	35	Afname 5
Alkoholgebruik	22	28	Toename 6
Dwelmgebruik	4	0	Afname 4

Uit figuur 7.22 en tabel 7.40 blyk dit dat daar geen beduidende toenames of afnames in sosio-emosionele kernaspekte was nie. Totale toename was 45% en die totale afname was 22% terwyl twee kernaspekte dieselfde gebly het. Alhoewel daar by individuele lede beduidende verbeterings voorgekom het, is dit nie die geval by die groep oor die algemeen nie. Dit kan dus afgelei word dat die intervensieprogram wel ingrypende verbetering by individue meegebring het, maar nie beduidende gemiddelde verskille nie.

FIGUUR 7.23: SEUNS GROEP – POSITIEWE KONSTRUKTE

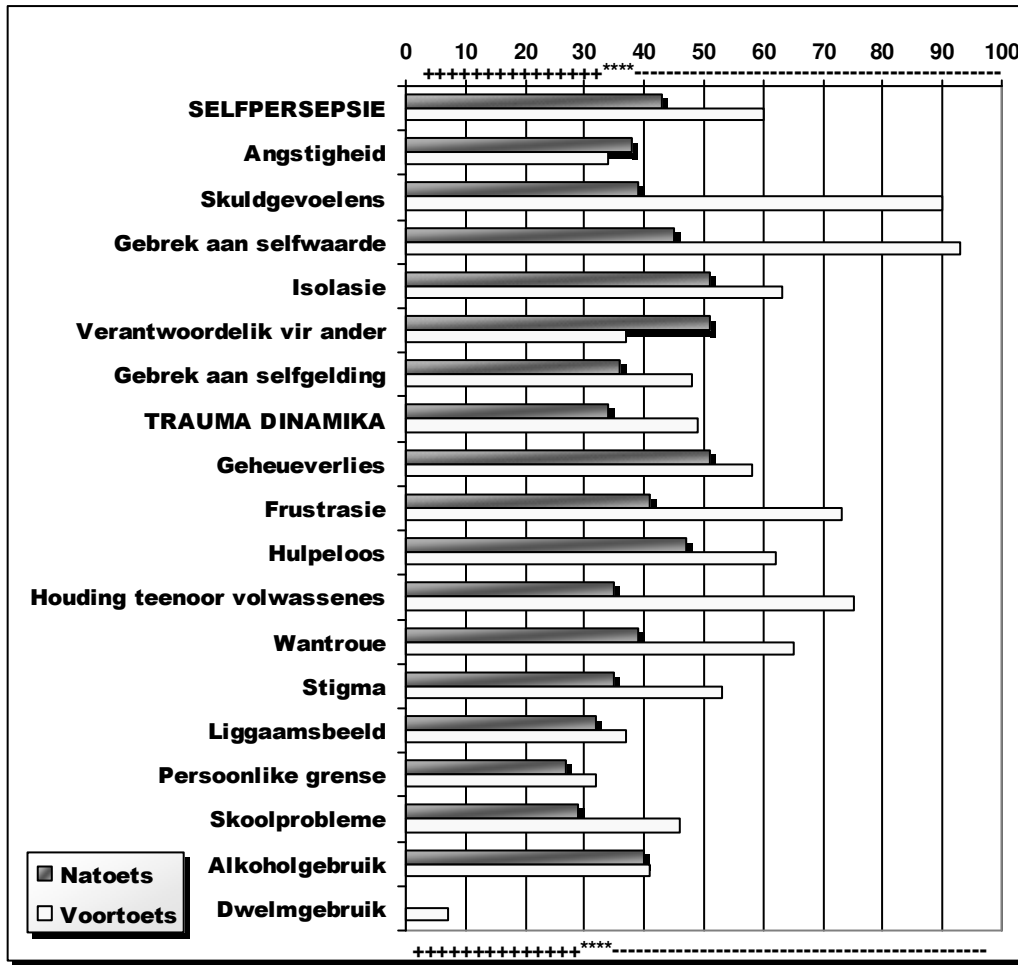

TABEL 7.41: SEUNS GROEP – POSITIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEKTE (meer as 70% is gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
POSITIEWE FUNKSIONERINGSELEMENTE	36	52	Toename 16
Deursettingsvermoë	55	59	Toename 4
Tevredenheid	40	55	Toename 15
Toekomspektief	14	42	Toename 28
BESLUITNEMINGSVERMOë	39	52	Toename 13
Gesinsonafhanklikheid	23	47	Toename 24
Verantwoordelikheid	55	57	Toename 2
VERHOUDINGS	61	66	Toename 5

Uit figuur 7.23 en tabel 7.41 blyk dit dat daar 'n toename ten opsigte van al die positiewe kernaspekte voorgekom het: positiewe funksioneringselemente (16%), besluitnemingsvermoë (13%) en verhoudings (5%). Beduidende toenames het in toekomspektief (28%), gesinsonafhanklikheid (24%), tevredenheid (15%) en besluitnemingsvermoë (13%) voorgekom, terwyl mindere toenames in deursettingsvermoë (4%) en verantwoordelikheid (2%) voorgekom het. Daar kan dus tot die gevolgtrekking gekom word dat die intervensieprogram 'n merkwaardige positiewe uitwerking op die sosio-emosionele funksionering van die seunsgroep gehad het.

FIGUUR 7.24: SEUNS GROEP – NEGATIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.42: SEUNS GROEP – NEGATIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEK (minder as 30% gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
SELFPERSEPSIE	60	43	Afname 17
Angstigheid	34	38	Toename 4
Skuldgevoelens	90	39	Afname 51
Gebrek aan selfwaarde	93	45	Afname 48
Isolasië	63	51	Afname 12
Verantwoordelik vir ander	37	51	Toename 14
Gebrek aan selfgeldig	48	36	Afname 12
TRAUMA DINAMIKA	49	34	Afname 15
Geheueverlies	58	51	Afname 7
Frustrasie	73	41	Afname 32

Hulpeloos	62	47	Afname 15
Houding teenoor volwassenes	75	35	Afname 50
Wantroue	65	39	Afname 26
Stigma	53	35	Afname 18
Liggaamsbeeld	37	32	Afname 5
Persoonlike grense	32	27	Afname 5
Skoolprobleme	46	29	Afname 17
Alkoholgebruik	41	40	Afname 1
Dwelmgebruik	7	0	Afname 7

Dit blyk uit figuur 7.24 tabel 7.42 dat daar 'n noemenswaardige afname in negatiewe konstrukte voorgekom het. Die beduidendste afname was skuldgevoelens (51%); houding teenoor volwassenes (50%); gebrek aan selfwaarde (48%); frustrasie (32%); wantroue (26%); stigma (18%) en skoolprobleme (17%). Daar was 'n afname in beide hoof kernaspekte naamlik selfpersepsie (17%) en trauma dinamika (15%). Bogenoemde toon dat die intervensieprogram 'n besondere positiewe uitwerking op die sosio-emosionele funksionering van die seunsgroep oor die algemeen uitgeoefen het.

TABEL 7.43: VERGELYKING TUSSEN MEISIES EN SEUNS – POSITIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEKTE (meer as 70% gewensd)	VOORTOETS %		NATOETS %		VERSKIL %	
	Meisies	Seuns	Meisies	Seuns	Meisies	Seuns
POSITIEWE FUNKSIONERINGSELEMENTE	56	36	62	52	T 6	T16
Deursettingsvermoë	65	55	62	59	A 3	T 4
Tevredenheid	53	40	65	55	T 12	T 15
Toekomspektief	53	14	60	42	T 7	T 18
BESLUITNEMINGSVERMOë	57	39	61	52	T 4	T 13
Gesinsonafhanklikheid	64	23	59	47	A 5	T 24
Verantwoordelikheid	50	55	63	57	T 13	T 2
VERHOUDINGS	77	61	73	66	A 4	T 5
TOTAAL					T30	T81

Uit tabel 7.43 blyk dit dat daar 'n totale toename van die positiewe kernaspekte van 30% by die meisiesgroep was, en 81 % by die seunsgroep. Dit blyk dus dat die seuns 'n groter verbetering ten opsigte van sosio-emosionele aspekte ervaar het as die meisies.

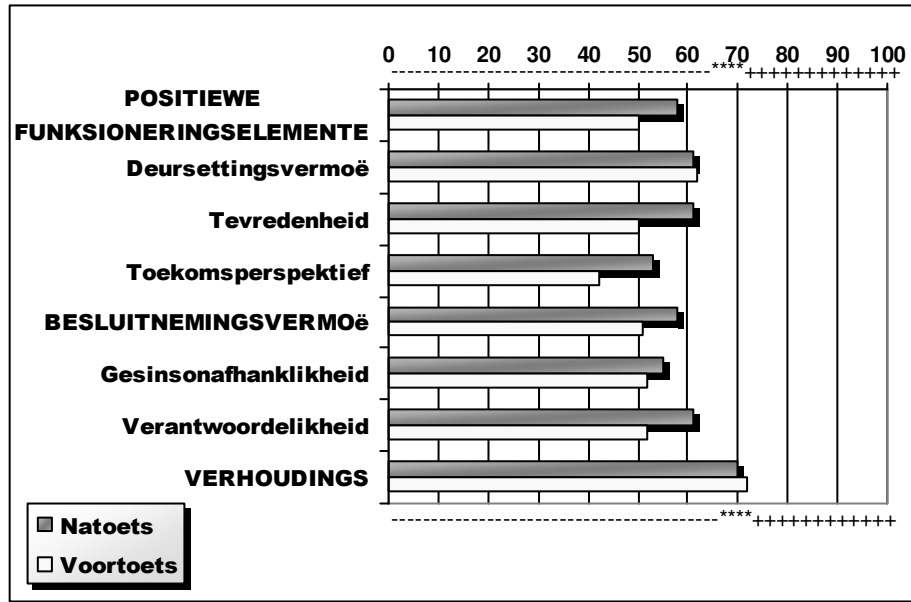
TABEL 7.44: VERGELYKING TUSSEN MEISIES EN SEUNS – NEGATIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEK (minder as 30% gewensd)	VOORTOETS %		NATOETS %		VERSKIL %	
	Meisies	Seuns	Meisies	Seuns	Meisies	Seuns
SELFPERSEPSIE	38	60	41	43	T 3	A 17
Angstigheid	49	34	50	38	T 1	T 4
Skuldgevoelens	25	90	33	39	T 8	A 51
Gebrek aan selfwaarde	37	93	33	45	A 4	A 48
Isolasie	31	63	36	51	T 5	A 12
Verantwoordelik vir ander	44	37	44	51	0	T 14
Gebrek aan selfgelding	45	48	52	36	T 7	A 12
TRAUMA DINAMIKA	30	49	31	34	T 1	A 15
Geheueverlies	44	58	50	51	T 6	A 7
Frustrasie	35	73	36	41	T 1	A 32
Hulpeloos	37	62	35	47	A 2	A 15
Houding teenoor volwassenes	31	75	36	35	T 5	A 40
Wantroue	50	65	48	39	A 2	A 26
Stigma	25	53	27	35	T 2	A 18
Liggaamsbeeld	21	37	21	32	0	A 5
Persoonlike grense	6	32	11	27	T 5	A 5
Skoolprobleme	40	46	35	29	A 5	A 17
Alkoholgebruik	22	41	28	40	T 6	A 1
Dwelmgebruik	4	7	0	0	A 4	A 7
TOTAAL					33	310

Uit tabel 7.44 blyk dit dat die meisies 'n totaal van 33% toename in die negatiewe konstrukte ervaar het en die seunsgroep 'n totale afname van 310% . Die afleiding kan dus gemaak word dat die seuns besonder baat gevind het by die intervensieprogram en dat die

negatiewe konstrukte beduidend verminder het, terwyl daar by die meisies 'n totale toename van negatiewe konstrukte was.

FIGUUR 7.25: SAMEVATTING VAN ALLE RESPONDENTE – POSITIEWE KONSTRUKTE

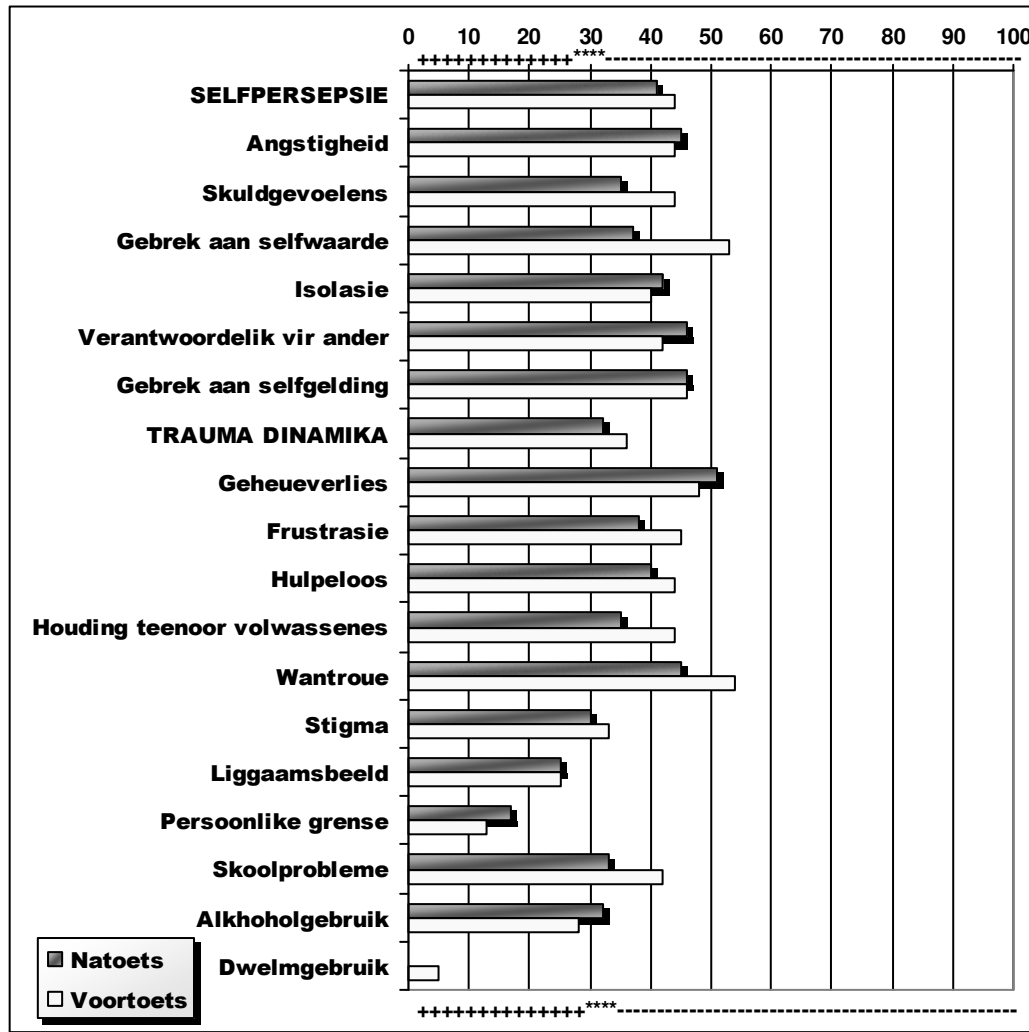
TABEL 7.45: SAMEVATTING VAN ALLE RESPONDENTE – POSITIEWE KONSTRUKTE

SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEKTE (meer as 70% is gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
POSITIEWE FUNKSIONERINGSELEMENTE	50	58	Toename 8
Deursettingsvermoë	62	61	Afname 1
Tevredenheid	50	61	Toename 11
Toekomspektief	42	53	Toename 11
BESLUITNEMINGSVERMOë	51	58	Toename 7
Gesinsonafhanklikheid	52	55	Toename 3
Verantwoordelikheid	52	61	Toename 9
VERHOUDINGS	72	70	Afname 2

Uit figuur 7.25 en tabel 7.45 blyk dit dat daar 'n verbetering in die positiewe funksioneringselemente van die groep was van 8% (vanaf 50% tot 58%). Besluitnemingsvermoë het verbeter met 7% (vanaf 51% tot 58%). Verhoudings het 'n afname getoon van 2% (vanaf 72% tot 70%). Opvallend is die toename in tevredenheid

(11%) en toekomspektief (11%). Die gevolgtrekking kan gemaak word dat alhoewel daar 'n onbeduidende afname in deursettingsvermoë (1%) en verhoudings (2%) is, daar 'n algemene toename in die algemene positiewe funksionering van die respondente plaasgevind het as gevolg van die intervensieprogram, en veral ten opsigte van die respondente se algemene tevredenheid en toekomspektief.

FIGUUR 7.26: SAMEVATTING VAN ALLE RESPONDENTE–NEGATIEWE KONSTRUKTE

TABEL 7.46: SAMEVATTING VAN ALLE RESPONDENTE – NEGATIEWE KONSTRUKTE

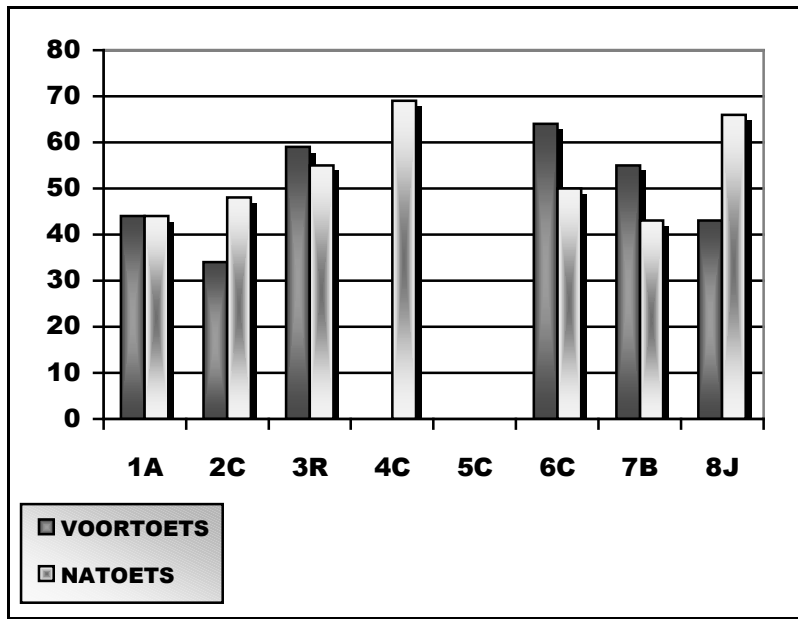
SOSIO-EMOSIONELE KERNASPEK (minder as 30 % gewensd)	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
SELFPERSEPSIE	44	41	Afname 3
Angstigheid	44	45	Toename 1
Skuldgevoelens	44	35	Afname 9

Gebrek aan selfwaarde	53	37	Afname 16
Isolasie	40	42	Toename 2
Verantwoordelik vir ander	42	46	Toename 4
Gebrek aan selfgelding	46	46	0
TRAUMA DINAMIKA	36	32	Afname 4
Geheueverlies	48	51	Toename 3
Frustrasie	45	38	Afname 7
Hulpeloos	44	40	Afname 4
Houding teenoor volwassenes	44	35	Afname 9
Wantroue	54	45	Afname 9
Stigma	33	30	Afname 3
Liggaamsbeeld	25	25	0
Persoonlike grense	17	13	Afname 4
Skoolprobleme	42	33	Afname 9
Alkoholgebruik	28	32	Toename 4
Dwelmgebruik	5	0	Afname 5

Uit figuur 7.26 en tabel 7.46 blyk dit dat daar 'n verbetering in die respondente se selfpersepsie was van 3% (vanaf 44% tot 41%) met 'n beduidende verbetering in die sub-skale van skuldgevoelens (9%) en gebrek aan selfwaarde (16%). Hulle skuldgevoelens ten opsigte van aangeleenthede het dus afgeneem en hulle selfwaarde het merkwaardig toegeneem. Ten opsigte van trauma dinamika kan opgemerk word dat daar 'n verbetering was van 4% (vanaf 36% tot 32%). Noemenswaardige verbeterings ten opsigte van sub-skale in hierdie afdeling is frustrasie (7%), houding teenoor volwassenes (9%), wantroue (9%) en skoolprobleme (9%).

Wanneer die resultate van die groep tydens die voortoets en die natoets vergelyk word, kan die afleiding gemaak word dat alhoewel daar 'n afname in sommige sub-skale was, daar oor die algemeen 'n verbetering was ten opsigte van sosio-emosionele funksionerings aspekte vanaf die voortoets tot die natoets as gevolg van die implementering van die intervensieprogram.

FIGUUR 7.27: AKADEEMIESE PRESTASIE - GROEP

TABEL 7.47: AKADEEMIESE PRESTASIE

RESPONDENT	VOORTOETS %	NATOETS %	VERSKIL %
1A	44	44	0
2C	34	48	Toename 14%
3R	59	55	Afname 4%
4C	0	69	Toename 69%
5C	0	0	0
6C	64	50	Afname 14%
7B	55	43	Afname 8%
8J	43	66	Toename 23%

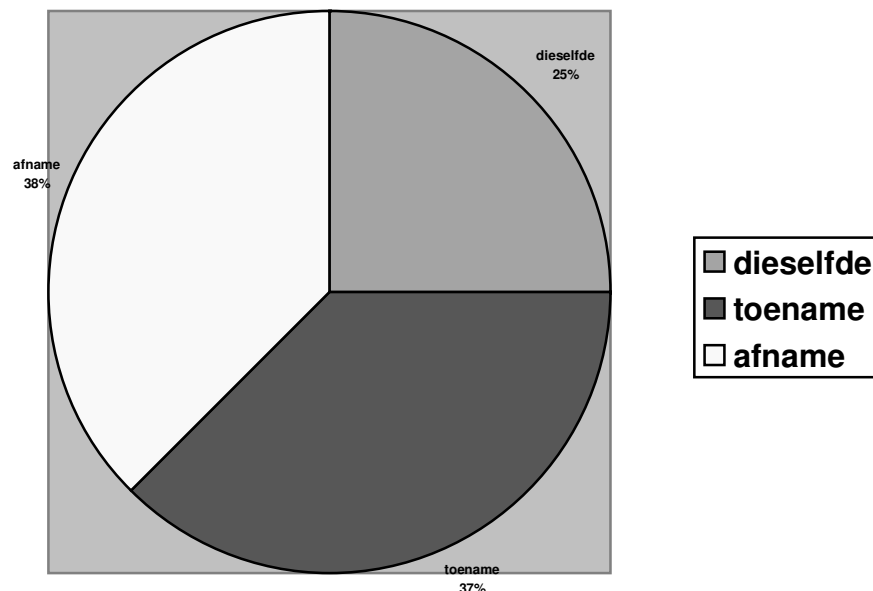
Uit figuur 7.27 en tabel 7.47 kan afgelei word dat respondent 1A se akademiese prestasie dieselfde gebly het tydens die voortoets en natoets. Respondent 5C het gedruip voor die intervensieprogram. As gevolg van die verskuiwing van plek van veiligheidsouers en skool gedurende die intervensieprogram het sy nie eksamen geskryf nie en was geen akademiese rapporte beskikbaar tydens die natoets nie. Onderwysers is van mening dat sy goed vorder in die nuwe skool. Drie respondente, naamlik 2C, 4C en 8J het 'n verbetering getoon van die voortoets tot die natoets. 'n Gemiddelde toename van 35,3 % het plaasgevind. Die afleiding kan gemaak word dat die intervensieprogram wel bygedra het tot die verbetering van die akademiese prestasie van drie respondente. Hierdie toename korreleer ook met die algehele verbetering in sosio-emosionele funksionering en verbetering in positiewe

funksioneringselemente van genoemde respondente. Hierdie drie respondente het ook sigbare verbetering in sosio-emosionele funksionering getoon gedurende groepwerksessies. Drie respondente naamlik 3R, 6C en 7B het 'n afname in akademiese prestasie getoon alhoewel hulle positiewe funksioneringselemente ook beduidende toename getoon het. 'n Gemiddelde afname van 8,6% het plaasgevind in akademiese prestasie.

Indien die toename en afname vergelyk word, is dit duidelik dat die gemiddelde toename 35,3% was terwyl die afname 8,6% was. In totaal is die gemiddelde verbetering meer as die gemiddelde afname.

Diagrammaties kan die resultate van die groep soos volg voorgestel word:

FIGUUR 7.28: AKADEMIESE PRESTASIE: GROEP RESPONDENTE

Daar kan dus tot die gevolgtrekking gekom word dat alhoewel daar nie 'n algehele verbetering by al die respondente voorgekom het tussen die voortoets en die natoets nie, die intervensieprogram wel 'n bydrae gelewer het tot die verbetering van akademiese prestasie van drie respondente. Die verbetering in akademiese prestasie by hierdie respondente was beduidend en wel 'n gemiddeld van 35,3%. By die respondente waar daar nie 'n verbetering op die akademiese prestasie voorgekom het nie, is daar nogtans deur die skool gerapporteer dat respondente meer gefokus was en 'n algemene verbetering op sosio-emosionele gebied waargeneem kon word tydens skoolbywoning en in die klas. Dit was ook duidelik dat die respondente wie se akademiese prestasie nie verbeter het as gevolg van die implementering van die intervensieprogram nie, hoofsaaklik probleme met

wiskunde ervaar het, wat volgens hulle 'n begripsprobleem is, en nie noodwendig elemente wat deur die intervensieprogram op sosio-emosionele gebied verbeter kon word nie.

7.5 SAMEVATTING

In hierdie hoofstuk het die insameling van kwalitatiewe inligting en die aanwending daarvan in die ontwikkeling en implimentering van 'n intervensieprogram en die kwantitatiewe meting van die invloed van die intervensieprogram op die sosio-emosionele aspekte van die respondente, hoofsaaklik aandag geniet.

In die kwalitatiewe bespreking ten opsigte van die fenomenologiese inligting bekom tydens twee fokusgroepbesprekings, is die inligting bespreek onder temas, sub-temas en kategorieë. Die drie hoof temas wat bespreek is, is aspekte wat akademiese prestasie beïnvloed/deur akademiese prestasie beïnvloed word, hantering van aspekte wat akademiese prestasie beïnvloed, en die gevoelens, ervarings en behoeftes van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse.

Data ingesamel uit die fokusgroepbesprekings is gebruik om, saam met die literatuurstudie, 'n intervensieprogram te ontwikkel en te implementeer.

Die kwantitatiewe fase bestaan uit die spel terapie program in die vorm van gestaltgroepwerk toegepas en die prosedure en inligting is bespreek in die vorm van groepwerksessies met doelstellings, doelwitte en die verloop van die sessies. Daarna is die evaluering van die individuele respondente in die vorm van tabelle weergegee en die kontakversteurings en vordering deur die lae van Perls sowel as sosio-emosionele aspekte bespreek.

Kwantitatiewe data is verkry deur die voltooiing van 'n gestandaardiseerde meetinstrument waarin die sosio-emosionele aspekte gemeet is en die data is in tabelle weergegee en daarna vergelyk en bespreek. Eerstens is die meisie groep se inligting bespreek en daarna die seuns groep. 'n Vergelyking tussen die meisies en seunsgroepe is ook in die vorm van 'n tabel weergegee. Die gevolgtrekking kon gemaak word dat die intervensieprogram wel 'n verbetering in die algemene sosio-emosionele funksionering van die adolessente leerder met spesifieke leerhindernisse meegebring het.

Laastens is die invloed van die intervensieprogram op die akademiese prestasie van die respondente bespreek. Die gevolgtrekking is gemaak, dat alhoewel daar nie by alle respondente verbetering op akademiese gebied plaasgevind het nie, die program wel 'n

algemene verbetering ten opsigte van die akademiese prestasie teweeg gebring het.

In die volgende hoofstuk word 'n samevatting van al die hoofstukke gedoen sowel as gevolgtrekkings en aanbevelings ten opsigte van verdere navorsing.